

3000 LEUVEN 1  
Verschijnt 4x per jaar,  
jaargang 19, nummer 3, september 2008

thema: preventie



Wisselwerking onderwijs en welzijnswerk

wel wijs

Majong

Maatschappij-  
en jongerenproblemen



# COLOFON

Welwijs verschijnt 4× per jaar en wordt uitgegeven door de v.z.w. Majong.

**Redactie:**

Maria Bouverne-De Bie - Dieter Burssens (voorzitter) - Hilde Lauwers -  
Jan Tallon - Gil Thys - Laurent Thys - Bea Vandewiele - Evi Verduyck - Griet Verschelden -  
Nicole Vettenburg - Veerle Vyverman.

**Coördinatie en eindredactie:**

Nicole Vettenburg

**Redactie-adres:**

Redactie WELWIJS  
Hooverplein 10  
3000 LEUVEN

E-mail: [nicole.vettenburg@law.kuleuven.be](mailto:nicole.vettenburg@law.kuleuven.be)

Teksten voor bijdragen, brieven en mededelingen dienen te worden toegezonden naar het redactieadres.

**Druk:**

Drukkerij Van der Poorten, Kessel-Lo

**Abonnementen:**

€ 22 voor organisaties en instellingen; € 17 voor particulieren;

€ 14 voor groepsabonnement (vanaf 5 abonnementen) en

€ 27 voor buitenlandse abonnementen.

Bedrag over te schrijven op rek. nr. 001-2064133-49 van de v.z.w. MAJONG,  
Hooverplein, 10 - 3000 Leuven, met vermelding "ABO-WW".

**Logistieke ondersteuning:**

Departement voor Lerarenopleiding, UGent

**Nazicht drukproeven:**

Lieve Goris

**Verantwoordelijke uitgever:**

Nicole Vettenburg, Trolieberg 70, 3010 Kessel-Lo.

[www.welwijs.be](http://www.welwijs.be)

## Studiedag Welwijs 'Preventie in het onderwijs'

Op 7 oktober 2008 organiseert Welwijs een studievoormiddag over 'Preventie in het onderwijs'. De bedoeling is handvatten voor preventie aan te reiken en verschillende bestaande preventie-initiatieven van scholen en CLB's nader toe te lichten. De deelnemers krijgen, vanuit theoretische en praktische hoek, inspiratie voor hun preventieprojecten.

De studievoormiddag gaat door in De Factorij te Schaarbeek.

Meer info vindt u op [www.welwijs.be](http://www.welwijs.be)



# KLAAR VOOR EEN KLAAR PREVENTIEBEGRIJF?

Een pestweek, een theater rond kindermishandeling, een bezoek aan de politie in het kader van drugpreventie, een gezond ontbijt, de verkeersweek,... Er stroomt heel wat preventie binnen in de scholen (en niet alleen daar)! Is een school waar leerlingen zich thuis voelen en alle kansen krijgen op een goede en gezonde ontwikkeling niet de beste garantie om problemen te voorkomen? Misschien wel, maar zover staan we vandaag nog niet. Want CLB's en leerlingbegeleiders worden overstelpt met noden en problemen van leerlingen. Deze problemen vragen om een goede oplossing. En het liefst van al willen we natuurlijk dat die problemen zich in de toekomst niet meer stellen. Preventie strekt zich uit van het stimuleren van situaties waar er van problemen nauwelijks sprake is tot het voorkomen dat hardnekkige problemen escaleren anderzijds. Nu eens richt preventie zich op een individuele leerling, dan weer op de directie of op een ruimere leerlingengroep.

Weinig begrippen zijn zo elastisch als 'preventie'. Van bijna alles wat je doet kan je zeggen dat je het doet om iets te voorkomen. Leerlingen studeren om te voorkomen dat ze later werkloos worden. De school krijgt een opknappbeurt om te voorkomen dat het saai gebouw leerlingen afschrikt. De leerlingbegeleider geeft assertiviteitstraining om te voorkomen dat de leerling gepest wordt. Time-outprojecten voorkomen dat leerlingen afhaken. De elasticiteit van het preventiebegrif lijkt onbeperkt. Iedereen stopt naar eigen goeddunken een eigen bijdrage in dit containerbegrif. En dat heeft ook een keerzijde. Doordat geen duidelijk en afgebakend concept aanwezig is, praat iedereen vrijblijvend op een eigen manier over preventie. Daardoor blijft preventie vaak steken in het stadium van aantrekkelijke en goedbedoelde lippendienst. Maar daarmee is er nog niks veranderd. Hoog tijd dus om dat preventiebegrif uit te klaren.

## Het terrein afbakenen

In het boek *Wenselijke preventie stap voor stap* (Goris et al., 2007) wordt preventie gedefinieerd als 'initiatieven die doelbewust en systematisch een probleem voorkomen'. Alle elementen in deze definitie zijn belangrijk en moeten samen aanwezig zijn. We bekijken ze nader.

- Preventie is een activiteit waarvoor je een *initiatief* neemt. Een toevallige omstandigheid is dus geen preventie. Wonen in een bosrijke omgeving heeft ongetwijfeld een gunstige invloed op de gezondheid. Maar het wordt pas een preventief initiatief wanneer bewoners hun huis bewust aan de rand van een bos bouwen om de gezondheid te bevorderen. Een initiatief valt maar onder preventie wanneer het systematisch uitgewerkt wordt en een probleem voorkomt via een vooraf bepaalde en doordachte weg.
- Geen preventie zonder een *probleem*, je begint pas preventief te denken en te werken als je geconfronteerd wordt met een probleem of met de dreiging van een probleem. Ik geef mijn kind 's ochtends een appel mee naar school omdat het dat graag lust. Dit is geen preventie. Maar ik kan mijn kind 's ochtends een appel meegeven naar school omdat ik van de voedingsconsulent het advies kreeg dat te doen. Zonder dat gezond tussendoortje riskeert mijn kind zwaarlijvig te worden, meteen een verhoogd risico op hartfalen. Dan is er dus wel degelijk sprake van een dreigend probleem. En dus plaatsen we het onder de preventienoemer.
- Is er een probleem, dan vraag je je af hoe je dat een volgende keer kunt *voorkomen*. Of je ziet een probleem naderen en je probeert te voorkomen dat het ook echt uitbarst. Preventie legt wel altijd een verband met een probleem, maar dat probleem hoeft dus nog niet manifest aanwezig te zijn.

- Ten slotte spreken we pas van preventie als het initiatief *uitdrukkelijk bedoeld is om een probleem te voorkomen*. Je kunt om heel uiteenlopende redenen initiatieven nemen. Je organiseert een buurtfeest om samen met de burens eens een leuke tijd te hebben. Zo'n initiatieven kunnen ook burenruzies voorkomen. Ook al hebben zo'n initiatieven wel een doel voor ogen, ze horen pas in de preventiecontainer thuis als je expliciet kunt aantonen dat het je bedoeling was om met dat initiatief een probleem te voorkomen. En dan vallen heel veel initiatieven uit de preventiecontainer.

## Preventie-initiatieven versus initiatieven met preventieve waarde

Zoals blijkt uit voorgaande voorbeelden, is het element 'doelbewust' een sleutelcriterium om preventie te onderscheiden van initiatieven met preventieve waarde. Dat betekent dat heel wat initiatiefnemers die hun activiteiten onder de noemer preventie plaatsen, op hun stappen moeten terugkeren. Wat niet wil zeggen dat hun initiatieven geen preventieve waarde hebben. Ook het appeltje dat ik dagelijks aan mijn kind geef zonder dat er sprake is van een probleem, heeft preventieve effecten. Of nog. Onderwijs wordt georganiseerd om jonge mensen te vormen en op te leiden. Dat biedt jongeren kansen om zich te ontplooien en hun toekomstperspectieven te realiseren. Onderwijs volgen is een grondrecht van elk kind. Onderwijs wordt dus niet aangeboden om problemen te voorkomen. Maar dat jongeren onderwijs volgen, voorkomt wel problemen. Een goede opleiding vermindert de kans op werkloosheid en armoede. Op school assertief leren zijn, helpt te voorkomen dat jongeren depressief worden. Maar dat wil nog niet zeggen dat het



bestaansrecht van onderwijs afhangt van de mate waarin het armoede of depressies voorkomt. We komen daar nog op terug.

Het succes van een initiatief staat of valt met de mate waarin de beoogde doelstelling gerealiseerd wordt. Als je kiest voor preventie, dan moet je ook aantonen dat je initiatief verschil maakt om het vooropgestelde probleem te voorkomen. Wil een preventie-initiatief waardering krijgen, dan moet het aantonen dat het ertoe bijdraagt om een probleem te voorkomen. Initiatieven die niet onder de preventieoemer vallen, hoeven die verantwoording niet te geven. Wie mee in de preventieboot zit, moet meteen ook voldoen aan bepaalde verwachtingen. De vaarroute is dan niet vrijblijvend. En dat kan gevolgen hebben op vlak van bijvoorbeeld evaluatie en financiering.

### Een eerste verfijning: primaire, secundaire en tertiaire preventie

Met deze definitie is het preventiebegriff afgebakend. Nu kunnen we die definitie verder verfijnen. In de literatuur is vooral de indeling in primaire, secundaire en tertiaire preventie goed gekend. Een probleem komt zelden uit de lucht gevallen. Het ontwikkelt zich doorheen de tijd. Primaire, secundaire en tertiaire preventie verwijzen naar het moment waarop men in die probleemontwikkeling ingrijpt. En dat kan gevolgen hebben voor de grootte van de beoogde doelgroep. Want als het gaat over een probleem in een pril ontwikkelingsstadium, dan kan je je veelal ook richten op een ruimere doelgroep dan wanneer het probleem ten volle geëscaleerd is.

Bij primaire preventie is er van een probleem nog maar amper sprake. Toch heeft men al zicht op een mogelijk probleem. Want, zoals blijkt uit de definitie: zonder een probleem, geen preventie. Dus ook geen primaire preventie. Dat probleem is dus nog niet acuut en tekent zich nog niet zo duidelijk af. Om op school tijdens de speeltijden verveling te voorkomen, worden er basketbalringen geïnstalleerd. Hoewel er van pesterijen of geweld tussen leerlingen nog geen sprake is, wil dit initiatief dat al in een vroeg stadium voorkomen. In een tweede fase is er nog altijd geen sprake van een acuut probleem. Toch worden de indicaties dat er een probleem in aantocht is concreter. Iemand met deze specifieke indicaties loopt dus al een hoger risico om het probleem te ontwikkelen. Risico- en beschermende factoren die verband houden met het probleem tekenen zich duidelijker af. Zo valt het de laatste tijd op dat de kleutertjes tijdens de speel-pauzes bij hun meesters en juffen komen zeuren. Bij de herinrichting van de speelplaats werden voor hen geen aangepaste ontspanningsmogelijkheden voorzien. Dus worden er een speelhuisje en een zandbak geïnstalleerd. Bij tertiaire preventie ten slotte heeft het beoogde probleem zich duidelijk gemanifesteerd. Het doel is te voorkomen dat het probleem zich nogmaals stelt of verder escaleert. De leerlingbegeleider gaat aan de slag met leerlingen die voortdurend pestgedrag vertonen. Zo kan voorkomen worden dat pestgedrag escaleert.

### Vallen uit de boot: algemeen beleid en curatie

Het continuüm van probleemwording heeft een begin- en eindpunt. Voorbij deze uiteinden wordt niet meer voldaan aan de kenmerkende eigenschappen van onze definitie. Initiatieven vallen dan uit de preventieboot. Aan de ene kant van het uiteinde positioneren we algemeen beleid, aan de andere kant plaatsen we curatie.

|                    |           |            |           |         |
|--------------------|-----------|------------|-----------|---------|
| algemeen<br>beleid | PREVENTIE |            |           | curatie |
|                    | primaire  | secundaire | tertiaire |         |

Kenmerkend voor 'algemeen beleid' is dat er van het voorkomen van een probleem geen sprake is. Initiatieven worden niet ondernomen om een probleem te voorkomen (cf. definitie). Veeleer worden initiatieven ontwikkeld vanuit bijvoorbeeld democratische basisrechten. Zo hebben leerlingen, omdat ze betrokken partij bij uitstek zijn, het recht om te participeren aan de schoolwerking. Leerlingenparticipatie wordt niet ingeschakeld ter voorkoming van leer- of gedragsproblemen op school. Dit initiatief wordt ondernomen vanuit een recht en niet als instrument om een probleem te voorkomen. Een ander voorbeeld: spelen en sporten doet men omdat het leuk is voor kinderen en niet om het risico op stress -en later een eventueel hartfalen- te reduceren. Vanzelfsprekend hebben zo'n initiatieven veelal preventieve effecten, maar daarmee is het nog geen preventie.

Aan het andere uiterste van het continuüm, voorbij tertiaire preventie, ligt 'curatie'. In tegenstelling tot tertiaire preventie, wordt het voorkomen van een probleem niet expliciet geformuleerd als doelstelling. Veeleer beoogt men een probleem 'op te lossen'. Men neemt een initiatief om een bestaande situatie op te heffen en niet om een situatie die dreigt te volgen, te voorkomen. Bij curatie kijkt men niet vooruit naar wat mogelijk komen gaat. Een leerkracht die zijn broodmaaltijd deelt met een leerling die 's ochtends zijn boterhammen vergat, wil geen gezondheids- of gedragsproblemen voorkomen bij die jongere. De leerkracht doet dat gewoon omdat hij hier en nu niet wil dat een kind honger heeft. De leerkracht kijkt niet vooruit om in te schatten wat er zou gebeuren indien de leerling niet zou eten.

### Tweede verfijning: individuele en algemene preventie

Naast een verfijning op het continuüm van probleemwording, kunnen we het preventiebegriff nog vanuit een andere invalshoek scherper stellen. De beoogde doelgroep staat dan centraal. Beogen we met onze preventie een verandering bij een individu of bij een meer algemene populatie? Zo is Seppe de laatste tijd regelmatig onwettig afwezig. In een gesprek met de CLB-werker vertelt hij over de pesterijen van leerlingen uit de oudere jaren. Hij durft niet meer op de speelplaats en blijft liever thuis. De CLB-werker



sprekt de leerlingen van de oudere jaren hierop aan en de pesterijen ten aanzien van Seppe houden op. Een ernstige depressie of afhaken op school werd voorkomen. Het gaat hier duidelijk over een initiatief dat doelbewust en systematisch een probleem voorkomt. Preventie dus. Maar binnen dat ruime preventieteerrein gaat het hier over een probleem van een geïndividualiseerd persoon, in dit geval Seppe. En dan spreken we over 'individuele preventie'.

Het valt op dat welzijnswerkers het preventieverhaal veelal afronden met de stelling dat 'goede hulpverlening de beste preventie is'. En ja, individuele preventie is belangrijk. Maar het is niet genoeg en dus zullen hulpverleners een tandje moeten bijsteken. Want van Seppe hoor je dat hij niet langer gepest wordt. Maar garandeert dat tegelijk dat het pestgedrag van oudere leerlingen naar nieuwelingen afgenomen is? Je kan je uit de naad werken om zoveel mogelijk 'Seppe's' te helpen, maar de kans is groot dat je dweilt met de kraan open. Met een actief anticiperende aanpak voor de individuele cliënt werkt de hulpverlener nog niet noodzakelijk aan een duurzame verandering voor een ruimere doelgroep. Met zijn initiatief helpt hij de individuele cliënt. Maar voor een volgende cliënt in een vergelijkbare situatie moet hij die aanpak dan weer herhalen. Individuele preventie is dus zeker goed, maar niet genoeg. Een scherper onderscheid tussen individuele en algemene preventie verduidelijkt dat en biedt een uitweg.

Dreigen verschillende cliënten tegen dezelfde hindernissen aan te botsen? Dan moet je met je preventie andere paden inslaan. Zodra je vaststelt dat een probleem systematisch opduikt, moet je ook werken in de richting van algemene preventie. Als, naast Seppe, meer leerlingen uit het eerste jaar kampen met aanpassingsproblemen en bovendien negatief en neerbuigend bekeken worden door de ouderen dan moet het probleem ruimer bekeken worden. In die situaties moet je bruggen bouwen naar een preventie die het individuele niveau overstijgt. Als de focus verschuift van een geïndividualiseerde doelgroep naar een ruimere én niet-geïndividualiseerde populatie spreken we van algemene preventie. Het gaat niet meer alleen over Seppe, maar over alle nieuwkomers in de school. Je gaat dan niet langer uit van een individuele en unieke probleemanalyse, maar je onderzoekt het risico op grotere schaal om te proberen gemeenschappelijke elementen te distilleren. Dat creëert meer kansen tot duurzame verandering voor een ruimere doelgroep.

## Nog troeven van algemene preventie

Individuele preventie vertrekt dikwijls wanneer de problemen er al zijn. Zo zag de leerlingbegeleider dat Seppe stilaan afhaakte op school. Hij probeert in de eerste plaats het concrete probleem op te lossen, het pestgedrag te laten stoppen en op die manier latere problemen te voorkomen. Dat is een preventieve reflex naar aanleiding van een vastgesteld probleem. Die reactieve aanpak is vaak typisch voor individuele preventie. Het zijn de specifieke noden en behoeften

van één individu die het veranderingsproces op gang brengen. Ook algemene preventie kan vertrekken vanuit een duidelijk probleem en dus een reactieve reflex zijn. De CLB-werker besluit uit de ervaring met Seppe om regelmatig gesprekken te organiseren rond pestgedrag in de verschillende klassen. Maar hij kan ook starten vanuit vaststellingen van wetenschappelijk onderzoek of signalen van andere organisaties over de aanpassingsproblemen van eerstejaarsleerlingen. Algemene preventie hangt minder af van een reëel ervaren probleem. Van waaruit zijn algemeen preventief initiatief ook vertrekt, de CLB-werker richt de aandacht op veel meer dan alleen maar het welzijn van Seppe. Algemene preventie werkt abstracter door het probleem te vertalen naar een ruimere doelgroep. Daardoor wordt de actie meer proactief. Ze heeft ook effect voor leden van de doelgroep die nog geen hulpvraag stelden of die het probleem nog niet ervaren. Door een beter onthaalbeleid in samenwerking met de oudere leerlingen hebben nieuwkomers minder last met de overgang naar het secundair onderwijs. Kwetsbare jongeren zullen niet meer zo snel afhaken, meer nog, zelfs diegenen die deze overgang op zich wel aankunnen komen toch in een aangzamere schoolsfeer terecht.

Individuele preventie en algemene preventie gaan hand in hand. Een preventieve reflex van de leerlingbegeleiders vormt een belangrijke basis van algemene preventie. Maar preventie kan ook gevoed worden vanuit de kennis dat goede opvang een belangrijke basis vormt voor een goede schoolbinding. Preventie wordt hierdoor een zaak van iedereen binnen de school. Is op basis van deze troeven meteen ook gezegd dat algemene preventie beter is dan individuele preventie? Dat hangt er maar van af hoe je die preventie concreet invult. Stel dat je onder de noemer algemene preventie een ruimere doelgroep onnodig allerlei beperkingen en controlemaatregelen oplegt. Dan is die ruime groep meteen het slachtoffer. In dat geval gaan de gevolgen van een 'slechte' individuele preventie minder ver. Dus algemene preventie is niet altijd te verkiezen boven individuele preventie. Alles hangt af van hoe je de twee deelterreinen verder invult. Daarover lees je alles in de bijdrage over 'wenselijke preventie' (Nicole Vettenburg).

**Peter GORIS**

Stafmedewerker preventie op het  
Pluralistisch Overleg Welzijnswerk  
Lid van het Team Preventie Ontwikkeling  
[www.pow.be](http://www.pow.be)  
[www.teampreventieontwikkeling.be](http://www.teampreventieontwikkeling.be)

## BIBLIOGRAFIE

- Goris, P., Burssens, D., Melis, B. & Vettenburg, N. (2007). 'Van preventie gesproken', In P. Goris, D. Burssens, B. Melis & N. Vettenburg (Eds). *Wenselijke preventie stap voor stap (pp.11-34)*, Antwerpen: Garant.



# MISSION ACCOMPLISHED

## Resultaat boeken met preventie

Preventieprojecten schieten als paddestoelen uit de grond. En ieder project kost uiteraard tijd, middelen, bloed, zweet en tranen. Het is dan te hopen dat al deze inspanningen ook hun vruchten afwerpen. Maar hoe weten we eigenlijk of een preventieproject effectief is?

### Preventie is niet effectief, tot het tegendeel is bewezen

Als je organisatoren van preventieprojecten mag geloven is ieder initiatief bijzonder succesvol. Men hoeft dat niet te meten, want men weet het gewoon. Op basis van gezond verstand, of op basis van persoonlijke ervaringen of getuigenissen. Men legt ook perfect uit waarom het werkt, en welke logica erachter schuilt.

Maar preventie is vaak niet zo effectief als men denkt. Hoe zorgvuldig het project ook is opgebouwd, hoe logisch de verklaringen ook mogen klinken en hoe nauw de ideeën ook aansluiten bij het 'gezond verstand'. Van zodra een preventieproject in de bijzonder kritische weegschaal van het wetenschappelijk onderzoek wordt gelegd, verdwijnen effecten als sneeuw voor de zon.

Een voorbeeld. Een bekend drugspreventieproject is het DARE<sup>1</sup>-project. Het ontstond in de jaren '80 in de Verenigde Staten, en kende later toepassingen over de hele wereld. De strategie van het project is heel eenvoudig. Een agent in uniform geeft 17 weken lang les over drugs en wijst de leerlingen op de gevaren voor de gezondheid, maar ook op de risico's die men neemt op justitieel vlak. De organisatoren van dit project gaan ervan uit dat druggebruik zich voordoet, omdat jongeren onvoldoende deze gevaren kennen. Een logische redenering, maar de resultaten uit onderzoek vallen erg tegen. Het project werd meerdere keren onder de wetenschappelijke loep gelegd, zoals onder meer in Kokomo. Daar werden 331 scholieren bevraagd die het DARE-project nooit doorliepen (de controlegroep), en 214 scholieren die 7 jaar eerder wél de DARE-klassen hadden gekregen (de experimentele groep). De experimentele groep rapporteerde méér tabaksgebruik, lichtjes méér gebruik van marihuana en lichtjes minder alcoholgebruik in vergelijking met de controlegroep. Conclusie van de onderzoekers: er worden géén significante langetermijn-effecten waargenomen van het DARE-project. (Lundman, 2001)

Nog een voorbeeld. Onlangs werd ook in België opnieuw de invoering van Boot Camps gesuggereerd om crimineel gedrag bij jongeren tegen te gaan. Bij Boot Camps gaat men ervan uit dat men bij jongeren delinquent gedrag kan voorkomen door hen discipline bij te brengen in een no-nonsens militaire setting. Strenge regels, harde fysieke activiteiten, strikte routine en onderlinge sociale controle moet jongeren le-

ren op het rechte pad te blijven. De uitwerking van Boot Camps en het programma daarbinnen kent zeer veel verschillende variaties. Ook in Nederland heeft men met de Glenn Mills school een gelijkaardig project lopen. Deze initiatieven waren talrijke keren voorwerp van onderzoek. Richard Lundman (2001) concludeert in zijn samenvatting van de resultaten van meerdere onderzoeken: "*At best, boot camps have no measurable delinquency control effects. At worst, boot camps produce more rather than less delinquency.*"

Projecten als bovenstaande blijven, ondanks de onderzoeksresultaten, tot op vandaag toegepast worden. De uitleg daarvoor is klassiek: het programma werd ondertussen gewijzigd, de aanpak is verbeterd, het zou nu wél moeten werken. Zo houden ook ineffektieve initiatieven zéér lang stand.

Niet zelden wordt veel geïnvesteerd in preventie, zonder enig resultaat. Het verlies inzake tijd en middelen, maar ook op menselijk vlak, is dan bijzonder jammer. Ga er niet zomaar van uit dat een preventie-initiatief, hoe mooi bedacht ook, het bedoelde effect heeft. Vertrouw niet zomaar op je 'gezond verstand', maar probeer na te gaan of je project kans op slagen heeft. Al is dat allesbehalve evident.

### Het meten van effectiviteit: mission impossible?

Iedereen weet dat de beschikbare tijd en middelen om in preventie te investeren beperkt zijn. Het ligt voor de hand dat men de beperkte middelen investeert in initiatieven die aantonen dat ze effectief zijn. Preventie-initiatieven worden daarom aangemoedigd om de effectiviteit van hun acties te meten. Maar dat loopt vaak mis. Het meten van effectiviteit van preventief bedoelde tussenkomsten is bijzonder moeilijk (zie o.m.: Burssens et al., 2007). Er zijn nog enkele obstakels:

We moeten vaak meten temidden de complexe wereld waarin talloze factoren de resultaten positief of negatief beïnvloeden. Een buurtgericht preventieproject ter voorkoming van jeugddelinquentie kan bijvoorbeeld goede resultaten boeken zonder dat het project an sich daar noodzakelijk heeft toe bijgedragen. Misschien opende tijdens de onderzoeksperiode een jeugdhuis de deuren, of werd de ruimtelijke structuur beter aangepast aan de noden van jongeren. Of een groep probleemjongeren bereikte de leeftijd waarop velen automatisch uit de delinquentie groeien. Of ouders besloten, na enkele incidenten, uit



eigen beweging om hun jongeren aan meer controle te onderwerpen. Heel wat individuele, zowel als contextuele variabelen kunnen verwachte resultaten van interventies in die mate beïnvloeden dat het reëel effect van de interventie nog bijzonder moeilijk valt in te schatten.

Wanneer een project faalt, is het ook zeer moeilijk te weten of dat is omwille van het theoretisch kader en de gebruikte methodiek, dan wel omwille van een gebrekkige implementatie ervan. Een gebrek aan middelen, of het niet vinden van gemotiveerde of capabele uitvoerders, kunnen een project doen falen, ook al is het theoretisch kader in werkelijkheid goed.

De resultaten van een project worden trouwens niet enkel vertekend door eerder genoemde storende factoren, maar zeker ook door toeval. Kleinschalige projecten kunnen alleen al op basis van toeval een schitterend, dan wel een desastreus resultaat bereiken. Stel dat een schoolproject bij de 10 moeilijkste probleemleerlingen wegzending wil vermijden. Dan kan men de pech hebben dat toevallig dat jaar 3 van je cliënten om verschillende redenen afhaken (een onhoudbare thuissituatie die escaleert; een gerechtelijke interventie; betrokkenheid bij een verkeersongeval) terwijl zij in een eerder jaar helemaal niet zouden afgehaakt hebben. Toch worden je goede resultaten dan met 30% naar beneden gehaald. Met andere woorden: om toevalsfactoren uit te sluiten, moet men over grote getallen kunnen uitspraken doen. Vele projecten bereiken niet die grote aantallen jongeren zodat de toevalsfactor een grote impact blijft hebben op de resultaten.

Een ander probleem is het vinden van meetbare effectindicatoren. Stel dat een initiatief wil voorkomen dat jongeren worden uitgesloten door andere leerlingen. Wanneer beschouw je een leerling als 'uitgesloten'? En hoe ga je dat in de praktijk meten? Het is niet eenvoudig om indicatoren te vinden die een moeilijk concept als uitsluiting vatten.

Een ander initiatief wil ongeplande tienerzwangerschappen voorkomen, door op strategische plaatsen condoomautomaten aan te brengen. Het is bijzonder moeilijk om te weten te komen of leerlingen op langere termijn inderdaad niet ongepland zwanger werden. Vele leerlingen zijn na enkele jaren van school veranderd of afgestudeerd. Vele tienerzwangerschappen blijven trouwens onbekend voor de school, omdat het meisje kiest voor zwangerschapsonderbreking. Vele initiatieven zullen daarom geen indicatoren meten op het te bekomen effect, maar kiezen voor het meten van procesindicatoren. Het preventieproject ter voorkoming van ongeplande zwangerschappen bij tieners, kan ervoor opteren om te meten hoeveel condooms tijdens het project werden verkocht. Maar dikwijls geven de procesindicatoren opnieuw geen correct beeld over de daadwerkelijke effectiviteit van het initiatief. Misschien werden de condoomautomaten vooral leeggehaald door volwassenen en dus niet door de beoogde doelgroep. Of werden de condooms in grote mate gebruikt als waterballon in plaats van als anticonceptiemiddel. De link tussen een procesindi-

cator en het beoogde effect wordt verondersteld, maar blijft vaak onzeker.

Effectmetingen bij vele preventie-initiatieven kampen met bovenstaande problemen. Maar vooral initiatieven die langetermijndoelstellingen voor ogen hebben, staan voor een zéér zware opdracht als het erop aankomt hun effectiviteit aan te tonen. In het algemeen wordt het als héél moeilijk beschouwd om personen die een project doorlopen terug te vinden na vijf jaar of langer. Effectmetingen lijken dan helemaal onhaalbaar, en zijn altijd in het voordeel van initiatieven die pas laat ingrijpen in de ontwikkeling van een probleem.

Een redder aan het zwembad die pas ingrijpt op het moment dat een kind aan het verdrinken is, kan op het einde van de dag perfect tellen hoeveel kinderen hij heeft gered. Een redder die eerder ingrijpt, namelijk door kinderen te wijzen op potentieel gevaarlijke situaties en bepaalde spelletjes verbiedt, heeft het veel moeilijker om aan te tonen hoeveel kinderen door zijn toedoen uiteindelijk aan de verdrinkingsdood zijn ontsnapt.

## Tips voor (een kans op) effectieve preventie

Het is niet omdat effectmeting een moeilijke en kwetsbare opdracht is, dat we het niet minstens mogen proberen. Meer nog, we móeten het proberen. Maar de zonet genoemde obstakels leren ons alvast dat een kritische kijk op de resultaten van effectmetingen altijd op zijn plaats is.

In dit artikel gaan we niet in op wetenschappelijke onderzoeksmethodologie om bepaalde van de eerder genoemde meetproblemen zo goed als mogelijk te ondervangen. We houden het op enkele tips om de (potentiële) effectiviteit van je project enigszins in het visier te krijgen.

### TIP 1: Eerst lezen dan meten

Een degelijke effectmeting is bijzonder tijdsintensief en vraagt ook een specifieke onderzoeksexpertise. Dat er 'eventjes bijnemen' terwijl je zelf het initiatief begeleidt, is verre van evident. Je kan zeer veel moeite besparen door in de eerste plaats op zoek te gaan naar bestaande onderzoeksresultaten. Probeer niet te bewijzen wat anderen misschien al lang vóór jou hebben aangetoond. Cruciaal hierbij is wél dat je bij het doornemen van de literatuur ook oog hebt voor de manier waarop het onderzoek is gelopen. Hoe is men in het onderzoek omgegaan met de eerder beschreven meetproblemen. Wees daarbij kritisch. Niet zelden zijn onderzoekers iets of wat té enthousiast over hun bevindingen en verliezen ook zij belangrijke beperkingen van het onderzoek uit het oog. Probeer ook telkens méér dan één onderzoek te vinden over hetzelfde onderwerp. Zo kan je checken of de resultaten uit een onderzoek stand houden bij nieuwe metingen, of niet.



### *TIP 2: Registreer voor jezelf*

Een betrouwbare meting opzetten die je kan vertellen of jouw preventie-initiatief daadwerkelijk verschil maakt, ligt vaak niet binnen de mogelijkheden van de organisatoren van dat initiatief. Er zijn ernstig vragen te stellen bij overheden die tegenwoordig aan projecten vragen om hun effectiviteit aan te tonen. Het leidt vaak tot gebruik van cijfers op een manier zoals een dronkaard een lantaarnpaal gebruikt: ter ondersteuning, níet ter verlichting.

Dat neemt niet weg dat het voor de eigen organisatie bijzonder belangrijk blijft tóch enkele voelsprietten te ontwikkelen die indicaties geven over de al dan niet succesvolle uitvoering van het project. Zoek naar potentiële indicatoren die als knipperlicht kunnen functioneren, die indicaties geven over het al dan niet positief verlopen van het proces dat je voor ogen hebt. Maar doe dat voor jezelf, níet voor diegenen die beslissen over eventuele subsidiëring, verderzetting of goedkeuring van het project. Dat maakt de baan vrij voor een gezonde kritische blik op het eigen initiatief die niet onder druk staat van 'bovenaf'. Zo kan je eerlijk op zoek naar de knelpunten van het project en werken aan verbeteringen ervan.

Knipperlichten kunnen bestaande statistieken of informatieve bronnen zijn die je kan opzoeken en die toelaten gegevens te vergelijken van vóór het preventie-initiatief, tijdens en erna. Bijvoorbeeld de cijfers over het aantal wegzendingen op school, het aantal klachten van ouders, het aantal strafstudies die worden gegeven. Als je bijvoorbeeld spijbelgedrag op school wilt vermijden door te werken aan een beter leefklimaat op school, dan zeggen de zonet genoemde knipperlichten an sich nog niets over de mate waarin nog gespijbel wordt. Ook niet over het leefklimaat. Maar een sterke stijging van het aantal strafstudies kan je misschien wel doen nadenken of je, ondanks de gedane inspanningen, er wel in slaagt om dat leefklimaat te verbeteren. Het gaat er niet om dat je aan de hand van dergelijke informatie perfect weet waar het fout loopt, maar het is belangrijke informatie om na te denken over je project. Je gist dan niet in het luchtledige over mogelijke knelpunten van het project. Deze knipperlichten kunnen inspireren, kunnen je iets dichterbij mogelijke oorzaken van succes of falen brengen.

Knipperlichten kan je ook zelf installeren door te registreren. Heel veel preventie-initiatieven bouwen voort op een theorie die bestaat uit een samenhang van verschillende veronderstellingen. In het beste geval is die theorie (of tenminste delen ervan) wetenschappelijk onderzocht.

Zo bestaan er theorieën die stellen dat voor bepaalde jongeren repressieve sancties stigmatiserend werken. De jongeren voelen zich dan onbegrepen, worden door anderen als 'probleemkind' gezien, en gaan zichzelf ook zo identificeren. Tengevolge daarvan voelen zij zich geen deel uitmaken van deze samenleving en zoeken zij lotgenoten op, andere jongeren die in hetzelfde schuitje zitten. Zo ontstaan vriendengroepen die zich afzetten tegen de conforme regels, en op zoek gaan naar alternatieve zelfwaardering en pres-

tige. Dat vinden zij vaak in stoer, grensoverschrijdend en zelfs crimineel gedrag.

Nu, in feite zijn dit een resem veronderstellingen die logisch aan mekaar worden gelinkt. Misschien kan je als preventieproject nooit werkelijk weten of je op lange termijn delinquentie voorkomt, door vandaag het sanctioneringsbeleid van een school aan te passen. Maar je kan wel proberen na te gaan of je bepaalde tussenliggende stappen waarmaakt.

Stel dat je bij ernstige incidenten op school bemiddeling of herstelgericht groepsoverleg gaat toepassen, in plaats van meteen te kiezen voor wegzending of strafstudie. Dan is het zeer moeilijk om vast te stellen of die maatregel op lange termijn een lager risico op delinquent gedrag met zich meebrengt. Maar wat je wél kan nagaan is of de betrokken jongeren, na afloop van deze maatregelen (en nadat zij hun herstelplan hebben uitgevoerd) deze manier van sanctioneren als rechtvaardig of billijk hebben ervaren, of dat zij zich vernederd of uitgesloten hebben gevoeld, enzovoort. Je gaat met andere woorden na of je op zijn minst die eerste fase in het proces -stigmatisering door repressieve maatregelen- hebt kunnen voorkomen. Als dat inderdaad zo is, dan is er een kans dat je effectief bijdraagt tot het voorkomen van het langetermijneffect. Als dat níet zo is, dan mag je al ernstig vragen stellen bij het initiatief en moet je op zoek naar verbetering, of moet je het over een heel andere boeg gooien.

### *TIP 3: Doe het niet alleen met cijfers*

Cruciaal voor de analyse van de effectiviteit van preventie-initiatieven is het toevoegen van wat men in onderzoeksjargon 'kwalitatieve data' noemt. Men verwijst daarmee naar ándere informatie dan statistisch of kwantificerend materiaal: getuigenissen van deelnemers, diepgaande interviews, ervaringen van de organisatoren, reacties uit de bredere omgeving of van schoolpersoneel, enzovoort. Deze informatie is vaak bijzonder leerrijk op verschillende vlakken. Het kan indicaties geven over de mate waarin men de doelstellingen bereikt, over mogelijke redenen waarom het bij één jongere wél is gelukt en waarom bij een andere níet. Het kan bovendien ook belangrijke informatie aanleveren die de cijfergegevens (uit statistieken, of uit de registratiegegevens) beter doen begrijpen.

Zo kan uit een interview blijken dat het stijgend aantal strafstudies bijna volledig op rekening van vroegere spijbelaars komt. Met andere woorden, het spijbelpreventieproject is er wel degelijk in geslaagd om spijbelen tegen te gaan door een beter leefklimaat op school te bekomen. Alleen geven de jongeren die spijbelden, en nu terug in de klas zitten, af en toe wel nog een probleem in de klas. Dankzij deze kwalitatieve informatie kan men het knipperlicht -de cijfers over het aantal strafstudies- correcter interpreteren.

### *TIP 4: Zoek de zwarte zwaan*

Tenslotte kan niet genoeg benadrukt worden dat iedereen die de effectiviteit van een initiatief in kaart wil brengen, kritisch-kritisch-kritisch moet zijn voor zichzelf. Het cliché stelt dat wie wil bewijzen dat alle zwanen wit zijn, op zoek moet naar de zwarte zwaan. Vaak, omdat men toch overtuigd is van het project, verzamelen de initiatiefnemers alle mogelijk positief



te interpreteren cijfers, alle positieve getuigenissen en succesverhalen, en willen zij daarmee de effectiviteit aantonen. Dat overtuigt zelden. Ga expliciet op zoek naar tegenindicaties van succes. Zoek geen witte zwanen om je verhaal te staven, maar doe er alles aan om de zwarte zwanen te vinden. Pas als je na lang zoeken geen zwarte zwaan vindt, kan je de veronderstelling uiten: "Het is best mogelijk dat alle zwanen wit zijn." Wie de eigen initiatieven kritisch durft benaderen en op die manier aan verbeteringen sleutelt, kan misschien de effectiviteit ervan nog niet bewijzen, maar verhoogt wél de kans dat het effectief is.

## Preventie evalueren: "effectief" is niet hetzelfde als "goed"

Opgelet! Er ligt nog een stevige adder onder het gras van het preventieveld. De groeiende aandacht voor effectiviteitsmetingen, niet zelden onder de vlag van de "evidence-based" aanpak, is op zich waardevol. Maar ze heeft er bij velen toe geleid dat de evaluatie van preventie verschrompelde tot enkel en alléén de beoordeling van de effectiviteit. En in het verlengde daarvan ook de efficiëntie van een initiatief. Preventie heette 'goed' te zijn als het maximaal effect kan tonen tegen een minimale financiële kostprijs.

Als evaluatie zich daartoe verenigt, dan hebben we een probleem. We mogen niet vergeten dat preventie dikwijls ook nadelige neveneffecten voor de samenleving met zich meebrengt. Tegenwoordig interveniëren ontelbare preventieve maatregelen voortdurend in ons dagelijks leven. Dat is zeker niet altijd aangenaam. Wie vandaag met het vliegtuig op vakantie wil, moet al zeer vroeg op de luchthaven zijn om alle preventief bedoelde acties te kunnen ondergaan. Maar ook thuis en in het publieke domein worden we op honderden manieren geconfronteerd met preventie. Alles op slot draaien, waarschuwende posters en signalen overall, kinderen niet langer op straat laten spelen, het stadspark dat 's avonds niet meer toegankelijk is, een fuifzaal die wordt gesloten, enzovoort. Om allerlei problemen tegen te gaan, worden zeer veel maatregelen uitgevaardigd die meer of minder een

impact hebben op de leefkwaliteit in onze samenleving. Preventie is dus een tweesnijdend zwaard. Het is bedoeld om leefkwaliteit te verhogen door bepaalde problemen te voorkomen. Tegelijk kan de maatregel op zich al een inbreuk zijn op onze leefkwaliteit.

Je kan zeker vandalisme in het park tegengaan door het stadspark 's avonds te sluiten. Maar het neveneffect is dat mensen nu ook niet langer kunnen genieten van een heerlijke avondwandeling. Of door een fuifzaal te sluiten, vermijd je een regelmatig voorkomende vechtpartij tussen enkele drinkebroers, maar tegelijk verliezen vele jongeren vele uren van plezier, ontmoeting en ambiance.

Wie preventie wil evalueren moet dus zeker ook deze schaduwzijde van preventie in beeld brengen. Niet enkel de bedoelde effecten nagaan, maar zeker ook de onbedoelde neveneffecten bewaken en zoveel mogelijk vermijden is de boodschap. Hoe je dat doet, lees je in het boek *Wenselijke preventie stap voor stap* (Goris et al., 2007) waarvan je alvast een voorsmaakje krijgt in het artikel van Nicole Vettenburg, verderop in dit Welwijsnummer.

**Dieter BURSENS**

Redactie Welwijs

Stafmedewerker op het

Steunpunt Algemeen Welzijnswerk

Lid van het Team Preventie Ontwikkeling

[www.steunpunt.be](http://www.steunpunt.be)

[www.teampreventieontwikkeling.be](http://www.teampreventieontwikkeling.be)

### NOOT

<sup>1</sup> DARE = Drug Abuse Resistance Education

### BIBLIOGRAFIE

- Burssens, D., Goris, P., Vettenburg, N. & Melis, B. (2007). Andere ondersteunende kaders voor preventie, In: P. Goris, D. Burssens, B. Melis & N. Vettenburg (Eds.). *Wenselijke preventie stap voor stap* (pp.81-99), Antwerpen: Garant.
- Goris, P., Burssens, D., Melis, B. & Vettenburg, N. (Eds.) (2007). *Wenselijke preventie stap voor stap*, Antwerpen: Garant.
- Lundman, R. (2001). *Prevention and control of juvenile delinquency (third edition)*, New York: Oxford University Press.



# PREVENTIE IS KIEZEN

## Vijf dimensies voor een ethisch verantwoorde preventie

Als leerkracht heb je een regelmatige spijbelaar onder je leerlingen, kom je in een klas waar leerlingen elkaar pesten, voel je je niet echt veilig omwille van de brutaliteit van bepaalde leerlingen, wordt je vermoeden dat een leerling aan de drugs is bevestigd, enz. Je stelt je vragen. Hoe ga ik hier best mee om? Maar ook, kan ik iets doen om deze situaties te voorkomen?

Als directie van een school weet je dat een aantal leerlingen frequent spijbelt, drugs gebruikt, het de leerkrachten moeilijk maakt om les te geven, enz. Je ziet de druk op je leerkrachten toenemen. Je ziet hoe het bij een aantal onder hen, ondanks de wil en de inzet, fout loopt. Je krijgt regelmatig interessante projectoproepen binnen, enz. Maar welke acties zijn er nodig om dit antisociaal gedrag bij de leerlingen te verminderen en te voorkomen? Je moet keuzes maken, maar welke?

### Preventie is kiezen

Preventie dwingt je om te kiezen. Zo kan je het frequent te laat komen van leerlingen voorkomen door strengere straffen te zetten op het te laat komen of door de schoolactiviteiten aantrekkelijker en meer leerlinggericht te maken. Dergelijke keuzes maak je vanuit ethische overwegingen. Je opvattingen over een goede school en een optimale samenleving spelen hierin een belangrijke rol. Zij sturen de beslissing welk preventief initiatief je goed vindt en welk niet. Niet alle preventie-initiatieven zijn positief. Acties om bepaalde problemen te voorkomen kunnen gepaard gaan met neveneffecten waardoor andere problemen worden gecreëerd. Bepaalde initiatieven kunnen aanpassend werken en ten onrechte de ontwikkelingskansen van leerlingen beperken. Bij elke tussenkomst moet bijgevolg goed overwogen worden of en onder welke voorwaarden de interventie verantwoord is.

*Voorbeeld: tijdens de pauzes kunnen de laatstejaars in hun klas blijven en hun vrije tijd besteden zoals ze dat zelf willen. Na enige tijd blijkt dit in sommige klassen aanleiding te geven tot veel lawaai, herschikking van de klas en beschadigingen aan het schoolmeubilair. De start van het lesuur na de pauze wordt hierdoor bemoeilijkt en vertraagd. Directie en schoolteam beslissen dat dit niet langer kan en de laatstejaars moeten, zoals de jongere leerlingen, tijdens de pauze ook naar de speelplaats gaan.*

Door deze maatregel blijven de klassen uiteraard ordelijk en kan de les stipt starten, maar hebben de leerlingen wel een deel van hun autonomie moeten opgeven. Hun keuzemogelijkheden worden beperkt.

Vanuit de vaststelling dat preventie-initiatieven gepaard kunnen gaan met onwenselijke neveneffecten, werd gezocht naar uitgangspunten waaraan dient voldaan te zijn om van 'wenselijke' preventie te spreken. Deze uitgangspunten zijn: gelijkwaardigheid van alle burgers (Europees Verdrag inzake Rechten van de Mens), volwaardigheid van kinderen en jongeren (Internationaal Verdrag inzake Rechten van het Kind), de mens als individu en als deel van de samenleving,

en de mens als actief burger (waarbij via een permanent leerproces burger en samenleving continu in evolutie zijn). Deze uitgangspunten vormen de basis van 'wenselijke preventie' en willen garanderen dat elke burger, rekening houdend met zijn sociale verantwoordelijkheid, zoveel mogelijk vrijheid en ruimte krijgt om zichzelf te ontplooiën. Met andere woorden: algemene preventie wordt **wenselijke preventie** wanneer ze de emancipatie van alle burgers maximaal toelaat.

In de bijdrage van Dieter Burssens (zie eerder in dit nummer) wordt besproken hoe je best bewaakt dat preventie effectief is. In deze bijdrage beschrijven we hoe het kader van wenselijke preventie bewaakt dat preventie ook ethisch verantwoord is.

### Wenselijke preventie in vijf dimensies

Volgende omschrijving concretiseert deze emancipatiebenadering in vijf dimensies.

"Wenselijke preventie:

- *schept voorwaarden om problemen steeds vroeger te voorkomen (radicaliteit),*
- *is maximaal offensief (offensiviteit),*
- *bouwt een integrale aanpak uit (integraliteit),*
- *is participatief en (participatie)*
- *heeft een democratisch karakter (democratisch karakter)".*

Deze vijf dimensies hangen onderling nauw samen: zij betreffen eenzelfde realiteit en werken sterk op elkaar in. Wie streeft naar wenselijke preventie mag geen enkele dimensie verwaarlozen.

Hieronder lichten wij de vijf dimensies beknopt toe. Voor een meer uitgebreide beschrijving: zie Vettenburg et al. (2007) en Vettenburg et al. (2003).

#### Radicaliteit: zo dicht mogelijk bij de wortels

Preventie kan ingrijpen op verschillende momenten van de probleemwording: als een probleem al gevorderd is of als er van een probleem nog maar amper sprake is. Acties om roken te voorkomen kunnen zich richten naar alle twaalfjarigen, als potentiële ro-



ker, of naar jongeren die reeds dagelijks een pakje sigaretten roken.

Het is wenselijk dat we een zich ontwikkelend probleem of risicosituatie zo vroeg mogelijk op de ontwikkelingslijn stoppen. Hoe verder een probleem evolueert, hoe groter het risico op een emancipatiebeperkende interventie. Er wordt dan ook verwacht dat elk preventieproject, waar ook op de ontwikkelingslijn, een bijdrage levert om de ontwikkeling van een probleem of van een risicosituatie vroeger te stoppen. Wie alleen maar probeert te voorkomen dat een problematiek erger wordt, zonder ook aandacht te hebben voor wat voorafging, dweilt met de kraan open. De wenselijkheid zit dus in de dynamiek: steeds vroeger proberen problemen te voorkomen. Zo kan naschoolse huiswerkbegeleiding duidelijk maken dat leerlingen de uitleg in de klas niet hebben begrepen. Door dit te signaleren kan de leerkracht hier op inspelen en kunnen leerproblemen in de toekomst bij (andere) leerlingen worden voorkomen.

Een project kan op verschillende manieren een probleem vroeger op de ontwikkelingslijn doen stoppen. Het kan oog hebben voor de voorgeschiedenis, de wortels (of "radix") van het probleem; of op basis van ervaren noden kan het signalen geven aan organisaties of beleidsinstanties die dan op hun beurt verdere stappen ondernemen om vroeger in te grijpen.

*Uit gesprekken die een leerlingbegeleider voert met schoolmoeders leerlingen hoort hij dat de prestatiedruk binnen een school veel spanningen teweegbrengt. Leerlingen zetten zich eerst enorm in, maar halen toch niet het verwachte resultaat. Dit leidt bij sommigen tot afhaken, spijbelen en zin om vroegtijdig de school te verlaten. Dergelijke signalen doorgeven aan leerkrachten, schooldirectie en/of onderwijsbeleid kan ervoor zorgen dat de school maatregelen neemt om deze prestatiedruk tot gezonde proporties om te zetten.*

### **Offensiviteit: keuzemogelijkheden uitbreiden**

Preventieve doelstellingen kunnen we bereiken via offensieve of defensieve acties. Offensieve acties proberen de keuzemogelijkheden van de doelgroep uit te breiden, defensieve acties beperken deze. Wenselijke preventie streeft maximale offensiviteit na. Offensieve acties krijgen altijd de voorkeur, behalve als uitzonderlijke omstandigheden om een defensieve ingreep vragen.

De keuze voor offensiviteit hangt samen met de keuze voor emancipatie: acties die de keuzemogelijkheden van mensen verruimen, verhogen de kansen om te groeien in emancipatie. Defensieve acties zijn aanpassingsgericht en staan emancipatie in de weg.

Het probleem van overlast door rondhangende jongeren kan men aanpakken door hen een straatverbod op te leggen. Obesitas bij kinderen kan men tegengaan door alle snoep- en frisdrankautomaten uit scholen te verwijderen. Bij deze ingrepen wordt de vrijheid van jongeren beknot, de emancipatie afgeremd.

Een offensieve strategie, daarentegen, is erop gericht de handelingsmogelijkheden uit te breiden. Zo kan het probleem van jongeren die zich vervelen en

overlast bezorgen worden tegengegaan door hen bijvoorbeeld sportinfrastructuur aan te bieden. Obesitas kan worden aangepakt door in de school fruit en gezonde dranken aan te bieden aan goedkope(re) prijzen. De extra handelingsmogelijkheden die ontstaan voor de betrokkenen houden mogelijkheden in om te groeien in emancipatie.

Soms is het toch nodig, omwille van de zware negatieve gevolgen voor de doelgroep en de omgeving, dat er defensief wordt ingegrepen. Wel blijft het belangrijk om ook voor deze vergevorderde problemen naar offensieve oplossingen te zoeken.

*Voorbeeld: Na een serieuze vechtpartij wordt het in de school onhoudbaar voor een bepaalde leerling en wordt hij tijdelijk verwijderd. Deze defensieve maatregel kan gepaard gaan met bijkomende defensieve acties (bv. een opdracht als straf) of meer offensieve maatregel (bv. aanbod om te participeren in een time-outproject).*

Het aanbieden of stimuleren van positieve gedragssalternatieven zal de offensiviteit van een actie vergroten; het afraden of wegnemen van negatief gedrag zal defensief werken. Daarnaast zal ook de vrijwilligheid mee de offensiviteit van een actie bepalen. De meest wenselijke optie is natuurlijk dat de doelgroep vrijwillig meedoet. Dat laat de meeste ruimte om zelf keuzes te maken en biedt dus de beste kansen op emancipatie. Iemand verplichten om mee te doen, is vrijheidsbeperkend en dus defensief. Dit realiseren binnen een school is niet altijd evident. Vaak gebeurt het dat een school intekent voor een offensief project en het verplicht oplegt voor alle leerlingen van bepaalde klassen of graad. Overwegen of keuzemogelijkheden kunnen worden voorzien is steeds zinvol.

### **Integraliteit: persoonsgerichte en structuurgerichte preventie in evenwicht**

De derde dimensie gaat over het onderscheid tussen persoonsgerichte en structuurgerichte acties. Structuurgerichte acties proberen structuren in de brede zin van het woord te veranderen: bijvoorbeeld familie, school, politici, instituties, wetgeving. Persoonsgerichte acties mikken op een interne verandering in een persoon o.a. via informatie, vorming, training. Een interactionistische kijk vraagt aandacht voor de persoon én voor de rol van de structuur in de totstandkoming of handhaving van een probleem. Wenselijke preventie waakt erover dat acties niet alleen individuen viseren als voorwerp van verandering. In de eerste plaats gaan we na of er geen veranderingen nodig zijn in de structuur waarin individuen zich bewegen.

*Zo wordt er bij probleemgedrag van leerlingen niet alleen en in de eerste plaats gekeken naar de persoon van de leerling (bv. hoe kan hij leren zijn agressief gedrag onder controle te houden) maar ook naar de context (bv. heeft het te maken met pestgedrag van medeleerlingen, met leerstof die niet aanspreekt, lukt de houding van leerkrachten agressief gedrag uit, enz.).*

De impact van maatschappelijke structuren op de probleemwording wegwerken, vergroot de emancipatiekansen van de doelgroep. Het is bijgevolg wenselijk om een evenwicht na te streven tussen persoonsgerichte en structuurgerichte acties.



## Participatie: mee praten, wegen en beslissen

Participatie is sowieso een belangrijke component binnen onderwijs dat emancipatie nastreeft. Emancipatie is alleen maar denkbaar als de doelgroep mogelijkheden krijgt om zijn stem te laten horen, zijn inbreng te doen en zijn ideeën te laten meetellen om vorm te geven aan onze samenleving. Vanuit het emancipatiedenken is het moeilijk te verantwoorden om bepaalde individuen of groepen de rol van passieve consument toe te schuiven. Dat betekent niet dat leerlingen onvoorwaardelijk belast moeten worden met deelname aan elk preventieproject binnen de school. Ze verdienen een kans om actief mee te doen, maar moeten ook de mogelijkheid hebben om voor non-participatie te kiezen.

De mogelijkheid om te participeren moet voorzien worden in alle fasen van een project: van voorbereiding, over planning en uitvoering tot evaluatie. Zo is het bij de voorbereiding van het project cruciaal om de doelgroep te betrekken bij de agendering en formulering van het probleem. Uitgaan van emancipatie betekent: de diversiteit van sociale doelen, normen en waarden erkennen.

Het is wenselijk dat de participatie zo rechtstreeks mogelijk verloopt. Dat kan bijvoorbeeld door enquêtes, interviews, groepsgesprekken, ideeënbusen of klachtenbanken. Soms is dit niet mogelijk en wordt er onrechtstreeks gepeld naar het verhaal van leerlingen. Daarbij wordt een leerkracht gevraagd in zijn/haar klas een thema te bespreken en de bekomen informatie door te geven. Soms worden tussenpersonen (bv. ouders, leerkrachten) ingeschakeld omdat men de doelgroep niet mondig genoeg acht. Bv. zeer jonge leerlingen, leerlingen uit het buitengewoon onderwijs. Ook al zijn dit waardevolle vormen van participatie, zij gaan onvermijdelijk gepaard met ruis op de boodschap. Voor wenselijke participatie is het belangrijk die filters zoveel mogelijk te vermijden. Rechtstreekse vormen van participatie krijgen de voorkeur.

## Democratisch karakter: wenselijke preventie sluit niemand uit

Iedereen heeft het recht om door preventie beschermd te worden tegen problemen. Het zou onethisch zijn dat je door bepaalde kenmerken niet in aanmerking komt voor preventieacties. Maar in de praktijk is het niet evident om een actie te laten aansluiten bij verschillende deelgroepen in onze samenleving. Al te vaak gaan we er ten onrechte van uit dat een actie iedereen bereikt. Daardoor vallen dikwijls dezelfde groepen uit de preventieboot. Denk maar aan mensen met een handicap, allochtonen, kansarmen of analfabeten. Binnen een preventieproject krijgt het democratisch karakter vorm bij de afbakening van de doelgroep.

*Soms kan het nuttig zijn om zich naar een beperkte doelgroep te richten. Bv. wanneer de leerlingenraad enkel leerlingen uit het aso en het tso aantrekt, maar niet uit het bso, kan gedacht worden om een project op te zetten dat enkel op deze laatste groep gericht is en hen op die manier wil stimuleren tot deelname. De afbakening zou niet verantwoord zijn als blijkt dat het non-participatieprobleem in feite niet enkel bij leerlingen uit het bso een probleem is, maar bij alle leerlingen van de school.*

Vervolgens, als de doelgroep verantwoord is afgebakend, moet vermeden worden dat binnen de doelgroep nog deelgroepen worden uitgesloten.

*Als je bv. de laatstejaars als doelgroep afbakent, moet wel elke laatstejaars van het aanbod kunnen genieten: dit wil zeggen ook de allochtone laatstejaars, de kansarme laatstejaars, de laatstejaars met mentale, visuele, auditieve, motorische handicap, enz.*

## De vijf dimensies hangen samen

De beschreven dimensies staan niet los van elkaar. Enkele voorbeelden kunnen dit illustreren.

*Offensiviteit en radicaliteit.* Naarmate een probleem verder op de ontwikkelingslijn zit, wordt het moeilijker om offensief te werken. Zodra een probleem zich manifesteert, wordt de noodzaak om defensief in te grijpen alsmear groter. Bv. sporadisch pesten tot geëscaleerd en continu pestgedrag.

*Offensiviteit en participatie.* Men kan meer keuzemogelijkheden aanbieden en dus offensiever werken naarmate men de doelgroep met zijn noden en behoeften beter kent. Via participatie in alle fasen van het project geeft de doelgroep aan hoe zijn keuzemogelijkheden ruimer kunnen.

Om van wenselijke preventie te kunnen spreken is het nodig dat de vijf dimensies in acht worden genomen. Het volstaat niet om aan één dimensie te werken. Zo kan je bv. participatief werken, maar geen oog hebben voor radicaliteit of integraliteit. Of bij een preventieproject rond pesten op school de leerlingen sterk betrekken, maar geen signalen geven naar de school om te werken aan een beter schoolklimaat en alleen maar te werken met de leerlingen.

Geen enkele dimensie kan voor honderd procent gerealiseerd worden. Altijd blijven er nog groeimogelijkheden. In een project kun je, rekening houdend met alle factoren, wel accenten leggen. Zo krijgt bij het ene preventiebeleid de dimensie offensiviteit prioritaire aandacht omdat ze tot nog toe weinig of niet aan bod kwam. Of heeft men - door meer plaats te geven aan participatie - meer aandacht voor de probleembeleving van de doelgroep zelf - wat een ander licht werpt op heel het project. Wenselijke preventie biedt een kader om deze keuzes weloverwogen te nemen.

**Nicole VETTENBURG**

Redactie Welwijs

Docente vakgroep sociale agogiek, UGent

Lid van het Team Preventie Ontwikkeling

[www.teampreventieontwikkeling.be](http://www.teampreventieontwikkeling.be)

[www.welwijs.be](http://www.welwijs.be)

## BIBLIOGRAFIE

- Burssens, D. (2008). Mission accomplished. Resultaat boeken met preventie. *Welwijs*, 2008, 3-6.
- Vettenburg, N., Burssens, D., Goris, P., Melis, B., Van Gils, J., Verdonck, D. & Walgrave, L. (2003). *Preventie gespiegeld. Visie en instrumenten voor wenselijke preventie*. Leuven: Lannoo-campus.
- Vettenburg, N., Melis, B., Burssens, D. & Goris, P. (2007). Wenselijke algemene preventie. In: Goris, P., Burssens, D., Melis, B. & Vettenburg, N. (red.) (2007). *Wenselijke preventie stap voor stap*. Antwerpen: Garant. (35-59)



# PROJECTMATIG WERKEN

## Een stappenplan voor preventie

We willen vermijden dat pestgedrag de klassfeer verziekt. Een gezonde school vinden we belangrijk en natuurlijk willen we niet dat sommigen leerkansen missen. De wil om deze problemen te voorkomen is er maar het realiseren in de praktijk is een andere zaak.

Heel wat organisaties bieden materiaal en methoden aan en gelukkig zijn er in de scholen veel enthousiaste medewerkers die acties willen opzetten. Maar door te snel tot actie over te gaan, rijden we ons soms vast. Moesten we dit risico wel prioriteit geven? Spelen we met deze actie in op de ware oorzaken? Zien onze leerlingen het wel zitten? En wie gaat dat betalen....

Goede intenties, enthousiaste medewerkers zijn niet voldoende om in de praktijk preventie te realiseren. Methoden om systematisch preventie op te zetten zijn nodig. Daarom wordt de methodiek van het projectmatig werken in preventiewerkingen gretig onthaald.

### Wat is projectmatig werken?

Frits De Cauter omschrijft projectmatig werken als "een geheel van activiteiten om op een doordachte en systematische wijze, binnen een afgebakende tijdsperiode en rekening houdend met de beschikbare mogelijkheden, een bepaald doel te realiseren" (De Cauter & Walgrave, 1999, 34). De methodiek helpt om bij het opstarten en het uitwerken van een preventie-initiatief verschillende fasen te onderscheiden. Het proces wordt stap voor stap opgebouwd zodat alle mogelijke keuzes bewust en op het juiste moment kunnen gemaakt worden. Eigenlijk gaat het om evidente overwegingen en beslissingen. Iedereen maakt ze min of meer bewust. Maar door ze degelijk te plannen en systematisch aan te pakken, krijgen initiatieven meer kans op succes: met beter onderbouwde beslissingen en minder kans dat belangrijke aandachtspunten buiten beeld blijven.

Voor sommigen weegt het begrip 'project' te zwaar. De associatie met langdurige, dure en groots opgezette initiatieven schrikt af. Daarom spreekt men liever van 'planmatig' werken.

*Bijvoorbeeld het CLB biedt scholieren assertiviteitstrainingen aan. Zelf noemt het CLB die permanente training nooit een "project", maar ze volgen wel de fasen van projectmatig werken. Of een team leerlingenbegeleiding stelt vast dat anderstalige nieuwkomers ook buiten de school moeilijk aansluiting vinden in de gemeente. Na een korte analyse van het probleem, signaleren zij dit aan de jeugddienst met als doel aansluiting binnen het vrijetijdsaanbod mogelijk te maken. Ook hier volgt het team de verschillende fasen van het projectmatig werken zonder het initiatief als 'project' te benoemen.*

We kunnen het woord 'project' gaan vermijden, maar de basisgedachten van projecten (planmatig ontwerp, heldere doelen, duidelijke tijdsafbakening) zijn zo gangbaar dat men daar niet meer onderuit kan (Saan, 2004). Met het model van projectmatig werken kunnen we de meeste preventie doorlichten en onderbouwen, van korte interventies tot permanente vormingssessies.

Kortom, met projectmatig werken krijgen we meer vat op de complexe werkelijkheid. De methode heeft succes omdat het inspelt op de behoefte om efficiënter

en beter te werken. Een goede analyse maakt bijvoorbeeld de kans op tijd- en geldverspilling in de verdere fasen kleiner. Een duidelijk omschreven doel geeft van bij de start aan waar men naar toe wil. Het projectplan maakt de keuzemogelijkheden duidelijk, helpt om de onzekerheden te verkleinen en stuurt de ontwikkeling van de strategie.

### Opdeling in fasen maakt het proces hanteerbaar

De vijf fasen in een preventief project vormen de fundamenten om de preventieve praktijk in goede banen te leiden. We onderscheiden: voorbereiding, planning, uitvoering, evaluatie en follow-up. Deze globale projectfasen kunnen we verder onderverdelen in verschillende actiemomenten. In elk actiemoment moeten we telkens opnieuw keuzes maken. Zo voorgesteld is een project ook te begrijpen als een ketting van keuzes. Laat ons bekijken wat deze fasen betekenen voor het preventieve werk. Voor een meer uitgebreide beschrijving: zie Melis et al., 2007.

#### Hoe we starten

Bij de voorbereiding of de problemdiagnose bepalen we in de eerste plaats welke ongewenste situatie we willen beïnvloeden, dus welk probleem we willen voorkomen.

Verskillende factoren beïnvloeden deze keuze. Het beleid kan thema's suggereren of opleggen. De ervaringen van de begeleiders kunnen de probleemkeuze aansturen. Maar ook de actualiteit speelt een rol in de keuze: denk maar aan het thema wapenbezit bij jongeren. De motieven om een bepaald probleem aan te pakken, kunnen erg verschillend zijn. En ze zijn niet altijd even grondig onderbouwd. Soms schiet preventie al uit de startblokken omdat een bepaald thema in de mode is; omdat direct bruikbare methoden en technieken aangereikt worden; of omdat bepaalde acties gunstig zijn voor het imago van de school.

Om aan de verleiding van 'te snelle keuzes maken' te weerstaan, kunnen enkele criteria deze stap onderbouwen. Zo kan de omvang van het probleem een richtlijn zijn. *Als het spijbelgedrag met 10% toeneemt*



dan wordt de druk hoog om actie te ondernemen. Maar ook de ernst of de dringendheid speelt mee. Na een zelfmoord van een leerling wil men in de school nagaan of er oorzaken zijn waar de school aan kan werken. Ten slotte blijven we realistisch, het probleem moet ook 'veranderbaar zijn'. De school of het CLB zal moeten inschatten of dit een thema is waar zij preventief stappen voor kunnen zetten (De Caeter & Walgrave, 1999).

Eens het thema voor de preventieve actie gekozen, kan men het probleem in de diepte bekijken. Met de probleemanalyse onderzoeken we de achtergronden en oorzaken die een verschijnsel begrijpelijk maken. Maar we kijken niet enkel naar de oorzaken, ook de mogelijkheden om er iets aan te veranderen en de versterkende factoren die aanwezig zijn worden benoemd. Een weinig ondersteunende thuissituatie kan mede oorzaak zijn van het schoolfalen, maar een motiverende vriendenkring op de school kan een positieve stimulans betekenen. Beide aspecten beïnvloeden de verdere keuzen in het project.

Niet voor niets besteedt de literatuur veel aandacht aan de probleemanalyse. Die biedt de basis om het hele project op te bouwen. Pas als je precies weet wat er aan de hand is, vloeien doel- en strategiebepaling er vanzelf uit voort. Dit klinkt vanzelfsprekend maar de praktijk toont vaak een ander beeld. Door de druk om tot zichtbare actie te komen, lopen we vaak te snel door deze fase. Analyseren we het probleem niet of niet genoeg? Dan is het moeilijk om de doelstellingen te concretiseren. We hebben dan wel een beeld van hoe de gewenste situatie er moet uitzien, maar de concrete stappen daar naartoe kunnen we niet uitwerken. Zo zal de school streven naar betrokkenheid

van de ouders op de school maar zonder grondige analyse wordt niet duidelijk waarom sommige ouders nooit de school binnenstappen. De diagnose geeft dus ook aanwijzingen over de te volgen strategie.

Ten slotte is er een belangrijk aandachtspunt dat we doorheen de hele voorbereidende fase meenemen. Niet iedereen ervaart eenzelfde situatie als een probleem. Bovendien zal uit de analyse vaak blijken dat de betrokkenen verschillende invullingen voor eenzelfde probleem geven. Waar de school de spijbelproblematiek naar voor brengt, benoemen de leerlingen de hoge werkdruk als belangrijkste risico op afhaken in het onderwijs. De participatie van de betrokkenen bij het probleem is een meerwaarde die we niet opzij kunnen zetten. Als we het probleem echt ten gronde willen begrijpen, moeten we vermijden slechts één klok te horen. Iedere betrokkene bij het probleem (leerkrachten, leerlingen, plegers of slachtoffers, enzovoort) moet gehoord worden over hoe hij het probleem ervaart.

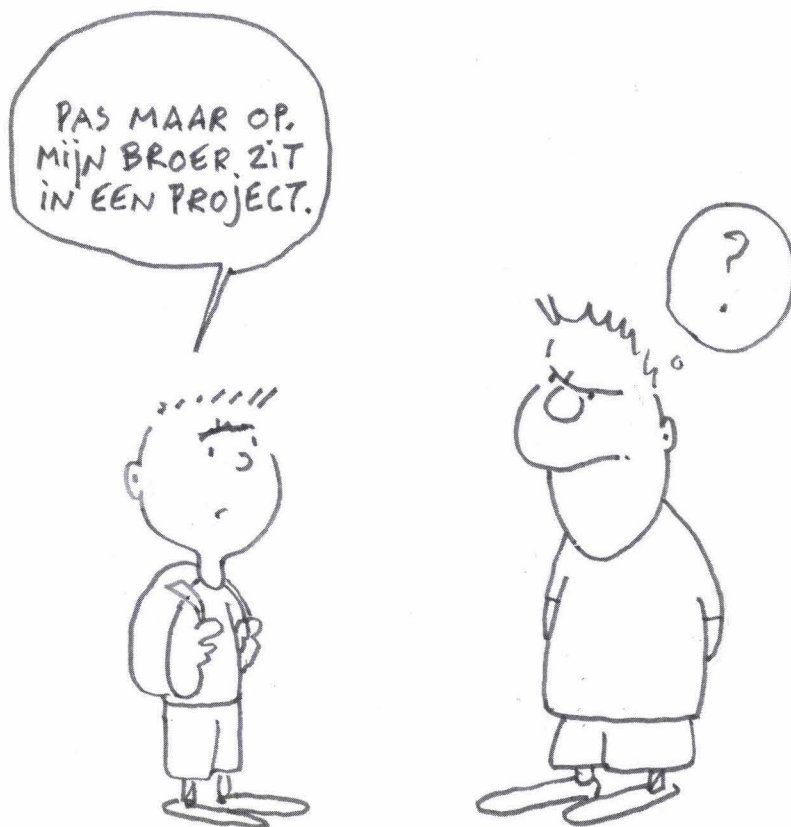
Als na een grondige probleemanalyse de sleutels voor de doel- en strategiebepaling duidelijk zijn, kunnen we overstappen naar de planning.

### Hoe we plannen

In de **planningsfase** kijken we vooruit naar de interventie die we met het project willen realiseren. In deze fase gaat het om het bepalen van doelen, doelgroepen en de keuze van de strategie. De informatie die we bij de probleemanalyse verzamelden, vormt hier de basis.

Eerst en vooral geven we nu uitdrukkelijk aan wat we tijdens de probleemanalyse al de hele tijd in het achterhoofd hadden: de gewenste eindsituatie. Deze 'algemene doelstellingen' zijn meestal nogal abstract. Het zijn eerder waardeoordelen, richtingaanwijzers voor de actie (De Caeter & Walgrave, 1999). Zo'n algemene doelstelling is bijvoorbeeld: *kinderen mogen geen leerachterstand opbouwen*.

Die algemene doelstellingen moeten we concreet maken. Om de algemene doelstellingen te verwezenlijken, zijn er wellicht verschillende werkdoelen of subdoelen nodig. De verwezenlijking van elk subdoel vraagt om een specifieke actie die bijdraagt tot de algemene doelstelling. *Als uit de probleemanalyse van 'schoolachterstand' blijkt dat het onvoldoende opvolgen van huiswerk- en lessen mede aan de basis ligt, kan een concreet subdoel zijn: leerlingen moeten weten hoe zij huiswerk en lessen moeten maken en inplannen. Een tweede subdoel: ouders moeten weten hoe zij hun kinderen met de huistaken kunnen begeleiden. Een derde subdoel: in thuissituaties waar ouders deze begeleiding niet kunnen opnemen voorziet de school ondersteuning.* Werkdoelen zijn het eindresultaat van een actie maar ook een tussenstap, een weg om de algemene doelstelling te bereiken.





Met het formuleren van werkdoelen verschuiven we naar de fase van strategiebepaling door aan te geven wat we met een specifieke actie willen bereiken.

Het algemene doel stelt het beoogde eindpunt van de actie vast. De strategiebepaling neemt de manier waarop je dat eindpunt wilt bereiken onder de loep. Een strategie in de breedste zin van het woord kun je dus omschrijven als de weg waarlangs je een gesteld doel wilt bereiken. In dit doelrealisatieplan zijn verschillende aspecten te onderscheiden.

Eerst moeten we *de methodische aanpak* bepalen. In deze fase bepalen we hoe we de verandering naar een gewenste eindsituatie willen realiseren en waar we met de actie gaan ingrijpen op de probleemwording. Als we de methodische aanpak bepalen, maken we deze keuzes.

- Waar gaan we met de actie ingrijpen: voor, tijdens of na de probleemontwikkeling. *Reageren we met onze actie op leerlingen die reeds 2 X onwettig afwezig waren of werken we aan de algemene sfeer in de klas in de hoop zo het spijbelgedrag te verminderen.*
- Welk karakter krijgt de preventieve actie? Offensief of defensief? *Verbieden we frisdrankautomaten in de school of bieden we de leerlingen gezonde tussendoortjes aan tijdens de pauze.*
- Waar focust de actie op? Verandering in de persoon of verandering aan de structuur? *Geven we de leerlingen informatie rond de gevolgen van pestgedrag of stimuleren we didactische werkvormen die het samenwerken tussen leerlingen bevorderen.*

Daarna moeten we bekijken welke randvoorwaarden er nodig zijn om de methodische weg te realiseren. We gaan na welke middelen we hebben of moeten verwerven.

We moeten de fasering uittekenen: de stapsgewijze indeling van de actie in een bepaald tijds kader. De strategiebepaling is ook te beschouwen als tussendoelen uitwerken die we eerst moeten halen om de uiteindelijke doelstelling te realiseren.

Ten slotte moeten we voor elk projectonderdeel een taakverdeling afspreken.

### Hoe we het doen

Op basis van de keuzes in de planningsfase proberen we in **de uitvoering** de nagestreefde verandering te realiseren. Zo voorgesteld ontstaat misschien de indruk dat de uitvoering volgt op de planningsfase die volledig afgesloten is. In realiteit moet je voortdurend bijsturen op basis van een evaluatie van de voorbije uitvoering. De uitvoering en de evaluatie zitten samen op een tandem en beïnvloeden de verdere planning.

### Doen we het goed

**Evaluatie** is dus zeker geen eenmalige activiteit om het project af te sluiten. Tijdens het project moet je feedback krijgen over het verloop van de activiteiten. Dat moet toelaten mogelijke ontsporingen op tijd te onderkennen en te verhelpen. De projectuitvoering is eigenlijk al een permanente evaluatie, op basis waarvan je de verder te nemen stappen oriënteert. Doorheen het proces blijf je voortdurend gegevens verza-

melen over de stand van zaken. Op basis van die gegevens beoordeel je de toestand en breng je de verdere uitvoering daarmee in overeenstemming.

Bij het afronden van het project maken we expliciet ruimte om terug te blikken en te beoordelen. Grosso modo zijn er twee invalshoeken voor expliciete evaluatie. Bij een evaluatie kun je je afvragen hoe effectief de algemeen-preventieve actie is: de productevaluatie. Naast de vraag naar de effectiviteit van een project kun je evalueren hoe een bepaald resultaat tot stand kwam. Zo achterhaal je of je wel te werk ging zoals oorspronkelijk gepland was en zo nee, waar en waarom je daarvan afweek. Je kunt je ook afvragen of deze aanpak wel optimaal was om het beoogde resultaat te bereiken. De vraag naar efficiëntie stuurt de procesevaluatie. Overkoepelend in deze evaluatiefase is de aandacht voor de mate waarin de resultaten op een wenselijk preventieve manier tot stand kwamen. Wenselijke preventie brengt de evaluatie terug naar een fundamenteel debat over de na te streven doelstellingen en hoe je die doelstellingen bereikt. Is het doel dat we bereikten ook gedragen door alle betrokkenen? Hebben we zo offensief mogelijk gewerkt, inspeland op context en persoonsgebonden kenmerken, werden de betrokkenen bij de verschillende fasen in het project betrokken en sluit het project leden van de doelgroep uit?

Evalueren is een moeilijke opdracht die specifieke kennis, vaardigheden en tijd vraagt. Deze fase wordt daarom al te vaak snel of niet uitgevoerd. "Het was leuk, iedereen leek tevreden en dus zal het wel geslaagd zijn"... is vaak de enige uitspraak bij de evaluatie. Onze belangrijkste doelstelling, 'hebben we het vooropgestelde probleem of risico voorkomen' wordt te zelden grondig bekeken. Dit artikel laat te weinig ruimte om de knelpunten maar ook de mogelijkheden en de rijkdom van het evalueren toe te lichten. Zij die zich wagen aan het preventief projectmatig werken zouden dit vooraf moeten bekijken. De evaluatie biedt de basis om tot een goed preventiebeleid in de scholen te komen en af te stappen van korte projecten waarvan we enkel kunnen hopen dat ze iets opbrengen.

### We sluiten de cirkel

Wil een evaluatie nuttig zijn, dan moeten de bevindingen een gevolg krijgen. Soms voorzien projecten een nazorg waarin ze de activiteiten geleidelijk aan afbouwen of overdragen aan een andere instantie. Een evaluatie kan ook voor andere organisaties belangrijke informatie opleveren over hoe ze een bepaald probleem het best aanpakken. Je kunt overwegen om de bevindingen een ruimere bekendheid te geven. De eindevaluatie kan ook aanleiding geven tot een nieuwe probleemkeuze of probleembepaling. Daarmee is de cirkel rond en staan we opnieuw bij het begin van het projectverhaal.

*Zo zette een externe dienst op school een vorming op rond pesten. Dat gebeurde in nauwe samenwerking met leerlingen en leerkrachten. Er was zowel aandacht voor vorming als voor het opstellen van afspraken en regels. Het project slaagde er ook in om de ruime groep leerlingen te bereiken. Toch blijkt bij de afronding dat er wei-*



nig aandacht was voor het beïnvloeden van de directie en het structureel verankeren van de werking naar de toekomst. De kans bestaat dat het project stilvalt als de externe dienst verdwijnt. De betrokkenen besluiten om de ervaringen en de evaluatie in een meeting voor te stellen aan de directie en te vragen naar een structurele verankering.

### Toch niet zo rechtlijnig

”Met het doorlopen van de fasen komen we stap voor stap tot ons resultaat”: dat klinkt inderdaad te simplistisch. De opbouw van fasen mag suggereren dat een preventief proces deze fasen chronologisch doorloopt; elke praktijkwerker weet beter. Projecten doorlopen doorgaans geen lineair proces. De verschillende actiemomenten beïnvloeden elkaar voortdurend. Enerzijds loopt men permanent op de actie vooruit, anderzijds grijpt men voortdurend terug naar informatie en beslissingen uit de vorige fasen. Randvoorwaarden zoals financiële beperkingen, bevoegdheid van de organisatie en deadlines van de overheid maken dat men sneller de stap naar een volgende fase zet. Bij veranderingen van de randvoorwaarden kunnen dan weer nieuwe keuzen gemaakt worden om bijvoorbeeld andere werkdoelen en strategieën uit te werken. Het projectverloop moet gezien worden als een soort circulaire actiespiraal waarin één bepaalde fase het centrum vormt, van waaruit de andere fasen voortdurend betrokken worden.

**Figuur 1: Projectverloop (De Cauter & Walgrave, 1999).**

|              |  |
|--------------|--|
| Vorbereiding | <ul style="list-style-type: none"> <li>• probleemopsporing</li> <li>• probleemanalyse</li> </ul>   |
| Planning     | <ul style="list-style-type: none"> <li>• doelbepaling</li> <li>• strategiebepaling</li> <li>• middelenbeleid</li> <li>• fasering</li> <li>• taakverdeling</li> </ul> |
| Uitvoering   | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Realiseren van de plannen</li> </ul>  |
| Evaluatie    | <ul style="list-style-type: none"> <li>• procesevaluatie</li> <li>• productevaluatie</li> </ul>  |
| Opvolging    | <ul style="list-style-type: none"> <li>• projectnazorg</li> </ul>  |

## Dus toch niet zo eenvoudig... maar wel een houvast

Zoals elk model is dus ook het projectwerk een vereenvoudiging van de werkelijkheid. De problemen, de oplossingsmogelijkheden en de manier waarop ze tot stand komen, zijn zo verschillend en complex dat geen enkel model de realiteit kan 'afdekken'. Hoe je in de praktijk de fasen doorloopt, hangt af van het type project en de omgeving waarbinnen het project wordt uitgevoerd. In die zin is het model eigenlijk een fictie. Toch blijft het een grote hulp om de complexe werkelijkheid van het algemeen-preventief werken overzichtelijker te maken. Flexibel hanteren en creatief uitbouwen is hierbij de boodschap.

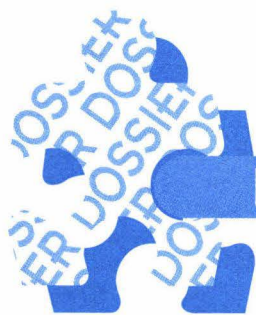
**Bie MELIS**

Docent Karel de Grote-Hogeschool,  
 Departement Sociaal-Agogisch Werk  
 Lid van het Team Preventie Ontwikkeling  
[www.teampreventieontwikkeling.be](http://www.teampreventieontwikkeling.be)

### BIBLIOGRAFIE

- De Cauter, F. (1990), *Methodiek van de preventieve projectwerking*, Leuven, Acco.
- De Cauter, F. en Walgrave, L. (1999), *Methodiek van de preventieve projectwerking*, Leuven, Acco.
- Goris, P., Burssens, D., Melis, B. Vettenburg, N. (2007), *Wenselijke preventie stap voor stap*, Antwerpen, Garant.
- Melis, B., Vettenburg, N., Goris, P. & Burssens, D. (2007). Projectmatig werken aan wenselijke preventie. In: Goris, P., Burssens, D., Melis, B. & Vettenburg, N. (red.). *Wenselijke preventie stap voor stap*. Antwerpen: Garant. (61-80)
- Kok, H. e.a. (2005), *Handboek Preffi 2.0: richtlijn voor effectieve gezondheidsbevordering en preventie*, Woerden, NIGZ.
- Saan, H. (2004), "Projecten, daar worden we beter van", *Tijdschrift van het Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie*, 2, 3-5.
- Scholte, M., Van Splunteren, P. (2007), *Opgelet! Systematisch signaleren in het maatschappelijk werk*. Bussum, Coutinho.
- Schuringa, L. (2007), *Projectmatig werken. Handleiding voor projectsturing in de non-profit*, Soest, Nelissen.
- Vettenburg, N., Burssens, D., Goris, P., Melis, B., Van Gils, J., Verdonck, D. en Walgrave, L. (2003), *Preventie gespiegeld. Visie en instrumenten voor wenselijke preventie*, Heverlee, LannooCampus.
- Wouters, E. (2005), "Het verhaal achter de strategie", *Vigoureuus cahier*, 3-6.





## HET PROJECT 3-KLAP ALS ALGEMEEN WENSELIJK PREVENTIEPROJECT

Toen het project 3-klap van start ging gebeurde dit niet vanuit de terminologie van preventie. Onderwijskansen van kinderen in armoede verbeteren was de grote algemene doelstelling. Toch is het interessant om na 7 jaren werking het verloop van dit project eens te toetsen aan een nieuwe visie op preventief werken. Permanente waakzaamheid kan de kwaliteit van een project alleen maar ten goede komen.

### Projectomschrijving

Het project 3-klap ging van start op 1 oktober 2001 als een *samenwerkingsverband* tussen VCLB Leuven en Leren Ondernemen, een vereniging waar armen het woord nemen. De aanleiding voor deze samenwerking was enerzijds de vaststelling in Leren Ondernemen dat kansarme ouders vaak pas als laatste betrokken worden als er zorgvragen zijn rond hun kind en het gevoel hebben niet gehoord te worden en anderzijds de zoektocht in het CLB naar de invulling van de opdrachten in het nieuwe CLB-decreet met betrekking tot de bijzondere aandacht voor kansarme leerlingen. Door de samenwerking met een vereniging waar armen het woord nemen was ook meteen de doelgroep bepaald: gezinnen in armoede met kinderen. Naast de ervaringen van de mensen in armoede werden onderzoeksgegevens geplaatst die aantonen dat de socio-economische status van de ouders een belangrijke factor is in de onderwijs carrière van de kinderen: kinderen uit kansarme gezinnen zitten vaker over, geraken sneller in het buitengewoon onderwijs, verlaten sneller het voltijds onderwijs, hebben minder kans op een gekwalificeerde uitstroom.

We hebben voor ons project gezocht naar een specifieke, een typerende naam en dat is *3-klap* geworden. Dit staat voor "3 partijen die 'klappen' of praten met mekaar". Dat zijn: de school, de kansarme ouders en het CLB. We hebben ervoor gekozen om onmiddellijk net-overstijgend te werken omwille van het feit dat verschillende ouders uit Leren Ondernemen hun kinderen in beide netten laten schoollopen.

De naam van het project maakt duidelijk wat we met 3-klap willen bereiken, namelijk dat CLB-medewerkers, leerkrachten en kansarme ouders met mekaar praten en overleggen over wat goed is voor het kind. Dat klinkt heel evident, maar dat is het niet.

In de projectaanvraag werden de *doelstellingen* als volgt gedefinieerd: de communicatie tussen kansarme ouders en het CLB verbeterd:

- 1) kansarme ouders worden als volwaardige partners beschouwd in de communicatie tussen school, CLB en ouders;
- 2) we zoeken naar een permanent overleg 'kansarmoede en onderwijs' in Leuven, met deelname van de ouders;
- 3) Er wordt een ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting ingeschakeld in de werking van het CLB.

Van bij de aanvang van het project werd gekozen om een zo groot mogelijk *draagvlak* te creëren om aan deze communicatie te werken. Naast het Vrij CLB en Leren Ondernemen werden onmiddellijk het CLB van het Gemeenschapsonderwijs en het schoolopbouwwerk betrokken. In de loop van het project kregen de kansarme ouders een steeds duidelijkere en belangrijker rol toebedeeld, o. a. door de ondersteuning die de ervaringsdeskundige aan deze ouders geeft. Het aantal deelnemende partners breidde uit met CAW Inloopcentrum De Meander, Wonen & werken, een organisatie voor opleiding en sociale tewerkstelling, kinderwerking Fabota en de stad Leuven.

Een *steungroep*, waarin een aantal ouders en alle partners zetelen, zorgt voor de inhoudelijke vormgeving van 3-klap. We beslisten om geen enkele actie te ondernemen zonder deelname van kansarme ouders en/of de ervaringsdeskundige. Het is namelijk net dat ongekende perspectief van mensen in armoede dat voor communicatiestoornissen kan zorgen. Door hen steeds te betrekken stelden we vast dat alle partijen de kans kregen om elkaar goed te leren kennen en van elkaar te leren, wat de communicatie op zich echt heeft verbeterd. Dit was een intensief leerproces voor elke betrokkene.

### De opstartfase

Om zo goed mogelijk zicht te krijgen op hoe het probleem ervaren werd door de verschillende partijen en waar we dus aan zouden gaan werken werd het hele eerste schooljaar besteed aan het in kaart brengen van deze gegevens.



We startten met een *grondige probleemanalyse* via de methodiek van de Doelgerichte Interventieplanning (DIP) onder begeleiding van een externe deskundige. Kansarme ouders en CLB-medewerkers gingen gedurende 3 dagen aan de slag met de vraag: "Hoe komt het dat er een slecht contact is tussen kansarme ouders en het CLB?" Er werd gekozen om verder te werken rond 2 clusters waarvoor via de methodiek van de verbetergroepen, met deelname van schooldirecties, *acties* werden *bepaald*. Deze acties hebben steeds tot doel de wederzijdse drempels voor een goed contact met elkaar te verlagen. "Als we beter contact willen tussen kansarme ouders en CLB, willen we werken aan:

1. de relatie tussen school, ouders en CLB; dit zou gebeuren via het inschakelen van een ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting en het aanbod aan kansarme ouders om een vertrouwenspersoon mee te brengen naar schoolcontacten;
2. het wederzijds vertrouwen tussen kansarme ouders en CLB door de uitbreiding van de werking kansbevordering van het CLB met kansarme ouders en door het in contact brengen van de CLB-medewerkers met organisaties die werken met en voor kansarmen."

### De uitvoeringsfase

Het tweede, derde en vierde schooljaar werden besteed aan het uitwerken van de gekozen acties. Elke actie werd door de steungroep opgevolgd, geëvalueerd en bijgestuurd. Daarnaast hielden we de doelstelling om een netwerk kansarmoede en onderwijs op te starten voortdurend mee in het oog.

Om de betrokkenheid van de 3 partijen niet te verliezen werd gekozen om ieder schooljaar te beginnen met een *startdag*, waarbij kansarme ouders, organisaties, beide CLB's en scholen werden uitgenodigd om op een bepaald thema dieper in te gaan. Zo werkten we tijdens de startdagen samen aan mondelinge en schriftelijke communicatie, we dachten na over het aanbod dat vanuit het project aan scholen zou geboden kunnen worden, wat de plaats van 3-klap is in de samenwerking in een netwerk en hoe we de toekomst voor 3-klap zien en verdiepten we ons in 'dialogoog', waarbij we intensief oefenden met de verhalen achter een kindsituatie op school.

In het tweede werkjaar lag het accent op het uitvoeren van de gekozen acties. Hierbij heeft het inschakelen van de ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting steeds bijzondere aandacht gekregen: dit beroep was zeer nieuw en nog niet in het onderwijs geïntroduceerd.

*Actie 1: Kansarme ouders nemen een vertrouwenspersoon mee naar een schoolcontact.*

7 scholen werden bezocht door de projectcoördinator, de ervaringsdeskundige, een ouder en de CLB-ankerfiguur van de school. Daar spraken we concreter af hoe we de actie gingen doen draaien en deden we een taakverdeling. Bij de evaluatie bleek dat we niet dadelijk aanwijzingen vonden dat deze actie drempelverlagend werkte. Er waren wel positieve neveneffecten aan de actie: leerkrachten en directies hebben meer aandacht gekregen voor de drempels voor ouders bij schoolcontacten. Het persoonlijk en mondeling uitnodigen van de ouders bleek het meeste effect te hebben op de deelname aan de oudercontacten.

*Actie 2: Er wordt een ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting ingeschakeld in de CLB-werking.*

Er werd een projectaanvraag ingediend bij de Provincie Vlaams-Brabant om de ervaringsdeskundige te kunnen aanwerven in het CLB. Sedert januari 2003 kon zij te

werkgesteld worden in het project 3-klap. Haar opdracht voor het CLB was in de eerste plaats om aangevoelde knelpunten in de CLB-werking rond de begeleiding van kansarme leerlingen op papier te zetten en haar mogelijke inbreng in de CLB-werking te formuleren. Zij werd hierbij ondersteund door de projectcoördinator.

De eerste ervaringen binnen het CLB waren positief: zij gaf een aantal heel concrete tips om het aanbod van het CLB beter af te stemmen op de hulpvraag van kansarme leerlingen, zij werd gevraagd mee te komen naar 'moeilijke' oudergesprekken op school, ze werd door deze CLB-ers ook bevraagd rond hun persoonlijk handelen t.a.v. de leerlingen en hun ouders, er was een school die brieven voor ouders door haar liet nalezen en corrigeren alvorens ze te versturen.

*Actie 3: De cel kansbevordering van het CLB wordt uitgebreid met kansarme ouders.*

Er werd beslist om deze cel te splitsen in een denkcel en een doecel. De denkcel is een vergadering van de CLB-ankerfiguren van de kansarme scholen van Leuven. Deze cel werd uitgebreid met de interculturele medewerker, de ervaringsdeskundige en een kansarme ouder. De inbreng van de ervaringsdeskundige en de kansarme ouder werd benoemd als een rechtstreekse 'evaluatie' en aanvulling van waar CLB-ers mee bezig zijn.

De doecel kwam 4 keer samen en bestond uit een vaste oudergroep van 9 moeders uit 3 Leuvense organisaties, de ervaringsdeskundige, CLB-ers van beide netten en Kamileon SOW. Het doel van deze bijeenkomsten is om zoveel mogelijk van elkaar te leren. We vertelden aan elkaar positieve ervaringen in de contacten met elkaar en haalden daar aandachtspunten uit, we speelden het inleefspel 1 Dag Arm, we nodigden iemand van het OCMW uit om meer uitleg te komen geven over hun werking, we deden een oefening in communicatie vanuit de theorie van sociaal leren. Dit rechtstreeks leren van elkaar wordt als zeer positief ervaren door de betrokken partijen en werkt sterk drempelverlagend.

*Actie 4: CLB-medewerkers komen in contact met organisaties die voor en met kansarme ouders werken.*

De vraag van het CLB ging vooral naar een goede sociale kaart. Daarom zaten CLB en kansarme ouders samen zodat zij hun ervaringen en kennis konden doorgeven.

De vergaderingen van 3-klap gingen telkens door in een andere organisatie. We vroegen aan deze organisaties bij het begin van onze vergadering hun werking toe te lichten.

Met de komst van de LOP's (Lokaal Overlegplatform Gelijke Onderwijskansen) werd besloten om vanuit het project te gaan deelnemen aan dit platform met de bedoeling de kennis en ervaringen die we opdoen in het project daar te kunnen verankeren.

Er werd afgesproken in de steungroep dat het Lokaal Overlegplatform het netwerk rond kansarmoede en onderwijs in Leuven is. De vzw Leren Ondernemen heeft haar 'zitje' in het LOP Basisonderwijs afgestaan aan het project 3-klap.

Omdat het project op die manier ook een 'externe' werking kreeg werd besloten om 1 keer per maand, op een vast moment, samen te komen met de ouders van 3-klap. De *ouderbijeenkomsten* worden gebruikt om het project samen op te volgen en de vergaderingen voor te bereiden.

De *grote lijnen* voor het uitwerken van de doelstellingen lagen nu vast. Participatie van de ouders in armoede werd ingezet als middel om zo grondig mogelijk te werken en was nooit doel op zich. Vanaf het derde werkjaar zijn er



jaarlijks terugkerende activiteiten: startdag, steungroepvergaderingen, doecel, ouderbijeekomsten, vormingen, deelname aan het LOP, samenwerking met 1 of meerdere scholen.

In het derde en vierde werkjaar konden we een aantal acties verder verfijnen en een paar nieuwe accenten leggen.

- In 3 scholen werd een samenwerking opgezet om rond communicatie met kansarme ouders te werken: 1 school secundair onderwijs, 1 school buitengewoon basisonderwijs en 1 school buitengewoon secundair onderwijs. Telkens nam het CLB het voortouw door de school te sensibiliseren voor dit thema en werd het project daarna ingeschakeld. We zorgden dat er kansarme ouders met leerlingen uit die school mee betrokken werden. De ervaringsdeskundige kreeg de opdracht de ouders te ondersteunen zodat zij hun woord konden doen. Tijdens een eerste gesprek werd verkend wat een gezamenlijk thema was waaraan we wilden werken. In de school so ging het over het inschrijvingsbeleid, in de scholen buso over kosten op school. Het belangrijkste resultaat was dat we veel van elkaar leerden, dat er wederzijds respect groeide en dat we tot acties kwamen waar de verschillende partijen zich in konden vinden.

- De functie van de *ervaringsdeskundige* werd verder verfijnd: zij kreeg een brugfunctie tussen onderwijs en kansarme ouders, een signaalfunctie binnen de CLB-werking om knelpunten en drempels aan te geven en een consultatiefunctie voor CLB-medewerkers die haar inbreng wensten bij een begeleiding. De ervaringsdeskundige werd verbonden aan 1 team waar zij de ongekende invalshoek van mensen in armoede binnenbracht. Zij werd vooral gecontacteerd door kansarme ouders om mee te gaan op schoolgesprekken. De steungroep definieerde haar rol bij die gesprekken als volgt: 'de ervaringsdeskundige neemt deel aan een gesprek om te zorgen dat de stem van de mensen in armoede wordt gehoord'. De subsidiëring van de werking van de ervaringsdeskundige door de provincie liep af op 31 december 2004. Gelukkig startte het Ministerie van onderwijs op dat moment met een proefproject 'ervaringsdeskundigen in het onderwijs', waardoor haar tewerkstelling kon verlengd worden.

- De *doecel* evolueerde meer en meer naar een soort 'denktank'. Opvallend was dat de ouders een proces hadden afgelegd van 'nood aan het vertellen van de persoonlijke ervaringen' tot 'construktief meedenken' rond onderwijs en armoede in het algemeen.

- Door de deelname aan de werkgroepen van het LOP lukte het om onze ervaringen te bespreken met een grotere groep scholen dan voorheen. We konden vooral sensibiliseren rond de belevingen van ouders bij het onderwijsgebeuren. De deelnemende ouders werden door de schooldirecties rechtstreeks bevraagd en betrokken, ook in het dagelijks bestuur werd hun mening over de besproken items steeds gevraagd. We ervoerden dit als heel intensief maar heel lonend werken.

- We werden gevraagd om *vormingen* te geven: zowel over het project zelf als over hoe communiceren met kansarme ouders. De projectcoördinator nam steeds ouders mee naar de vormingen vanuit de vaststelling dat de wederzijdse beeldvorming verbeterde en drempels wegvielen door rechtstreekse gesprekken met kansarme ouders.

De *belangrijkste conclusie* die we trokken was dat de drempels die er bestaan tussen kansarmen en onderwijs aan beide zijden heel gelijklopend zijn. Daardoor zijn we extra zorg gaan besteden aan het onthaal van de mensen uit het onderwijs die deelnamen aan de vergaderin-

gen. Zo werden ook voor hen de drempels kleiner en werd gezorgd voor een veilige plek voor elke deelnemer.

### Afsluitfase

Het vijfde werkjaar (2005-2006) was het laatste jaar dat we konden rekenen op de projectsubsidies door de Stichting Koningin Paola. We kregen de taak om te evalueren en tegelijkertijd te zoeken naar mogelijkheden tot continuering van onze werking.

De steungroep besliste om een projectdag te organiseren waarin we onze belangrijkste leerervaringen aan een ruim publiek bekend zouden maken. We zouden op die projectdag ook samen nadenken over de continuering, met of zonder het vooruitzicht op nieuwe financiering. Ondertussen werkte een kerngroep aan het zoeken naar middelen waarbij de stad Leuven als eerste mogelijke financierder werd aangesproken. Tegelijkertijd werden in samenwerking met vzw De Link, die het project 'ervaringsdeskundigen in onderwijs' coördineerde, contacten gelegd met het kabinet onderwijs met de vraag om de tewerkstelling van deze mensen structureel te maken. Dit resulteerde in een wijziging van het CLB-decreet waardoor ervaringsdeskundigen in de armoede en sociale uitsluiting (en interculturele medewerkers) kunnen aangeworven worden in de formatie van een CLB vanaf september 2006.

### Doorstartfase

Met de komst van het flankerend onderwijsbeleid besliste de stad Leuven om 3-klap in dit kader te financieren vanaf schooljaar 2006-2007. Het project werd een samenwerkingsverband tussen beide CLB's en de stad die voor de uitvoering ervan een beroep kunnen doen op Leren Ondernemen als bevoorrechte partner. De stad financiert niet alleen de projectcoördinator maar ook de ervaringsdeskundige. Toch besloten VCLB Leuven en CLB go! Leuven-Tienen-Landen tot het oprichten van een regionale ondersteuningscel om met eigen middelen een ervaringsdeskundige voor 60% aan te werven. Daardoor kon een tweede ervaringsdeskundige tewerkgesteld worden die het project 3-klap ondersteunt.

Bij aanvang van het zesde werkjaar besloot de steungroep, waaraan de onderwijsmedewerker van de stad nu ook deelneemt, om een grondige evaluatie te maken van de voorbije 5 werkjaren aan de hand van een SWOT-analyse. Bij deze vorm van analyse worden de sterke en de te verbeteren punten, de kansen en de gevaren voor het project onder de loep genomen. Naast de leden van de steungroep (14) en de oudergroep van 3-klap (4 bijkomende ouders) werden ook het team van Leren Ondernemen (10), 10 CLB-medewerkers, 5 schooldirecties, 6 welzijnswerkers en de deskundige-ondersteuner van het LOP Leuven bevraagd. Op de startdag legden we de resultaten van de SWOT-analyse voor met de vraag naar input voor verdere acties.

Dankzij de kans om op lange termijn aan dezelfde doelstellingen te werken slaagden we erin om met de doecel een belangrijk thema aan te snijden: de beeldvorming over het kind door de verschillende partijen. We stelden vast dat het moeilijk kan zijn om het beeld dat gegeven wordt door de andere partij te volgen. Hierbij viel het op dat de neutrale rol van het CLB enkel zo door alle partijen wordt gezien als die partijen elkaar voldoende kennen; we gingen na wat de rol van diagnostiek is of kan zijn in die beeldvorming en merkten dat goede communicatie hierover fundamenteel is maar vaak ontbreekt.



In de steungroep spraken we af een instrument te ontwikkelen, op maat van kansarme ouders, dat de stappen verduidelijkt die gezet worden als er een concrete zorgvraag is rond een kind. Dit instrument zal in elke Leuvense basisschool worden voorgesteld en er zal vorming rond aangeboden worden.

## Toetsing aan de theorie van wenselijke preventie

Bij het lezen van het boek *Wenselijke Preventie* stap voor stap kreeg ik regelmatig de idee dat het project in grote lijnen beantwoordt aan de theoretische inzichten. De algemeenheid van het project ligt in het feit dat we via het CLB en via de werking van het LOP proberen om alle kansarme ouders en leerlingen in het Leuvense te bereiken. Doorheen het projectverloop is emancipatie van de doelgroep steeds een belangrijk gegeven geweest: door ouders voldoende informatie op maat te geven kunnen zij zelf stappen zetten in hun deelname aan de maatschappij. We merken dat bij de ouders die al enkele jaren meewerken het inzicht in het reilen en zeilen van het onderwijs sterk is toegenomen zodat ze zelf tijdig de nodige contacten gaan leggen bij zorgvragen.

Het project 3-klap t.a.v. de dimensies van wenselijke preventie:

### *Radicaliteit:*

- De projectomschrijving toont aan dat we steeds dichter naar de scholen toe zijn gaan werken. Uiteindelijk verloopt de schoolloopbaan van de leerlingen IN de scholen en heeft het CLB de decretale opdracht die scholen, wat betreft omgaan met kansarmoede, te sensibiliseren en te ondersteunen. Dit neemt niet weg dat in individuele CLB-contacten met kansarme leerlingen en hun ouders best de nodige zorg op maat geboden wordt. We blijven ons steeds op beide sporen bewegen.
- We hebben wel onvoldoende geregistreerd wat net de knelpunten in het onderwijs voor leerlingen in armoede zijn. Enerzijds konden we hiervoor terugvallen op onderzoek door anderen; anderzijds kozen we op een bepaald moment bewust voor een andere strategie: we merkten dat het vertrekken vanuit knelpunten niet altijd de meest constructieve manier was om samenwerking op te zetten. Daarom kozen we ervoor om te vertrekken vanuit 'de ideale situatie voor kansarme ouders'. We legden deze situatie voor samen met de vraag om rond 1 of meer van die 'ideale' punten te gaan werken. Zeker in het LOP zorgde deze manier van werken voor meer openheid voor de vragen van kansarme leerlingen en hun ouders.

Dit alles neemt niet weg dat goede registratie een duidelijke meerwaarde kan zijn voor een project, iets waar we in de toekomst meer rekening mee zullen houden.

### *Offensief:*

De deelname van kansarme ouders in elk facet van het project heeft er niet alleen toe bijgedragen dat zij zelf veel hebben bijgeleerd en zelf meer stappen kunnen zetten. Zij nodigen ook andere ouders uit om naar het CLB te komen om hun vragen daar voor te leggen. Ook moet gezegd dat CLB-medewerkers en scholen hun keuzemogelijkheden in de omgang met kansarme ouders hebben uitgebreid. Aangezien emancipatie slechts mogelijk is in interactie van doelgroep en maatschappij, is het niet meer dan logisch dat ook de vertegenwoordigers van die maatschappij een proces afleggen met als resultaat dat hun mogelijkheden uitbreiden om met de 'moeilijk bereikbaren' van onze maatschappij te communiceren.

### *Integraliteit:*

- Algemene, persoonsgerichte preventie komt in dit project het minst aan bod maar is toch aanwezig. Zo is er de afspraak met de 2 verenigingen waar armen het woord nemen in Leuven dat de ouders in armoede hun vragen rond onderwijs aan het CLB kunnen stellen. Afhankelijk van de vraag wordt bekeken welke CLB-medewerker best wordt ingeschakeld om aan de oudergroepen en de werkers van de organisaties informatie te gaan geven.
- Algemene, structuurgerichte preventie is een goed uitgewerkte poot van dit project: de wijziging van het CLB-decreet waardoor de mogelijkheid gecreëerd werd een ervaringsdeskundige aan te werven, het sensibiliseringswerk dat geleverd wordt in het LOP, het lobbywerk bij de stad Leuven om een plaats te verwerven in het stedelijk onderwijsplan, de werking aan communicatie in scholen, het herwerken van de CLB-folder zijn voor mij de meest in het oog springende resultaten.

### *Participatief:*

We zijn erin geslaagd de participatie van de groep ouders steeds te garanderen: er is geen enkele actie binnen dit project waarbij zij niet betrokken waren. Toch zouden we ook moeite moeten doen om de kinderen zelf te betrekken. De jongeren uit de jongerenwerking in *Leren Ondernemen* hebben wel ooit samen met CLB-medewerkers een DIP gedaan vanuit de vraag dat schoollopen niet makkelijk is. Leerlingen uit het Basisonderwijs zijn zelf nooit rechtstreeks betrokken geweest, hiervoor baseerden we ons op de ervaringen uit de kinderverwerkingen en de scholen. Het lijkt me wel zinvol om een manier te zoeken om ook hen een plaats te geven in dit project.

### *Democratisch:*

Hoewel het opzet steeds was om te werken naar alle kansarme leerlingen en hun ouders zijn we pas in de laatste jaren aan die verbreding toe. Door de acties die nu vanuit het LOP genomen worden bij de inschrijvingen bereiken we veel meer leden van de doelgroep. Dit instrument wordt in een aantal scholen aan alle leerlingen meegegeven zodat zeker daar iedereen wordt bereikt. Door samenwerking met de interculturele medewerkers van de CLB's wordt ook de inbreng vanuit die hoek steeds meer gegarandeerd.

## Conclusies

Het kader van wenselijke preventie is een goede basis om een project als 3-klap door te lichten. Vooral de toetsing aan de 5 dimensies biedt de mogelijkheid om waar nodig bij te sturen.

Dit project toont aan dat werken aan algemene wenselijke preventie vanuit een CLB mogelijk is: openheid voor nieuwe methodieken, het ontwikkelen van extra inzichten en vaardigheden, uitbreiden van intensieve samenwerking met minder evidente partners als verenigingen waar armen het woord nemen, moedige stappen nemen zoals het aanwerven van een ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting, participatie van mensen in armoede 'waarmaken' zijn een aantal voorwaarden die preventief werken makkelijker maken.

Lieve MAESMANS

Projectcoördinator 3-klap  
K. Van Lotharingenstraat 5  
3000 Leuven  
016/28.24.41

lieve.maesmans@vclbleuven.be





# "LEREN THUIS LEREN"

## Een proeftuin die werkt aan preventie in het kwadraat

Vandaag is het verhogen van de onderwijskansen van maatschappelijk kwetsbare leerlingen om hen zo uitzicht op een betere toekomst te bieden een centraal thema in het onderwijs. 'Leren Thuis Leren' werkt aan de wortels van deze problematiek! Studenten van de lerarenopleiding secundair onderwijs gaan op pad. Zij ontmoeten de leerlingen in hun thuiscontext en begeleiden hen bij de studies. Tijdens deze contacten proberen zij het gezinsstelsel in beweging te brengen. Om het met de woorden van Bram Vermeulen te zeggen 'door het verleggen van die ene steen, kan het water nooit dezelfde weg gaan'.

### Omschrijving van het project

Het project 'Leren Thuis Leren' ging van start in 1999 in Hasselt en heeft vijf jaar op subsidies van de Stichting Koningin Paola kunnen rekenen. Parallel was er in de provincie Limburg in 2003 een gelijkaardig project van start gegaan in de gemeente Heusden-Zolder onder de naam 'Leren Leren aan Huis'. Sinds 2007 zijn beide projecten door de minister van Onderwijs en Vorming, Dhr. Vandenbroucke erkend als een proeftuin 'Leren Thuis Leren'. Met behulp van deze middelen en steun van de Provincie Limburg (in het kader van het Limburgplan) hebben we de kans om deze projecten grondig te evalueren en te verdiepen. Dit heeft ons tot denken aanzet en mogelijkheden geboden om te experimenteren. We zijn nu halfweg de proeftuin en zijn ons onder andere de vraag gaan stellen in welke mate de proeftuin 'Le-

ren Thuis Leren', verder spreken we over LTL, een preventie-initiatief is. In dit artikel proberen wij een antwoord te formuleren op deze vraag. De kracht van het project ligt in zijn eenvoud. Solidariteit en direct contact vormen de sleutel, er wordt een brug gecreëerd tussen gezin en school. De essentie van het concept steunt op drie pijlers: student, leerling en ouders die voortdurend met elkaar in verbinding zijn.

### Doelstelling en strategie

De algemene doelstelling van LTL is leerlingen van de 1<sup>ste</sup> graad secundair onderwijs te ondersteunen bij doorstroming en oriëntering en hen zo meer onderwijskansen te bieden. We richten ons voornamelijk tot leerlingen die wel het potentieel hebben om mee te kunnen, maar daar niet toe komen omwille van de gezins- of schoolsituatie. Als we deze doelstelling tegen het licht houden van de definitie van preventie die in het boek "Wenselijke preventie stap voor stap" (Goris et al., 2007) wordt gehanteerd namelijk 'initiatieven die doelbewust en systematisch een probleem voorkomen' is het zinvol om de strategie die hoort bij elk van de pijlers nader te bekijken.

#### Leerling:

Studenten uit de lerarenopleiding helpen de leerlingen uit maatschappelijk kwetsbare gezinnen thuis bij het leren. Het gaat niet om bijlessen, wel om het ontwikkelen van een juiste leerhouding en studiemotivatie. En om zich vaardigheden zoals plannen, organiseren, structureren eigen te maken.

#### Gezin:

De leerling wordt niet los gezien van zijn ouders, zijn context. We hebben hier te maken met maatschappelijk kwetsbare gezinnen waarbij de leefwereld vaak erg ver-

### Lerarenopleidingen Secundair Onderwijs

STUDENT

'LTL'

LEERLING

Secundaire School

CLB

Schoolopbouwwerk /  
Hulpverleners

GEZIN

Secundaire School

CLB

Schoolopbouwwerk /  
Hulpverleners



schillend is met de leefwereld van de school. Door aan huis te gaan werken proberen we dichterbij de leefwereld van het gezin te komen, erkenning te geven aan hun waarden- en normenpatroon. Hiermee rekening houdend en vanuit een empowerment gedachtegoed wordt er getracht een brug te maken tussen gezin en school. De studenten stimuleren de ouders om een meer actieve rol in te nemen in de opleiding en studie van hun kinderen.

#### **Student:**

De student doet ervaring op met diversiteit. Op school worden ze op de eerste plaats opgeleid om voor de klas te staan waarbij soms uit het oog wordt verloren hoe betekenisvol de context van de leerling is. Bij de begeleiding aan huis komen ze in contact met gezinnen die het moeilijker hebben. De aspirant-leerkrachten leren oog hebben voor de context, de leefwereld van kansarme jongeren en leren er passend mee om te gaan.

De werkwijze is *stapsgewijs en systematisch* opgebouwd in de loop van het schooljaar. De secundaire scholen en hun CLB of schoolopbouwwerk doen een selectie van leerlingen die behoren tot de doelgroep van maatschappelijk kwetsbare kinderen. Deze selectie is geen sinecure en jaarlijks stellen we op het einde van de rit vast dat we voor enkelingen de bal hebben mis geslagen. De matching van leerling - student gebeurt door de hogeschool, secundaire school en/of CLB en/of schoolopbouwwerk. Er wordt voornamelijk rekening gehouden met praktische en organisatorische omstandigheden, namelijk dat de student zo min mogelijk wordt belast met verplaatsing. Eens de begeleiding gestart is worden de studenten door de hogeschool opgevolgd en krijgen ze persoonlijke begeleiding via intervisie. Daarnaast kunnen ze ook beroep doen op de leerlingenbegeleiding van de secundaire school of CLB-medewerker of schoolopbouwwerker. De student doet een tiental huisbezoeken en neemt deel aan een klassenraad en oudercontact in de secundaire school. Bij het oudercontact begeleidt de student de ouders en leerling en helpt een brug te slaan tussen school en gezin.

Binnen LTL zijn we zo op verschillende manieren bezig met algemene preventie.

## **Concrete begeleiding van leerlingen in hun gezinscontext**

### **Een preventief en offensief project**

Tijdens het project gaan studenten op pad om leerlingen en hun ouders te begeleiden om zo een negatieve schoolloopbaan te vermijden. We spreken van een offensieve benadering omdat alle interventies van de studenten er op gericht zijn de studiemethode en studiehouding van de leerling te verbeteren en hem vaardigheden en attitudes bij te brengen die nuttig zijn in de periode na de begeleiding. De studenten gaan de leerling dus niet inhoudelijk bijwerken of achterstanden remediëren, ze stimuleren daarentegen zoveel mogelijk het wenselijk gedrag van de leerling.

### **Concrete factoren bij de leerling, waaraan wordt gewerkt**

Hieronder worden enkele factoren i.v.m. de leerling beschreven. Steeds wordt de factor benoemd en uitgelegd

met voorbeelden hoe de student-tutor binnen het project aan deze factoren werkt.

- **Onkunde en onwetendheid i.v.m. studiemethode:** onze leerlingen hebben vaak niet geleerd hoe ze informatie moeten verwerken. Of ze hebben wel een cursus leren leren op school gehad, maar slagen er niet in deze te vertalen naar hun dagdagelijkse studiepraktijk. De student-tutor heeft als belangrijke doelstelling een eenvoudige, efficiënte studiemethode aan te leren. Niet door deze op te leggen aan de leerling, maar samen te zoeken wat voor deze leerling en voor dit vak de meest zinvolle aanpak is. Daarnaast leert de leerling ook om op een vast moment op een rustige plek te studeren. Soms is het ook nodig om de leerling te informeren over de verschillende studierichtingen en de gevolgen van bepaalde keuzes.
- **Gebrek aan motivatie of interesse:** veel van onze leerlingen hebben al een negatieve schoolloopbaan achter de rug. Of ervaren vanuit hun gezin weinig belangstelling en aanmoediging voor het studiewerk. De student-tutor probeert om via kleine successen de interesse voor school terug op te wekken. Door ervoor te zorgen dat de schoolagenda in orde is, de boekentas gemaakt, de huistaken uitgewerkt, kan de leerling weer positief onthaald worden op school. Op deze manier wordt er aan een positieve beeldvorming gewerkt waardoor de leerling weer in een positief klimaat terecht komt. Ook het aanleren van een efficiënte studiemethode kan ertoe bijdragen dat er betere schoolresultaten zijn, waardoor de leerling opnieuw gemotiveerd is om inspanning te leveren. Naast een schoolse desinteresse, kan ook een algemeen onbehagen van "niet goed voelen" ontstaan zijn door de moeilijke thuissituatie. De student probeert dan aan het welzijn van de leerling te werken, door juist even niet met school bezig te zijn, maar contact te maken op andere terreinen, een goed gesprek, een luisterend oor, samen een spel spelen,...
- **Eenzijdige vrijetijdsinvulling:** na school komen de leerlingen thuis en wordt computer en tv aangezet. De student probeert duidelijk te maken dat deze activiteiten als beloning kunnen werken. "Als je een uurtje goed gewerkt hebt, dan kan je naar "Sara" kijken..." Natuurlijk moeten de ouders hierin ook betrokken worden.
- **Taal:** vooral in allochtone gezinnen vormt de Nederlandse taal soms een struikelblok in het studieproces van de leerling. Het is niet de bedoeling dat de student taallessen gaat geven, maar via heldere instructies en pictogrammen kan hij/zij inspelen op de gebrekkige taalkennis.

## **Concrete werking met de ouders**

Om op een realistische manier preventief te kunnen werken en om effecten op langere termijn te bekomen, is het o.i. nodig de ouders zoveel mogelijk te betrekken bij de begeleiding van de leerling. Dit vormt dan ook één van de belangrijke doelstellingen in het project.

De student zoekt tijdens zijn contacten met de ouders naar mogelijkheden om de betrokkenheid van de ouders bij de schoolloopbaan van hun kind te verhogen. Bij vele ouders in het project is deze in oorsprong erg beperkt. Ouders halen hiervoor diverse factoren aan. Velen geven structurele beperkingen aan waardoor ze weinig mogelijkheden zien hun kind terdege te begeleiden:



ze hebben zelf maar een korte schoolloopbaan doorlopen, hun kennis van het Nederlands is te beperkt of ze hebben te weinig tijd om hun kind te begeleiden. Daarnaast geven sommige ouders aan dat ze voor zichzelf geen of een minieme taak zien en leggen de verantwoordelijkheid voor de schoolloopbaan bij hun kind en de school. Andere ouders willen wel heel graag een actieve rol opnemen, maar hebben geen of een beperkt beeld omtrent hun mogelijkheden of de verwachtingen van de school hieromtrent.

De student zoekt samen met de ouders op welke manier zij, rekening houdend met hun beperkingen en mogelijkheden zoals hierboven geschetst, een (meer uitgebreide) taak kunnen opnemen of hun opvolging kunnen verfijnen en geeft hen tips hoe ze dit concreet kunnen aanpakken. In de praktijk merken we dat de inhoud van de begeleiding van de ouders, net als bij de leerling, erg divers is, o.a. omwille van de uiteenlopende beginsituatie van de ouders en hun engagement in de opvolging. Een element dat wel bijna steeds terugkeert is dat de student zo concreet mogelijk aangeeft waarom het belangrijk is dat ouders hun kind opvolgen. Hij/zij maakt duidelijk dat helpen bij het leren of huiswerk veel meer is dan vakinhoudelijke bijstand, iets wat de meeste ouders (in dit project) trouwens niet kunnen bieden aan leerlingen in het secundair onderwijs. Het belang van motiveren en emotioneel begeleiden van je kind wordt hierbij duidelijk in de kijker geplaatst.

Er wordt ook gefocust op de verschillende mogelijkheden om een zicht te krijgen op het studeren van hun kind. We merken immers dat vele ouders niet goed op de hoogte zijn van de studievaardigheden en de intrinsieke capaciteiten van hun kind. Vaak is het rapport hun enige maatstaf om een oordeel te vormen. Door het opvolgen van de begeleiding en de informatie van de student krijgen ze een beter beeld van de werkelijke mogelijkheden van hun kind en de inspanningen die het hiervoor geleverd heeft, waardoor ze een realistischer en juister beeld ontwikkelen omtrent (het studeren van) hun kind. Ook wordt aandacht besteed aan de diverse kanalen om in de toekomst een beter zicht te krijgen op de leerling, zoals de agenda, het oudercontact, het praten met hun kind,...

Daarnaast krijgen ouders ook een ruimere kijk op de onderwijscontext. De ouders zijn vaak erg beperkt op de hoogte van het onderwijslandschap of vermijden liever zo veel mogelijk het contact met de school. De student geeft tijdens de begeleiding vaak uitleg over de school- en onderwijsstructuur en de verschillende contactmogelijkheden tussen ouders en school, zoals het oudercontact, infomomenten en opendeurdagen en het belang hiervan. De ouder wordt gestimuleerd hieraan effectief deel te nemen. Zo gaat de student o.a. mee naar de oudercontacten. Ook worden, indien nodig, de contacten van ouders met de school of het CLB gestimuleerd, o.a. bij vragen rond studiekeuze of bij de behandeling van een individueel probleem.

## LTL, algemene preventie met aandacht voor radicaliteit, geïntegreerd in de lerarenopleiding.

Binnen de lerarenopleidingen "professionele bachelor onderwijs: secundair onderwijs" van de drie Limburgse

hogescholen, is LTL een vorm van algemene preventieve actie die werkt aan de wortels van de problematiek.

Met de integratie van het project in de lerarenopleiding streven we er naar dat onze studenten tijdens hun toekomstige loopbaan als leraar doelbewust problemen in de schoolloopbaan van maatschappelijk kwetsbare jongeren voorkomen. Daar werken we systematisch aan.

We laten de laatstejaarsstudenten ervaring opdoen met het begeleiden van leerlingen in een maatschappelijk kwetsbare context. Via intervisies begeleiden de pedagogen de studenten bij het omgaan met de situaties die ze tegenkomen binnen het project. Tevens werken we via die vaste intervisiegroepen ook aan de verruiming van de inzichten van de studenten en van hun referentiekader. Concreet leert iedere student van LTL via de regelmatige intervisiesessies naast de situatie van de leerling die hij of zij begeleidt nog een vijftal andere situaties goed kennen, die van de leerlingen van zijn medestudenten, waardoor hij ruimer en dieper inzicht verwerft in de doelgroep van kansarme leerlingen en hun leefwereld. In de fasen die het project heeft doorlopen voorafgaand aan de proeftuin LTL hadden we niet de mogelijkheden om intervisiegroepen te organiseren, wat soms voor problemen zorgde, hierover kan de geïnteresseerde lezer meer vinden in een eerder artikel in het *Velontijdschrift* voor lerarenopleiders.

Het project wordt in de opleidingen voorbereid door de inhouden van voorafgaande modules in het tweede opleidingsjaar o.a. op het vlak van maatwerk, differentiatie en remediëring. Gelijktijdig met het project volgen de studenten een module waarin leerlingbegeleiding, het model van Patterson en de basisprincipes van omgaan met probleemgedrag en het contextueel gedachtegoed een plaats krijgen.

Met het project LTL werken we binnen de lerarenopleiding aan verschillende algemene beroepsgerichte competenties bij onze studenten en aan verschillende basiscompetenties die anders vaak weinig aan bod komen in de opleidingen, denken we maar aan "de leraar als partner van ouders" en "de leraar als partner van externen".

Misschien zou het trouwens zeer zinnig zijn het stap voor stap uitbouwen van wenselijke preventie in het onderwijs **expliciet te integreren in de basiscompetenties van leraren!**

Uiteindelijk willen we via de opleiding van onze studenten, waarin LTL is geïntegreerd, alle kansarme leerlingen bereiken die elke student gedurende zijn waarschijnlijk meer dan dertigjarige carrière in het onderwijs zal onderwijzen en begeleiden bij het leren.

Juist omdat ons Vlaams onderwijs zoveel problemen heeft met het begeleiden van de groep van kansarme leerlingen, is het werken aan algemene preventie in de lerarenopleiding zo belangrijk! We hopen via deze weg de preventieve reflex bij onze studenten te ontwikkelen, zodat ze in hun onderwijspraktijk de nodige signalen opvangen bij hun leerlingen en nog voor de manifestatie van acute problemen bij hun leerlingen de begeleiding zullen opstarten om problemen deskundig te voorkomen en via maatregelen op het vlak van primaire en secundaire preventie de schoolloopbaan van hun kansarme leerlingen zullen optimaliseren.



Studenten vertellen na hun begeleiding binnen 'LTL' vaak spontaan dat ze de school hebben leren zien door de bril van jongeren en ouders, en dat die ervaring grote invloed heeft op de manier waarop ze voortaan gaan lesgeven. Daarom spreken we van preventie in het kwadraat!

## Evaluatie LTL

Om de effectiviteit van de proeftuin LTL na te gaan zetten we gedurende het schooljaar 2007-2008 een onderzoek op. Om de bijdrage van elk actieonderdeel zo goed mogelijk trachten na te gaan met aandacht voor de dimensies van wenselijke preventie, radicaliteit en participatie richten we ons op de drie pijlers van de proeftuin: studenten, leerlingen en ouders. We gaan binnen elk domein na of een verandering waargenomen wordt gedurende de periode van deelname aan de proeftuin.

### Student

Op het vlak van de studenten doelen we op een breder bewustzijn omtrent en inzicht in de problematiek van kansarmoede. Om binnen deze studie na te gaan of de visie van de studenten omtrent kansarmoede verandert zullen we een analyse maken van de antwoorden van studenten voor en na hun deelname aan het project op de vraag wat kansarmoede of maatschappelijke kwetsbaarheid voor hen betekent.

We gaan zelfs een stap verder en hopen dat het project de studenten ook competenties bijbrengt die hen helpen als leerkracht om te gaan met die maatschappelijk kwetsbare jongeren. Of de studenten de aangereikte methoden zullen toepassen in de klas kunnen we nu nog niet voorspellen. Wel weten we aan de hand van literatuur<sup>1</sup> dat bepaalde overtuigingen een belangrijke invloed hebben op de keuze van de leerkracht om een bepaalde gedraging te stellen in de klas. Bijgevolg werd een vragenlijst opgesteld die nagaat of studenten vinden dat leerkrachten deze eerdergenoemde competenties dienen te beheersen en of zij zelf het gevoel hebben leerlingen te kunnen ondersteunen met behulp van deze competenties.

### Ouders

Door de studenten bij de gezinnen aan huis te laten gaan trachten we de betrokkenheid van ouders bij het schoolgebeuren van hun kinderen te beïnvloeden. Om het project bijgevolg te evalueren in termen van veranderde ouderbetrokkenheid werd een vragenlijst opgesteld op basis van een eerdere studie naar ouderbetrokkenheid<sup>2</sup>. Deze vragenlijst wordt ingevuld door de studenten aan het begin en aan het eind van hun deelname aan het project. De vragenlijst gaat na of ouders na een deelname aan het project meer met hun kinderen over schoolgerelateerde onderwerpen communiceren, meer onderwijsgerichte gedragingen stellen, positievere verwachtingen en wensen hebben met betrekking tot het schoolgebeuren van hun kind en een positievere attitude hebben ten opzichte van het onderwijs. Verder willen we aan de hand van een aantal vragen binnen de vragenlijst nagaan of ouders het gevoel hebben hun kind te kunnen ondersteunen in zijn schoolloopbaan en overtuigd zijn dat dit ook een positieve invloed heeft op het kind.

### Leerling

De leerling hopen we tijdens het project op een positieve manier te beïnvloeden op het gebied van studieme-

thoden, studiemotivatie en welbevinden op school. Eind van het schooljaar 2007-2008 worden hieromtrent gestructureerde interviews afgenomen van leerlingen die eerdere schooljaren deelnamen aan de proeftuin. Hierbinnen wordt gepeild naar de ervaringen tijdens de deelname alsook naar de huidige studiemethode, studiemotivatie en welbevinden.

Voorlopig zit dit onderzoek nog volop in de verwerkingsfase. In een vervolgartikel beloven wij de resultaten verder toe te lichten.

## Tot slot

We ervaren dat het project LTL bij momenten tegen zijn grenzen aan loopt! De afstemming tussen de verschillende partners is geen evidentie. Een veelheid van partners brengt met zich mee dat we niet altijd op éénzelfde golflengte zitten. Een neutraal persoon, die bewaakt dat er voldoende afstemming is tussen de verschillende partners en aandacht heeft voor de verbinding tussen de drie pijlers is hierbij een hulp.

In de lerarenopleidingen is de intervisie, welke is ingezet door middel van de proeftuin LTL een grote meerwaarde. Zowel op het vlak van inzicht in het thema 'maatschappelijke kwetsbaarheid' alsook op het vlak van de persoonlijke ontwikkeling van de student. Een must is dat in de toekomst deze methodiek 'intervisie' binnen het curriculum wordt geïmplementeerd.

Het bereiken van de ouders en een brug slaan tussen school en gezin is geen sinecure. Het risico dat de student bijles aan het geven is in plaats van coaching en begeleiding van het ganse gezin is groot. Naar de toekomst toe zal dit spanningsveld een belangrijk aandachtspunt blijven. Een goede coaching van de student zal essentieel blijven om ervoor te zorgen dat LTL bijdraagt aan algemene preventie, en er steeds weer voor te zorgen dat "door het verleggen van die ene steen, het water nooit dezelfde weg kan gaan" om met de woorden van Bram Vermeulen te besluiten.

**Rik HERMANS, An DUMOULIN, Ria RECTOR,  
Kristine COHEN, Anja LOYENS**  
Projectmedewerkers LTL  
a.loyens@looa.be

## BIBLIOGRAFIE

- Cohen, K. (2007). *Het stimuleren van ouderbetrokkenheid in kansarme gezinnen: op zoek naar een effectieve aanpak*. Licentiescriptie Universiteit Gent.
- Goris, P., Burssens, D., Melis, B., Vettenburg, N. (2007). *Wenselijke preventie stap voor stap*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Hoover-Dempsey, K. (2005). *teacher self-efficacy for teaching*. Retrieved august 16, 2007 from [www.vanderbilt.edu/Peabody/family-school](http://www.vanderbilt.edu/Peabody/family-school).
- Rots, I., Aelterman, A., Vlerick, P., & Vermeulen K. (2007). Teacher education, graduates' teaching commitment and entrance into the teaching profession. *Teaching and teacher education*, 23, 543-556.
- Strijbos, J., Rector, R., Celep, H. (2006). Openheid voor diversiteit in de lerarenopleiding. *VELON Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 27, 32-39.
- Tschannen-Morrin, M., & Hoy, A.W. (2001). Teacher efficacy: capturing an elusive construct. *Teaching and teacher education*, 17, 783-805.
- Vermeulen, B. (2007). *De steen*. Retrieved juli 01, 2008 from [www.muzikum.eu/artiesten/bram\\_vermeulen-217/songteksten/de\\_steen-3736](http://www.muzikum.eu/artiesten/bram_vermeulen-217/songteksten/de_steen-3736).



# DE ROL VAN DE HUISARTS BIJ SPIJBELPREVENTIE: VISIE VAN EEN ARTS

## De Brugse Poort

"De Brugse Poort" in Gent is een wijk met een belangrijk industrieel verleden die vanaf 1965 snel verpauperde. Sinds de jaren '70 kwamen er veel migranten, vooral uit Turkije en Marokko en vanaf de jaren '90 kwamen er vooral vluchtelingen uit Oost Europa bij. Zowel bevolkingsdichtheid, kansarmoede en achterstelling zijn er veel hoger dan elders in de stad.

Het wijkgezondheidscentrum met dezelfde naam biedt toegankelijke, wijkgerichte hulp aan ingeschreven patiënten die er terecht kunnen bij artsen, verpleegkundigen, kinesitherapeuten, diëtiste en maatschappelijk werker. Patiënten betalen niet voor de zorg; per ingeschreven patiënt ontvangt het wijkgezondheidscentrum een vast maandelijks bedrag van de ziekteverzekering.

De artsen werken enkel op afspraak: er is geen vrije consultatie (met uitzondering van urgenties). Er worden drie afspraken per uur gegeven wat betekent dat de arts voor elke patiënt gemiddeld 15 à 20 minuten de tijd heeft. Dit maakt het niet mogelijk "goed" naar de patiënt te luisteren, hem of haar te onderzoeken en, in onderling overleg en met respect voor de inbreng van de patiënt, het beleid of de behandeling te bepalen.

In 2006 waren er bijna 4.700 patiënten van maar liefst 51 verschillende nationaliteiten ingeschreven. 70% van de patiënten zijn Belg, net geen 21% van de patiënten is afkomstig uit Oost Europa. Het zijn vooral Kosovaren, Slovaken, waaronder vrij veel Roma, en mensen uit Servië en Montenegro. De patiëntenpopulatie van de "Brugse Poort" is niet alleen erg divers maar ook erg jong: liefst 64% van de patiënten is jonger dan 40 jaar en jongeren tot 15 jaar zijn goed voor bijna 24% van het totale aantal patiënten.

Elke huisarts krijgt regelmatig jongeren op consultatie. Dit is des te meer het geval voor een huisarts met een erg jonge patiëntenpopulatie. Als die huisarts ook nog werkt in een buurt met veel kansarmoede en achterstelling dan wordt zij ook vaak geconfronteerd met vermoeden van spijbelgedrag. "Naar school gaan, regelmatig naar school gaan en naar school blijven gaan" is voor veel jongeren uit een buurt zoals de Brugse Poort immers niet vanzelfsprekend.

Wat doet de arts met het verhaal van (alweer) een jongen die zegt dat hij de vorige avond plots zeer hoge koorts had "die nu wel weer weg is" maar die er kiplekker uitziet en geen enkel symptoom of ziekteken heeft? Hoe reageert de arts best als er (alweer) een zestienjarig meisje vertelt dat ze de hele nacht heeft gebraakt en een briefje vraagt "met gisteren er-

bij" als zij ook hier ernstige twijfels heeft over de aanwezigheid van ziekte?

Zonder vertrouwen kan er geen sprake zijn van een arts-patiënt-relatie. Een arts moet handelen in het belang van de patiënt. Het is dus duidelijk dat de hierboven geschetste situaties bijzonder moeilijk kunnen zijn voor de arts.

### Een beperkt onderzoek

De artsen van het wijkgezondheidscentrum besluiten deze problematiek nader te onderzoeken. In eerste instantie willen zij de bestaande situatie in het wijkgezondheidscentrum in kaart brengen. Worden de artsen vaak met spijbelen geconfronteerd of is dit slechts een door ergernis gekleurde perceptie? Wie spijbelt? Kunnen we spijbelaars "herkennen"? Hoe doen we dat?

Ten tweede willen de artsen, in het belang van de patiënt (in dit geval, de jongere) aanbevelingen formuleren voor een coherente en adequate aanpak van vermeend spijbelen. *Primum non nocere* (geen schade berokkenen, iets niet erger maken) is voor een arts een erg belangrijk principe. Toegepast op spijbelen betekent dit dat de arts het spijbelen niet stimuleert en, waar mogelijk, bijdraagt om spijbelen te helpen beperken. In het beste geval kunnen artsen een (kleine) bijdrage leveren om de ontwikkelingskansen van sommige jongeren uit de wijk te verbeteren.

De artsen verwachten ook dat zulk een aanpak nog andere voordelen zou hebben: minder ergernis bij de artsen, meer tijd voor andere patiënten uit deze achtergestelde buurt. Met het onderzoek en de aanbevelingen willen zij dus de kwaliteit van meerdere aspecten van hun medisch handelen bevorderen.

Er gebeurt een beperkte, kwantitatieve analyse van de beschikbare patiëntengegevens. Het vertrekpunt daarbij is de, op dat moment op perceptie gestoelde hypothese dat een belangrijk deel van de consultaties bij 12-18 jarigen eigenlijk gemotiveerd zijn door de, al dan niet terechte, vraag om een medisch schoolat-test.

Een vakantieweek wordt met de daaraan voorafgaande en de daarop volgende week vergeleken. Hiervoor wordt de periode rond de herfstvakantie gekozen, voornamelijk omdat deze periode volledig buiten de griep-epidemie valt. Deze drie weken zijn dus weinig of niet vertekend door epidemisch voorkomende luchtweg-infecties (onder andere griep).



## De bevindingen van het onderzoek

Van de 80 jongeren tussen 12 en 18 jaar die tijdens deze 3 weken in totaal 103 keer consulteren worden leeftijd, geslacht en nationaliteit opgetekend. Ook wordt het aantal consultaties in de voorafgaande periode van 12 maanden nagegaan en wordt het aantal consultaties wegens ademhalings- en/of abdominale klachten genoteerd. Voor al deze jongeren wordt nagekeken of zij aan een chronische aandoening lijden (vb. astma). Alle gegevens worden opgezocht met behulp van het bestaande medische softwareprogramma aangevuld met gegevens van de papieren dossiers.

Uit de analyse blijkt dat jongeren voor en na een vakantie opvallend vaker consulteren dan tijdens de vakantie. Ook is deze variatie groter dan bij patiënten uit andere leeftijdsgroepen. Tijdens de herfstvakantie zijn de consultaties voor 12-18-jarigen goed voor ongeveer 7% van het totale aantal consultaties terwijl dat voor en na de herfstvakantie ongeveer 11% is.

Tijdens de herfstvakantie consulteren jongens en meisjes ongeveer even vaak (45% meisjes), daar waar meisjes in de week ervoor en de week erna veel duidelijker vertegenwoordigd zijn (respectievelijk 66% en 72%).

De jongeren die in deze periode consulteren zijn gemiddeld 15 jaar oud. Er zijn geen opvallende verschillen betreffende nationaliteit, hoewel het aandeel van de Oost-Europese jongeren sterk in de week na de herfstvakantie stijgt.

Het meest in het oog springend is echter de toch wel erg hoge consultatiefrequentie van deze groep van 80

jongeren (gemiddeld 7,53 consultaties/jaar; mediaan 6 consultaties/jaar). Vooral de 15 tot 17-jarigen consulteren vaak: gemiddeld 7 of 8 keer per jaar.

Respiratoire diagnoses, onder andere de symptoomdiagnosen "hoesten", worden erg vaak opgetekend. Slechts bij 3 van deze 80 jongeren is er sprake van een aandoening of probleem met een min of meer chronisch karakter (2 zwangerschappen, 1 depressieve stoornis). Hierbij moet nog worden opgemerkt dat orale contraceptie (de pil) na een eerste voorschrift voor drie maanden, telkens voor een periode van 12 maanden worden voorgeschreven. Er zijn dus relatief weinig consultatiemomenten hiervoor.

Bij deze groep van 80 jongeren registreren artsen slechts uiterst zelden een meer expliciete vermelding naar (vermoeden van) schoolse problemen, hoewel het programma die mogelijkheid biedt.

## Wat kunnen we uit dit beperkte onderzoek besluiten?

Dit onderzoek is methodologisch sterk beperkt. Dit heeft te maken met de beperkte onderzoeksvragen en de beperkte tijd die voor dit onderzoek beschikbaar was. Zowel staal als onderzoeksperiode zijn beperkt, er gebeurde geen bijkomende toetsing. Ook ontbreekt een erg belangrijke variabele, namelijk school of schooltype (aso of tso, voltijds of deeltijds onderwijs). De patiëntendossiers bevatten hierover geen informatie en wegens tijdsgebrek was het niet mogelijk dit na te gaan voor de onderzochte groep.

De bevindingen moeten dus met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden.



De opvallendste bevinding is zeker de hoge consultatiefrequentie: 7,5 contacten per jaar is meer dan het dubbele van de gemiddelde consultatiefrequentie voor 12-18 jarigen (3 per jaar) uit de Belgische Gezondheidsenquête van 2004. De sociale context van de wijk en de socio-economische kenmerken van de patiëntenpopulatie kunnen dit verschil niet volledig verklaren. De socio-economische gradiënt speelt zeker een rol: hoe lager het opleidingsniveau, hoe hoger het gemiddeld aantal contacten met de huisarts. Maar deze sociaal-economische gradiënt geldt voor alle leeftijdsgroepen en kan dus niet verklaren waarom jongeren, in vergelijking met andere leeftijdsgroepen, in het wijkgezondheidscentrum zo veel consulteren. Andere mogelijke verklaringen, zoals een hogere prevalentie van chronische aandoeningen of raadplegingen wegens bepaalde herhaalvoorschriften (de pil) zijn niet van toepassing.

Dit contrast zou er dus kunnen op wijzen dat het wijkgezondheidscentrum in deze periode (rond de herfstvakantie) vooral



spijbelende adolescenten aantrekt die uit zijn op een medisch attest.

Een aantal gelijkenissen tussen de vaststellingen van het Rapport leerplicht 2005-2006 en deze bevindingen zouden deze redenering kunnen ondersteunen. In het rapport zijn vooral 15 tot 17-jarigen afwezig, wat ook in deze analyse het geval is.

Volgens het Rapport leerplicht zijn meer meisjes ook vaker dan jongens problematisch afwezig. Dat meisjes uit de onderzochte groep vaker dan jongens consulteren kan er eveneens op wijzen dat zij meer spijbelen - of dat ze meer een beroep doen op een arts om hun spijbelgedrag te camoufleren.

Een belangrijke vraag is of consultatiefrequentie en -gedrag zomaar als een "proxy-indicator" voor spijbelen mocht worden gebruikt?. Mochten de artsen ervan uitgaan dat bij een belangrijk aantal jongeren "de vraag-achter-de-vraag" (= de vraag achter de vraag die de consultatie motiveert) een (al dan niet impliciete) vraag is om een medisch attest? De artsen zijn van mening dat de toch wel erg hoge consultatiefrequentie, die ook voor hen een verrassing was, dit toch lijkt aan te geven.

Het is goed gekend dat 12 tot 18-jarigen relatief gezond zijn: de infectieziekten uit de kindertijd zijn achter de rug en de degeneratieve aandoeningen liggen nog ver in het verschiet. Indien deze gezonde leeftijdsgroep dus opvallend vaker consulteert dan de jongere en oudere groepen, die wel "vaker ziek" zijn, dan kan dit op spijbelgedrag wijzen. Temeer daar, zoals hierboven vermeld, chronische aandoeningen noch anticonceptieve elementen, een rol van betekenis spelen.

De laagdrempeligheid van het wijkgezondheidscentrum (gratis zorg) speelt ongetwijfeld een rol. Toegankelijke zorg kan bijdragen tot betere zorg, maar dit is misschien niet voor alle groepen zo. Voor bepaalde jongeren kan de grote toegankelijkheid van de zorg (de jongere moet enkel een afspraak maken en investeert dus enkel tijd, een voor hem of haar niet schaars goed) minder aangewezen zijn. Uiteraard is het niet de laagdrempeligheid die de spijbelproblematiek veroorzaakt maar de laagdrempeligheid kan de spijbelproblematiek wel versterken. De vraag lijkt dus gerechtvaardigd of deze laagdrempeligheid "zonder meer" het belang van deze jongeren dient.

## Aanbevelingen

Op basis van wat aanvaardbaar én haalbaar is worden een aantal aanbevelingen voor een coherente en adequate aanpak van vermeend spijbelen geformuleerd. Deze aanbevelingen vertrekken vanuit een bepaalde visie op de verantwoordelijkheid van ouders, school en CLB. De artsen gaan ervan uit dat het de ouders zijn die ervoor verantwoordelijk zijn dat hun kinderen regelmatig naar school gaan (maar dat niet alle ouders erin slagen deze verantwoordelijkheid op zich te nemen) en dat de school en het CLB verant-

woordelijk zijn voor het spijbelbeleid en het actief en vroegtijdig opvolgen van spijbelende jongeren.

Vanuit deze visie hebben de artsen én de andere medewerkers van het wijkgezondheidscentrum en beperkte, duidelijk afgelijnde verantwoordelijkheid: zij zijn niet rechtstreeks verantwoordelijk voor het spijbelgedrag maar mogen dit niet toedekken want dat is niet in het belang van de jongere ("*primum non nocere*"). Bovendien willen de artsen de mogelijke negatieve impact hiervan (onterecht ingenomen consultatietijd) beperken in het belang van andere patiënten en van de goede werking van het wijkgezondheidscentrum.

De aanpak viel in twee grote onderdelen uiteen. Aan de ene kant wordt getracht zoveel als mogelijk de instroom van onnodige consultaties door jongeren te beperken. Dit hoeft de toegankelijkheid van zorg niet in het gedrang te brengen en kan zelfs de zorg voor anderen toegankelijker maken.

Ten tweede wordt geprobeerd optimaal gebruik te maken van de consultatiemomenten met jongeren om problemen van vermeend spijbelen te herkennen, registreren en zo nodig op te volgen. Dit vereist o.a. herkenning van (risicofactoren voor) schoolse problemen; duidelijke en eenduidige registratie van (vermoeden van) spijbelen tijdens contacten; een duidelijke en eenduidige houding tegenover het schrijven van medische attesten en de registratie ervan. Uiteraard worden de jongeren zelf hierbij betrokken.

Het volgende tienpuntenplan wordt besproken en uitgewerkt.

### **De artsen vergroten hun kennis van de regelgeving over (gewettigde) afwezigheden en spijbelen.**

Dit houdt vooreerst in dat alle artsen in het wijkgezondheidscentrum de geldende regelgeving voor zowel het lager als het secundair onderwijs kennen. Ook kennen zij de betekenis van de voor de medische praktijk relevante codes die de aard van de afwezigheid aanduiden. Op zijn minst weten zij waar Z, D en B voor staan. Zij weten ook dat een D-attest door de school in een B-attest kan worden omgezet, als de school zich vragen stelt over de waarde van het medische attest of als zij sterke vermoedens heeft dat het medisch attest een onderliggende niet-medische reden verbergt.

Dit is een eenvoudige uit te voeren aanbeveling, die een eenmalige en beperkte tijdsinvestering vraagt en die door de artsen als nuttig wordt ervaren.

### **De artsen en andere zorgverleners vergroten hun kennis van de risicofactoren voor spijbelgedrag.**

De voornaamste risicofactoren zijn leeftijd (16-jarigen) en onderwijstype (deeltijds onderwijs). De leeftijd van een patiënt kan de arts gemakkelijk schatten bij het contact en staat bovendien op het dossier vermeld. De arts kan de leerling tijdens de consultatie vragen waar hij of zij school loopt om de informatie



over school én schooltype te verkrijgen. Informatie over de school is tevens van belang om de CLB-arts proactief te kunnen contacteren (zie verderop).

Het voorstel om, bij het begin van elk schooljaar, school en onderwijstype (elektronisch) in elk dossier te noteren is niet systematisch uitgevoerd. In de plaats daarvan worden deze gegevens eerder ad hoc opgetekend in de dossiers van die jongeren waar de arts spijbelen vermoedt.

Artsen zijn zich ervan bewust dat Romajongeren een groter risico op spijbelen hebben. Het blijft in de praktijk voor de artsen lastig om de juiste balans te vinden tussen meer aandacht hiervoor zonder in vooroordelen tegenover deze groep jongeren te vervallen.

#### **(Vermoeden van) spijbelen krijgt een expliciete plaats tijdens de consultatie.**

Door het afsprakensysteem is er voldoende tijd voor een gesprek met elke jongere. Het gaat er dus eerder om meer bewust met dit aspect rekening te houden tijdens de consultatievoering en (vermeend) spijbelen eerder en meer expliciet met de jongere te bespreken. Dit blijkt voor de artsen in het wijkgezondheidscentrum vrij gemakkelijk in de praktijk te brengen.

#### **De artsen registreren systematisch, eenvormig en duidelijk hun (vermoeden) van schoolse problemen.**

De registratie op zich is, zeker bij vrij duidelijke gevallen, niet echt een probleem. Bij "twijfelgevallen" is het soms wel wat moeilijker: registreert de arts beter meteen zijn twijfels in het dossier?. Kan zij beter een meer afwachtende houding aannemen? Een goede arts-patiënt-communicatie levert hier uiteraard een belangrijke bijdrage maar het is niet altijd eenvoudig om zicht te krijgen op de reden voor de consultatie en op de achterliggende thuis- en schoolsituatie van de jongere. Soms lukt dit pas na een aantal contacten.

De werking van het wijkgezondheidscentrum is hierbij een niet onbelangrijke factor: er werken 8 artsen zodat patiënten, en zeker jongere patiënten, vaak bij verschillende artsen op raadpleging komen.

Communicatie en, indien nodig, overeenstemming tussen de artsen verloopt uiteraard niet enkel via het patiëntendossier (zie verder) maar het dossier is in een groepspraktijk of wijkgezondheidscentrum wel een belangrijk werkinstrument voor een coherent en adequaat beleid.

Over het algemeen ervaren de artsen deze meer nauwgezette registratie als positief voor zichzelf én voor de jongere. De mogelijke onvolkomenheden of moeilijkheden van deze registratie kunnen trouwens aangevuld worden door de nauwgezette registratie van uitgereikte attesten (zie verder).

#### **De artsen registreren systematisch en zeer strikt elke aan een jongere uitgereikt medisch attest.**

De arts kan eventuele schoolse problemen ook op het spoor komen door bij elk patiëntencontact het aantal voorafgaande afwezigheden nauwgezet te bekijken: *hoeveel dagen was deze jongere dit schooljaar afwezig wegens medische redenen?*. Dit kan dan in perspectief geplaatst worden met de kennis die de arts heeft van de medische en sociale problematiek van de jongere.

Deze eenvoudige aanbeveling wordt systematisch opgevolgd. Van alle aanbevelingen wordt zij door de artsen als de meest positieve, voor henzelf én voor jongere, ervaren. Bovendien kan het systematisch uitvoeren ervan andere aanbevelingen vergemakkelijken. Het kan een ingangspoort zijn voor het eerder en meer expliciet bespreken van schoolse problemen of problemen thuis.

#### **De artsen zijn consequent en duidelijk bij het uitreiken van medische attesten.**

Menen zij dat er geen redenen zijn die de afwezigheid kunnen wettigen, dan wordt ofwel geen medisch attest uitgereikt ofwel wordt een attest meegegeven dat de bevinding van de arts duidelijk weergeeft (het zogenaamde *dixit-attest*).

De persoonlijke inbreng, visie en persoonlijkheid van de artsen maakt dat hieromtrent in de praktijk verschillen blijven bestaan. Alle artsen volgen wel eenzelfde beleid waar het de datum betreft: er worden geen geantidateerde attesten meer uitgereikt.

#### **Om onnodige consultaties door jongeren terug te dringen worden jongeren en hun ouders op duidelijke en gepaste wijze geïnformeerd over de houding van het wijkgezondheidscentrum op het gebied van medische attesten voor jongeren.**

Op verschillende manieren wordt dit in de praktijk gebracht: een poster in de wachtzaal, flyers in meerdere talen, mondelinge mededeling door de onthaalmedewerker als de jongere een afspraak komt maken.

Hiervoor kan het wijkgezondheidscentrum een beroep doen op reeds bestaand en nog te verschijnen materiaal zoals de bestaande modelbrieven voor ouders van het departement onderwijs in o.a. Albanees, Arabisch, Slovaaks, Turks en nog een hele reeks andere talen.

Er zijn ook een aantal bijkomende maatregelen getroffen. Zo kunnen tieners in principe niet meer tijdens de schooluren consulteren en moeten jongeren tot de leeftijd van 15 jaar begeleid worden door een ouder of ander familielid - daar waar het vroeger gebruikelijk was dat zelfs 13-jarigen alleen kwamen consulteren.

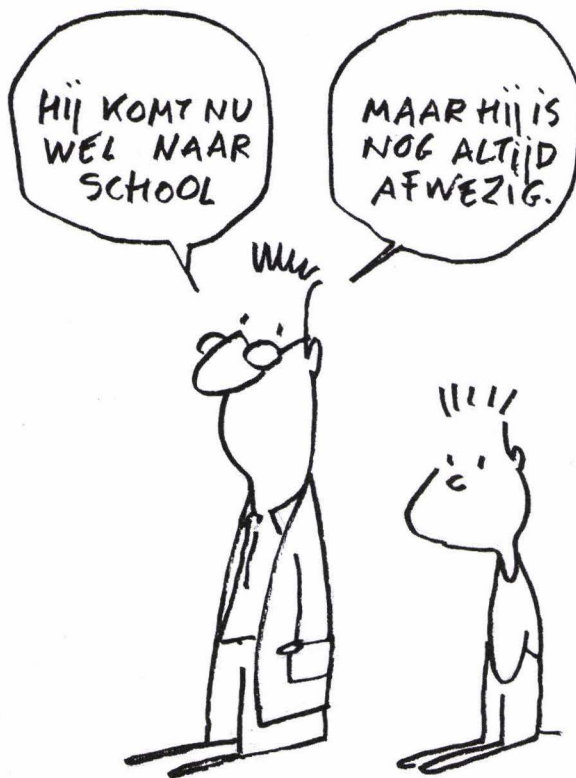
Deze maatregelen zijn bedoeld drempelverhogend. Zij kunnen wel tot verwarring bij de jongeren zorgen als zij niet altijd consequent worden toegepast (want er moeten uitzonderingen kunnen worden gemaakt).



## Spijbelen zal als een medisch gerelateerd onderwerp aanzien worden.

Dit betekent concreet dat vermeend spijbelen tijdens de wekelijkse artsbespreking, waar patiënten worden besproken, aan bod komt. Zo kunnen de artsen hun ervaringen uit verschillende patiëntencontacten samenvoegen, waardoor de puzzel soms wat beter past of een ander licht op een probleem wordt geworpen. Ook kan de visie en ervaring van andere artsen een nuttige insteek zijn voor de inschatting van (de ernst van het) probleem en het te voeren beleid.

Dit komt de individuele patiënt ten goede maar is ook belangrijk voor de patiëntengroep. De wekelijkse bespreking biedt immers ook de mogelijkheid om de hele aanpak regelmatig te evalueren en zo nodig bij te sturen: Zijn we nu niet te streng? Hoe gaan we om met conflicten met jongeren hieromtrent?



## De artsen schrijven zich volmondig in het spijbelactieplan (september 2007) in.

Dit is niet in de praktijk gebracht en het spijbelactieplan is bij de meeste artsen niet bekend.

## Bij vermeend spijbelen treden artsen meer proactief op.

Zij contacteren sneller het CLB bij vermeend spijbelen, onder andere om, indien nodig, met het CLB te overleggen over welke andere hulpverleningsdiensten ingeschakeld moeten worden. Hoewel dit meer gebeurt dan vroeger wordt het CLB toch als een moeilijk te bereiken organisatie ervaren.

## Besluit

Dit beperkte onderzoek levert toch een aantal bevindingen op die in concrete aanbevelingen werden vertaald en die in de praktijk nuttig blijken te zijn. Door de specifieke context (patiëntenpopulatie, wijkgezondheidscentrum) zijn de aanbevelingen echter niet zomaar te extrapoleren voor andere huisartsen. Wel is van belang dat artsen, ongeacht de setting en werkwijze, spijbelen niet bevorderen en steeds het belang van de jongere voor ogen blijven houden.

**Tine DUSAUCHOIT**

Huisarts

69, Broustinlaan, 1083 Brussel

[janssens.dusauchoit@telenet.be](mailto:janssens.dusauchoit@telenet.be)



# DE PREVENTIEVE REFLEX, HOE DOE JE DAT?

Wanneer medewerkers het belang van de preventieve reflex niet inzien, wordt elk instrument hoe goed ook, ervaren als ballast. Ook het ontbreken van tijd, ondersteuning en middelen smooit al gauw het enthousiasme.

## Preventie, we beginnen niet van nul

Als kersverse stafmedewerker binnen een Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) heb ik de uitdaginge maar moeilijke opdracht om algemene preventie te implementeren binnen de ganse organisatie. Een moeilijke opdracht omdat ons CAW zowat alle werkvormen in huis heeft (gaande van een Jongeren Advies Centrum tot een opvangcentrum voor thuislozen tot justitieel welzijnswerk). In een zeer uitgestrekt arrondissement liggen die verspreid over 24 vestigingsplaatsen. Dat juist ik de opdracht toegewezen kreeg, is niet zo verwonderlijk. Nadat ik een periode actief was geweest in het onderwijs, startte ik mijn carrière in het welzijnswerk 17 jaar geleden als vormings- en preventiewerker. Reeds van bij het begin was ik gebeten door de preventiemicrobe. Tijdens die eerste jaren ondervond ik aan den lijve hoe men in het welzijnswerk worstelde met de invulling van de preventieve opdracht. Zo verengden we binnen het Jongerenadviescentrum (JAC) preventie tot het klassieke vormingswerk. Ik gaf een aantal jaar dag in dag uit op scholen relationele en seksuele voorlichting aan jongeren. Op vraag van derden, in dit geval de school, voerden wij 'ons nummertje' op. Wij draaiden op automatische piloot zonder dat we dit toetsten aan een eigen probleemanalyse of zonder een link te leggen met ervaringen vanuit de jeugdhulpverlening. Soms ging het zelfs zo ver dat de school ons vooraf meedeelde wat we wel en niet mochten zeggen of tonen. We werden een dienstverlenende instantie in functie van het onderwijs. Gelukkig werden wij als preventiewerkers niet ondergebracht in een apart vormingsteam maar maakten wij deel uit van de globale JAC-werking. We combineerden onze preventiefunctie steeds met het onthaalwerk. Zo bleven we voeling houden met de individuele hulpvragen en probeerden we de informatie die we kregen uit onze individuele gesprekken met cliënten mee te nemen in onze vormingsactiviteiten. Zo bleef er toch een beperkte link tussen preventie en individuele hulpverlening. Versta me niet verkeerd. Ik doe met dit voorbeeld geen uitspraak over de zinvolheid van relationele en seksuele vorming op school of de rol die een CAW hierin al dan niet moet opnemen. Jeugdhulpverleners ondervinden nog dagelijks dat heel wat jongeren nog een hoop vragen hebben over relaties en seksualiteit. Ik pleit er wel voor om een vormingsactiviteit niet te zien als doel op zich maar als een middel dat je strategisch kan inzetten om een probleem te voorkomen.

## Preventie, het vijfde wiel aan de wagen

In het decreet op algemeen welzijnswerk is preventie opgenomen als derde kerntaak. Maar in de beginperiode was in ons CAW preventie het vijfde wiel aan de wagen. Elders was dat niet anders. 'Och ja, we moeten nog aan preventie doen.' In het jaarverslag maakten we ons ervan af met een overzicht te geven van de vormingsactiviteiten. Toch was er de wil om hulpverlening en preventie dichter bij elkaar te brengen. Zo maakte elke vormingswerker deel uit van een hulpverleningsteam. Ondanks deze wil bleek het water tussen preventie en hulpverlening voorlopig nog veel te diep. Onze vormingswerkers vonden moeilijk hun plaats in een organisatie die zich voornamelijk profileert op haar opdracht rond individuele hulpverlening. En onze hulpverleners zagen niet altijd in dat ook zij een algemene preventieve opdracht hebben. Ze associëren preventie met vorming en dus wordt dat een exclusieve opdracht voor vormingswerkers. En zo werd de 'zwarte piet' doorgegeven. In het beste geval vertaalden ze hun preventieve opdracht naar de individuele cliënt wat zich liet horen in uitspraken als: 'Door onze hulp voorkomen we dat de cliënt opnieuw in de problemen geraakt, dus we werken wel degelijk preventief.' En gelijk hebben ze. Ze deden op dat moment inderdaad aan individuele preventie maar lieten wel enorme kansen liggen om bruggen te bouwen naar een preventie die het individuele niveau overstijgt. (zie Goris e.a., 2007)

Ook binnen het managementteam (overleg tussen clustercoördinatoren en directie) was er vaak Babylonische spraakverwarring als het over preventie ging. In die periode was ik actief als clustercoördinator jongeren. Ik heb tijdens beleidsvergaderingen meermaals meegemaakt hoe we met het management tevergeefs pogingen deden om het begrip preventie duidelijk af te bakenen. Het ontbrak ons dus aan een duidelijk referentiekader dat de brug legt tussen individuele hulpverlening en algemene preventie.

## Op zoek naar een duidelijk kader

Een vormingsaanbod rond het wat en hoe van preventie, kwam op dat moment dan ook als een geschenk uit de hemel gevallen. Via een denktank die het Pluralistisch Overleg Welzijnswerk (POW) samen organiseerde met het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk maakten we kennis met het referentiekader rond wenselijke algemene preventie. Er kwam licht in de duisternis. Het werd duidelijk dat preventie geen afzonderlijke opdracht is maar een geheel van acties die men doelbewust neemt als gevolg van verontwaardig-



ging die men vaststelt in de dagelijkse hulpverleningspraktijk. Dit gaf me een aha-erlebnis. Voor het eerst werd er een brug gelegd tussen preventie en hulpverlening.

Door dit kader leek het mij makkelijk om hulpverleners mee te trekken in het bad van preventie. In mijn dagelijkse werkomgeving, aanvankelijk als leidinggevende en later als stafmedewerker hoorde ik mijn collega's tijdens de koffie of middagpauze meermaals hun hart luchten over situaties die ze vaststelden bij hun cliënten. Hoe ze bijvoorbeeld overmand werden door kwaadheid omdat de zoveelste jongere gepest werd in dezelfde schoolomgeving.

'Dat klopt toch niet, dit is onrechtvaardig en de school moet hier haar verantwoordelijkheid nemen'.

Vaak bleef het bij ventileren bij collega's of ondernam men enkel een actie ten aanzien van die ene individuele cliënt. Mij was al snel duidelijk dat als we algemene preventie willen uitbouwen in ons CAW we in eerste instantie alle medewerkers moesten overtuigen dat algemene preventie niet iets is voor enkele vrijgestelde specialisten. Iedereen, dus ook elke hulpverlener, heeft de maatschappelijke opdracht om zijn ervaring dat individuele cliënten steeds weer tegen dezelfde muren opbotsen aan de kaak te stellen. Als eerste stap maakten bijna alle medewerkers kennis met het kader van algemene preventie. Daarnaast ontwikkelden we een meldingsformulier waarop medewerkers kort hun verontwaardiging konden neerschrijven en legden we vast op welke wijze we in onze organisatie omgingen met deze formulieren. We riep kortom een signaleringsprocedure in het leven.

## Maar geen succesverhaal

Twee jaar later moest ik vaststellen dat het implementeren van het referentiekader niet zo vanzelfsprekend was. Het is geen sinecure om concrete signalen uit het werkveld te vertalen in algemeen preventieve acties. Nochtans was er na een eerste kennismaking met het referentiekader groot enthousiasme om hiermee aan de slag te gaan. Iedereen was immers overtuigd dat de eigen hulpverleningspraktijk de algemene preventie voedt en legitimeert. Toch is het blijkbaar niet zo vanzelfsprekend om op de werkvloer deze preventieve reflex te ontwikkelen en te behouden. Door de drukte van het werk kwam de focus al snel terug te liggen op de individuele cliënt: 'We hebben het al zo druk met onze cliënten en dus geen tijd om na te denken over preventie'. Dit is een begrijpelijke reactie. Van individuele hulpverlening merk je snel zichtbaar resultaat en de druk die wachtende cliënten met vaak schrijnende noden leggen op de schouders van medewerkers weegt zwaar. Het abstraheren van individuele ervaringen met individuele cliënten is iets heel anders en vraagt meer inspanning dan het uitspreken van verzuchtingen tijdens informele momenten. Een meldingsformulier en een signaalprocedure zijn dan onvoldoende krachtig om deze preventieve reflex blijvend te voeden. Een attitudeverandering doe je niet enkel met een procedure. Maar hoe dan wel?

## Kennen van het kader is niet hetzelfde als kunnen werken met kader

Om zicht te krijgen op de struikelblokken en om te komen tot de juiste acties startten we binnen de eigen organisatie met een werkgroep. In deze werkgroep zaten medewerkers van zowel residentiële afdelingen (opvangcentra) als forensische werkingen (justitieel welzijnswerk, slachtofferhulp) en ambulante werkvormen (opvoedingswinkel, JAC, gezins- en relationeelwerk, begeleid wonen) De opdracht van de werkgroep was klaar en duidelijk: formuleer een advies met concrete acties om algemene preventie succesvol te implementeren binnen het CAW.

Hoewel iedereen tijdens de eerste vergadering een afwachtende houding aannam, bleek al snel dat samen denken over wenselijke preventie heel verrijkend kan zijn. Vooral de diversiteit aan werkvormen en invalshoeken was een vruchtbare factor. Na een korte training waren de deelnemers ervan overtuigd dat algemene preventie een meerwaarde is voor de individuele hulpverlening. Meer zelfs: hulpverleners zeiden nu zelf dat ze de maatschappelijke opdracht hebben om een tandje bij te steken en meer te doen dan enkel individuele cliënten zo goed mogelijk te helpen. De vaststelling dat bij hun cliënten steeds dezelfde problemen terugkomen, opende een perspectief om vanuit de individuele hulpverlening ook andere wegen te verkennen. Door heel concreet stil te staan bij preventieve acties werden de hulpverleners zich meer bewust van de schakel die ze zijn in het continuüm van hulpverlening. Zo kregen ze het gevoel niet langer op een eiland te werken. Gezamenlijk reflecteren met collega's over ervaringen vanuit de individuele hulpverlening bleek heel verrijkend. Of zoals Ludo Serrien aangeeft in het boek 'Wenselijke preventie stap voor stap':

"Door actief om te gaan met gevoelens van onmacht, onrecht en verontwaardiging, door samen en van op de werkvloer te reflecteren over de oorzaken en de maatschappelijke context van de problemen van onze cliënten bouwen we als CAW een zingevingskader op voor de hele organisatie" (Serrien, 2007, p 114).

De overtuiging groeide dat hulpverleners dankzij het ontwikkelen van een preventieve reflex ook doelbewuster en strategischer konden ageren.

Dit komt vooral tot uiting bij niet-cliëntgerichte activiteiten. Hoe vaak komen we niet terug van een extern overleg met het gevoel dat we kostbare hulpverleningstijd verloren hebben. Nochtans kan overleg een efficiënte preventieve actie zijn op voorwaarde dat je hiermee doelbewust omgaat. Ik maak dit verder duidelijk aan de hand van een voorbeeld.

## Preventief straathoekwerk volgens het boekje

De straathoekwerker signaleert op een werkbespreking met de coördinator dat hij regelmatig informele gesprekken heeft met een aantal ex-gasten van Marokkaanse afkomst die ondertussen zelf jonge vaders zijn. In die gesprekken geven ze aan dat het op school



niet zo goed gaat met hun kinderen. Ze vrezen dat hun kinderen dezelfde schoolloopbaan tegemoet gaan als zij. Kenmerkend voor deze groep vaders is dat ze wonen in wooneenheden die de sociale huisvestingsmaatschappij recent bouwde aan de rand van de stad. De meeste mannen zijn zeer laag tot niet geschoold. Hun partner is overgekomen van Marokko en kent onvoldoende Nederlands. Ze zijn weinig vertrouwd met de Vlaamse cultuur. Uit verdere gesprekken blijkt dat de vaders ook de aanwezige hulp en dienstverlening zoals schoolopbouwwerk, basiseducatie of opvoedingswinkels niet kennen. Het ontbreekt hun niet alleen aan kennis, maar ze ervaren ook een drempel om zelf de stap te zetten naar deze diensten. Dit signaal wordt verder geanalyseerd en we komen tot een aantal risicofactoren. De maatschappelijk kwetsbare positie van de ouders wordt doorgegeven aan de kinderen. De ouders raken in onze maatschappij meer en meer gefrustreerd en zowel voor hen als voor hun kinderen dreigt verdere uitsluiting. Het is niet de taak van de straathoekwerker om opvoedingsondersteuning aan te bieden. Wel is het zijn opdracht om aan de betrokken diensten te signaleren dat ook deze ouders ondersteuning wensen. Want wie geen informatie of ondersteuning komt vragen, heeft die vaak wel nodig. Als actie kiest het straathoekwerk om dit signaal, onderbouwd vanuit de eigen ervaring in de hulpverlening, op het jeugd welzijnsoverleg te brengen. Be-doeling is om de betrokken partners rond de tafel te krijgen en het signaal verder uit te diepen. Dat moet uitmonden in meer algemene preventieve acties. Het straathoekwerk is doelbewust naar het overleg gegaan om dit signaal te geven. Naar aanleiding van deze bespreking besloot de vergadering om hierrond een ad hocoverleg op te starten. De straathoekwerker besliste in samenspraak met de coördinator dat hij dit overleg éénmalig zou bijwonen om de stem van de doelgroep te laten horen. Verder werd ook besproken op welke manier de straathoekwerker de acties zou terugkoppelen naar de vaders en hoe zij wensten betrokken te blijven bij het hele gebeuren.

Dit voorbeeld illustreert hoe vanuit individuele cliënt-situaties de brug gemaakt kan worden naar algemene preventie. Naast acties op individueel preventief vlak - de straathoekwerker die zijn Marokkaanse cliënten toeleidt naar bijvoorbeeld het schoolopbouwwerk - neemt het straathoekwerk ook een algemeen preventieve actie. Het sensibiliseert de diensten opvoedingsondersteuning en basiseducatie om hun aanbod ook toegankelijk te maken voor de allochtone doelgroep. En naast de individuele cliënten van de straathoekwerker, kan daar ook een veel ruimere doelgroep van genieten. Deelname aan extern overleg wordt zo een bewuste strategie. Bij evaluatie zal bekeken worden of dit het gewenste resultaat heeft opgeleverd.

### **Durf kiezen voor algemene preventie!**

Tijdens de werkgroep werden de valkuilen en struikelblokken al snel duidelijk. Allereerst was er de schrik voor salonpreventie. Spreken en filosoferen over preventie is makkelijk, maar een abstract kader omzetten in een doortastende praktijk is andere koek. De

grote uitdaging is om een preventieve reflex in te bouwen bij alle medewerkers en een theoretisch model te vertalen naar een werkbaar kader. Want het is niet omdat je geslaagd bent voor je theoretisch rijexamen dat je vlot met de wagen kan rijden. Theorie omzetten in praktijk vraagt heel wat oefening en training. Zo ook voor de ontwikkeling en implementatie van algemene preventie. Het is niet omdat de medewerkers het kader kennen of je een meldingsformulier hebt voor signalen, dat de preventieve reflex automatisch volgt. Onmacht en frustratie omzetten in constructieve verontwaardiging, ervaringen met individuele cliënten analyseren en abstraheren op een hoger niveau vergt heel wat ervaring, training en ondersteuning.

Stel nu dat de kaarten op het eerste zicht gunstig liggen. Medewerkers geloven in het maatschappelijk nut van signaleren. Ze vinden dat ze een verantwoordelijkheid hebben om vanuit hun individuele begeleidingscontacten 'iets meer' te doen. Ze hebben de juiste attitude en houding en brengen regelmatig signalen aan. Maar het proces dooft uit omdat ze bijvoorbeeld nooit feedback krijgen op de voortgang van hun signaal. Of er gebeurt weinig of geen actie naar aanleiding van hun signalen. Signaleren leidt alleen maar tot extra werk. Hun enthousiasme en motivatie om te signaleren zal gauw afnemen. Door een gebrekkige opvolging wordt signaleren ervaren als ballast. Gevolg is dat er niet meer gesignaleerd wordt en hulpverleners zich terugtrekken in hun individuele contacten. Deze negatieve spiraal kan je alleen maar doorbreken als alle geleidingen van de organisatie overtuigd zijn dat ze hun steentje moeten bijdragen aan algemene preventie. Als we binnen ons CAW algemene preventie willen uitbouwen dan moeten we hiervoor durven kiezen, ook al gaat dit misschien ten koste van individuele hulpverleningstijd. Kiezen is nu éénmaal verliezen. Kiezen voor preventie betekent acties ontwikkelen op alle niveaus (beleid, team, individuele medewerker). Er moet niet alleen aandacht zijn voor visie en houding, maar ook voor een organisatorische inbedding. Dit impliceert dat we als organisatie hierin moeten investeren. Zo moeten medewerkers tijd krijgen om signalen te analyseren. Er moet meer ruimte gemaakt worden om te bekijken wat er met de signalen verder kan gebeuren. Meer concreet moet er op beleidsniveau een medewerker belast worden met het uitbouwen en bewaken van algemeen preventief werken, moet er een registratie komen van signalen, moeten de acties ontwikkeld worden op het concreet ondersteunen van de medewerkers in het formuleren en analyseren van hun signaal. Kortom, preventie moet een beleidskeuze zijn, waar middelen en mensen voor vrijgemaakt worden.

### **Aandachtspersonen voor de uitbouw van algemene preventie**

De komende maanden gaat ons CAW concreet werk maken van deze verankering. De eerste acties zijn gericht op het aanwakken van de preventieve reflex bij medewerkers. Momenteel ben ik bezig met een rondgang van de teams waarbij elk team nogmaals een



onderdompeling krijgt in het referentiekader van algemene preventie. Van deze rondgang maak ik ook gebruik om rondom mij een aantal enthousiastelingen te verzamelen die samen met mij de boodschap van algemene preventie in hun team willen uitdragen. Deze aandachtspersonen kan je het best vergelijken met de jeugdadviseurs. De medewerker is net als de jeugdadviseur teamlid onder de teamleden, maar met extra voelsprietten voor preventie. En net als bij de jeugdadviseurs krijgen ze een extra training zodat ze hun rol beter kunnen opnemen.

Wat wordt er van hen verwacht? Eerst en vooral moeten zij hun rechtstreekse collega's ondersteunen in het ontwikkelen van hun preventieve reflex. Ze hebben oog voor signalen tijdens informele momenten en zorgen ervoor dat deze niet verloren gaan. Verder zijn ze door de extra training en vorming de meest geschikte persoon om collega's verder te bevragen over het signaal met als doel dit signaal zuiver te krijgen. Wat wil je signaleren? Voor wie is dit een probleem? Wat zijn de risicofactoren? Wat vinden de betrokkenen hier zelf van? Stellen we dit ook vast in de registratie? Is dit voor anderen herkenbaar? Dit zijn maar enkele vragen die de aandachtspersoon kan stellen. Het referentiekader van algemene wenselijke preventie is hiervoor een goede leidraad. Ter ondersteuning van deze aandachtspersonen willen we starten met een intervisie rond preventie. Zoals ik eerder beschreef, is samen denken over preventie naar aanleiding van concrete signalen heel zinvol, verrijkend en motiverend. Door intervisie in te bouwen voor de aandachtspersonen hoop ik dat het enthousiasme blijft, of meer nog dat algemene preventie net zo vanzelfsprekend is voor een CAW als onthaal of begeleiding

## Algemene preventie is meer dan beleidssignalering

Maar er is nog een lange weg te gaan en heel wat vragen moeten we nog beantwoorden en een plaats ge-

ven. Hoe gaan we de knowhow van preventiewerkers inzetten in de uitbouw van algemene preventie? Wat is de functieomschrijving van een preventiewerker in dit plaatje en welke competenties worden van hem/haar verwacht? Wat is de plaats van het klassieke vormingswerk? Hoe kunnen we het vormingswerk inzetten als bewuste strategie voor algemene preventie als middel en niet langer als doel op zich? Welke rol moeten de verschillende actoren (waaronder vormingswerker, preventiewerker en hulpverlener) spelen en hoe kunnen ze komen tot een samenspel? En last but not least, hoe houden we het thema warm? Zoals ik al aangehaald heb is algemene preventie vaak het eerste slachtoffer van de toenemende werkdruk.

Of zoals Ludo Serrien het mooi verwoordt: 'Wie niet wil blijven dweilen met de kraan open, moet ook kunnen en mogen stoppen met dweilen en de zaak eens van een andere kant benaderen. In een sector die elke dag de deuren opent voor duizenden hulpzoekende mensen is dat niet eenvoudig.' (Serrien, 2007)

Niet eenvoudig, maar wel een enorme uitdaging. Onze organisatie wil er alleszins voor gaan. Als CAW is het onze verdomde plicht om preventief te werken. Wat ons betreft wordt 2008 het jaar van de preventie.

**Lieve HENDRICKX**

Patersstraat 47

2300 Turnhout

CAW de Kempen

Stafmedewerker

*lieve.hendrickx@cawdekempen.be*

## BIBLIOGRAFIE

- Goris, P., Burssens, D., Melis, B. en Vettenburg, N. (2004), 'Hulpverlening met een sausje preventie', *Alert*, 2004, 5, 30-43.
- Goris, P., Burssens, D., Melis, B. en Vettenburg, N. (Eds.) (2007), *Wenselijke preventie stap voor stap*, Antwerpen, Garant.
- Serrien, L. (2007), 'Algemene preventie: kerntaak van het algemeen welzijnswerk', in P. Goris, D. Burssens, B. Melis en N. Vettenburg (Eds.), *Wenselijke preventie stap voor stap*, Antwerpen, Garant, 110-116.



# DRUGPREVENTIE: EEN DRUGBELEID OP SCHOOL

Alcohol- en andere drugs vormen een belangrijke maatschappelijke problematiek. Het aantal problematische alcoholgebruikers wordt in België geschat op 500.000. Het laatstejaarsgebruik van cannabis bij 18-jarigen in Vlaanderen bedraagt 30,5% (De Donder, 2007). De algemene doelstelling van alcohol- en andere drugpreventie is het voorkomen van problemen als gevolg van middelengebruik. Vanuit een gezondheidsperspectief houden alle middelen (legale en illegale drugs) in meerdere of mindere mate risico's in voor de gezondheid en het welzijn van de gebruiker en zijn omgeving. Maar niet iedereen krijgt op korte of lange termijn problemen als gevolg van alcohol- of ander druggebruik. Hoewel het ene middel meer risico's inhoudt dan het andere, hangen de risico's op problemen niet alleen af van het middel zelf. Problematisch gebruik heeft ook te maken met het milieu - de fysieke en sociale omgeving waarin mensen (niet) gebruiken - en met de mens - zijn persoonlijkheid, waarden en normen, leeftijd, biogenetische en maatschappelijke kwetsbaarheid. Mens, middel en milieu staan in interactie met elkaar en bepalen samen of iemand al dan niet een bepaald middel (problematisch) gaat gebruiken.

## Jongeren, alcohol en andere drugs: een situatieschets

Jongeren zijn omwille van diverse redenen gevoeliger voor de risico's van middelengebruik en extra kwetsbaar: hun leeftijd, het feit dat hun hersenen nog volop in ontwikkeling zijn en de verschuivingen in hun sociale en emotionele belevingswereld. En juist de adolescentieperiode is de levensfase bij uitstek waarin jongeren zelf of via hun vrienden geconfronteerd worden met alcohol en andere drugs. We illustreren dit aan de hand van cijfers over het middelengebruik bij Vlaamse jongeren. Sinds 1999 bevaart VAD leerlingen uit het secundair onderwijs over hun druggebruik, vrijetijdsbesteding en het drugbeleid op hun school en bundelt deze gegevens jaarlijks in een syntheserapport (Kinable, 2006).

Van alle legale en illegale drugs blijft alcohol bij uitstek de nummer één. Aangezien bijna twee derde van de 12-jarigen zegt ooit alcohol te hebben gedronken, mogen we ervan uitgaan dat een relatief groot deel onder hen in contact is gekomen met alcohol op lagere schoolleeftijd. Met de stijging van de leeftijd zien we ook een verandering in het gebruikspatroon: onder oudere leerlingen treffen we opvallend meer regelmatige<sup>1</sup> alcoholdrinkers aan. Er zijn ongeveer evenveel jongens als meisjes die alcohol drinken, maar er zijn dubbel zoveel jongens als meisjes die regelmatig alcohol drinken. Het gebruik van illegale drugs beperkt zich in grote mate tot het gebruik van cannabis. Tussen de leeftijd van 14 en 18 jaar stijgt het ooit-gebruik van cannabis van één op negen naar bijna één op twee. Meer dan vier op de tien leerlingen die ooit cannabis gebruikten, zijn daar weer mee gestopt. Cannabis wordt vooral occasioneel gebruikt. Er zijn opvallend meer jongens dan meisjes die cannabis, zowel occasioneel als regelmatig, gebruiken. Het gebruik van andere illegale drugs dan cannabis komt weinig voor in het secundair onderwijs en is over het algemeen een occasioneel gebeuren. 2.1% van alle leerlingen gebruikt andere illegale drugs dan cannabis.

## Alcohol- en andere drugpreventie start in het basisonderwijs

Het uitstellen van de beginleeftijd is een cruciale doelstelling van drugpreventie. Want hoe jonger men begint te gebruiken, hoe groter de kans op problematisch gebruik op latere leeftijd. Dit geldt voor de legale en illegale drugs (Baumeister & Tossmann, 2005; Pitkänen et al., 2005). Het is dan ook aangewezen dat preventieprogramma's starten vóór het eerste gebruik (Moon, 2000). Bovendien situeert volgens Cuijpers (2002) het effect van drugpreventie in het onderwijs zich voornamelijk op het niveau van het uitstellen van het eerste gebruik.

Wat alcohol betreft, leert de VAD-leerlingenbevraging ons dat de meerderheid van de Vlaamse jongeren reeds in contact is gekomen met alcohol op lagere schoolleeftijd. Preventie gericht op het ondersteunen van niet-gebruik en uitstellen van het eerste alcoholgebruik is dan ook een belangrijk thema voor het basisonderwijs. De redenen daarvoor liggen voor de hand: de hersenen van jongeren zijn volop in ontwikkeling en alcohol remt de ontwikkeling af. Dat kan invloed hebben op het karakter en op het gedrag. Alcohol heeft een invloed op het beloningssysteem in de hersenen, met name het gebied van de hersenen dat actief wordt als je iets prettigs ervaart. Jongeren die vroeg beginnen met drinken gaan minder op zoek naar andere en gezondere prettige prikkels wanneer ze al op jonge leeftijd de 'beloning' van alcohol hebben leren kennen. Alcohol verstoort ook het hormonale evenwicht dat van belang is bij de botontwikkeling en de seksuele ontwikkeling.

Interveniëren vóór het eerste gebruik is dus belangrijk omdat het tot meer effectiviteit leidt. Maar vroegtijdig ingrijpen laat bovendien toe om meer offensief te werken aangezien middelenpreventie bij kinderen en jonge tieners zich hoofdzakelijk vertaalt in het werken rond sociale vaardigheden en attitudevorming. Ontwikkelingspsychologisch gezien zijn kinderen hiervoor ontvankelijk, zowel op cognitief als op emotioneel, fysisch en sociaal vlak.



## Een integrale aanpak

De Wereldgezondheidsorganisatie stelt ondubbelzinnig dat het bevorderen van gezondheid verder gaat dan gezondheidseducatie. Het veronderstelt een verandering van de schoolcontext, waarbij men intervineert op verschillende niveaus: klas-, school- en omgevingsniveau. Gezondheidsbevordering beoogt veranderingen door gezondheidseducatie, het nemen van structurele maatregelen en afspraken (VLOR, 2006). Ook middelenpreventie in het basisonderwijs vereist een beleidsmatige aanpak, met naast educatie aandacht voor het creëren van een ondersteunend schoolklimaat en het betrekken van de ouders.

## Educatie geïntegreerd in de schoolpraktijk

Voor kinderen tot 9 jaar is het aangewezen om de nadruk te leggen op de ontwikkeling van normbesef en sociale vaardigheden. Het lagereschoolkind ontwikkelt een individualistisch normbesef. Dit betekent dat een kind een gedrag als 'moreel goed' beschouwt wanneer dit gedrag in functie staat van zijn eigen interesses en behoeften. Een heel belangrijke behoefte van hen is erbij horen en gewaardeerd worden. Deze behoefte maakt dat kinderen willen leven naar de richtlijnen van hun ouders omdat dit hen ouderliefde en een gevoel van eigenwaarde oplevert. Deze ontwikkeling van het normbesef is een belangrijk gegeven in het leren omgaan met genotsmiddelen. Vanaf de derde graad bezitten kinderen de noodzakelijke cognitieve mogelijkheden en ervaringen om te begrijpen wat sociale invloed betekent en om informatie over drugs te bevatten. Bij de oudste leerlingen kan de alcoholthematiek dus zeker aan bod komen. Dit omvat het aanreiken van informatie over de effecten en risico's van alcohol en het trainen van attitudes en vaardigheden. Dan gaat het over bewustwording van de eigen houding ten opzichte van alcoholgebruik, dialoog, confrontatie met andere houdingen, leren uit observaties en ervaringen. Samengevat betekent dit dat de algemene aanpak van 'werken rond sociale vaardigheden' in het 5<sup>de</sup> en 6<sup>de</sup> leerjaar uitmondt in een drugspecifieke aanpak rond de alcoholthematiek. De leerkracht vormt hierbij de centrale spil: hij kan best aansluiten bij de leef- en ervaringswereld van de leerlingen en kan de inbedding in het pedagogisch project van de school bewaren, zowel horizontaal als verticaal.

Wanneer het preventief werken bovendien geïntegreerd wordt in het dagdagelijks schoolleven, kan het tot een meer duurzame verandering leiden. Indien kinderen vaardigheden aangeleerd krijgen in de klas, is het noodzakelijk dat zij buiten de klas gestimuleerd worden om deze vaardigheden te hanteren en in te oefenen in het dagelijks leven op school. Als kinderen bijvoorbeeld in de klas leren keuzes maken en omgaan met vrijheid en begrenzing, is het belangrijk dat ze deze vaardigheden mogen toepassen in de dagelijkse schoolpraktijk. Dat ze mee verantwoordelijk kunnen zijn voor en inspraak hebben bij de aankleding van het klaslokaal, de speelplaats of voor het keuzeaanbod van middagactiviteiten. Een illustratie van de noodzaak aan complementaire offensieve acties gericht op het aanleren en op het stimuleren van

sociale vaardigheden en feit dat ook in het kader van middelenpreventie offensiviteit en radicaliteit nauw samengaan.

## Ouders betrekken

Ouders zijn een belangrijke en prioritaire partner van de school in het werken rond alcoholpreventie. Het intensief betrekken van het gezin om thuis de discussie over middelengebruik verder te zetten, is een belangrijke eigenschap van effectieve implementatie van preventieprogramma's (Burkhart, 2002). De school kan mogelijkheden scheppen om de ouders bij het preventief werken te betrekken, bijvoorbeeld door te communiceren welke inspanningen ze zelf doet om een gezonde, toffe leefomgeving te creëren en ouders hierin inspraak te geven. De school kan de ouders ook ondersteunen in hun opvoedersrol door hen informatie aan te bieden en trends aan te kaarten: "Waarom is het belangrijk om je kind geen alcohol te laten drinken, ook geen alcopops en energydrinks?", "Hoe kan je over alcohol praten met je kind en wat kan je als ouder nog doen?" De brochure die VAD schreef op maat van ouders "Tieners, alcohol en drugs. Informatie voor ouders van 10- tot 12-jarigen" is hiervoor een handig instrument.

## Begeleiding

België telt naar schatting 183.000 kinderen onder de 15 jaar met ouders die een alcoholprobleem hebben. Kinderen van ouders met alcoholproblemen (verkort KOAP) vormen een risicogroep voor het ontwikkelen van afhankelijkheids- en andere problemen. Zij ervaren in hun gezin van herkomst meer stress dan het gemiddelde kind en hebben minder kans om stresshanteerings- en probleemoplossingsvaardigheden aan te leren (negatieve modeling van de kant van de ouder(s), minder gelegenheid steun te ervaren in het gezin, enz.). Deze kinderen hebben behoefte aan een aanpak die een gedifferentieerd antwoord biedt op hun ervaringen, vragen en noden. Het begeleiden van deze kinderen is erg belangrijk en het CLB is hierbij een belangrijke partner. VAD ontwikkelde materiaal om rond deze problematiek te werken, waaronder de website [www.alsjeoudersdrinken.be](http://www.alsjeoudersdrinken.be) die de weg wijst naar meer info en hulp.

## Werken rond alcohol en andere drugs in het secundair onderwijs

De secundaire schoolleeftijd is echter de periode bij uitstek waarin jongeren zelf of via hun vrienden ervaring opdoen met alcohol en andere drugs. Het mag dan ook niet verwonderd dat vooral de secundaire scholen voor een hele uitdaging staan. Zij worden geconfronteerd met heel uiteenlopende situaties: leerlingen die onder invloed in de les zitten, leerlingen die betrappt worden op cannabisbezit op school of leerkrachten die bezorgd zijn over het functioneren van een leerling en vermoeden dat deze problemen een gevolg zijn van druggebruik.



## Een beleidsmatige aanpak als voorwaarde: een 'Drugbeleid Op School'

Effectieve drugpreventie in het onderwijs vereist een beleidsmatige aanpak met een werking op verschillende niveaus. Het sensibiliseren en informeren van leerlingen rond de drugthematiek en het werken rond sociale en persoonlijke vaardigheden, ondersteund door structurele maatregelen op het gebied van leerlingenparticipatie en schoolinfrastructuur zijn essentiële doelstellingen voor de school. Maar ook het aanbieden van een duidelijk normatief kader en het consequent regulerend optreden, als het vroegtijdig interveniëren door het opvolgen, signaleren en begeleiden van leerlingen die minder functioneren zijn belangrijke elementen bij het voorkomen van en anticiperen op drugproblemen. Want alcohol en andere drugs houden risico's in voor de gezondheid, het welzijn en de veiligheid van de leerling én de schoolomgeving. Alcohol- en ander druggebruik heeft een directe invloed op het functioneren (in ruime zin: sociaal, emotioneel, fysiek...) van de leerling op school, en kan de ontwikkeling van de jongere en zijn kansen op een succesvolle schoolloopbaan beperken. Omgaan met alcohol en andere drugs betekent voor de school naast het uitwerken van offensieve acties en begeleidende interventies ook het defensief optreden bij grensoverschrijdend gedrag. Het concept 'Drugbeleid Op School' biedt scholen een concreet handvat voor het effectief, beleidsmatig werken rond alcohol- en andere drugs. Een 'Drugbeleid Op School' is opgebouwd rond drie pijlers: 'Regelgeving', 'Begeleiding' en 'Educatie & structurele maatregelen'. Het succes van een beleid neemt toe naarmate de drie pijlers evenwichtig worden uitgewerkt.

### Regelgeving

In de pijler 'regelgeving' verduidelijkt de school welk gedrag met betrekking tot drugs en druggebruik verwacht wordt en bakent de school af welk gedrag onaanvaardbaar is. Met andere woorden: wat zijn de regels met betrekking tot bezit, gebruik, onder invloed zijn, delen en dealen van genotmiddelen op school? Minimaal heeft deze regelgeving als functie veiligheid creëren: ervoor zorgen dat alcohol en andere drugs geen onveilige, ongezonde schoolomgeving creëren. Bovendien kan regelgeving ontradend werken en een normatief kader creëren dat de jongere ondersteuning biedt. Ook voor het schoolpersoneel geven duidelijke regels en grenzen meer zekerheid en houvast om consequent op te treden naar de leerlingen. Binnen de school bestaat er vaak onduidelijkheid over de regels rond middelengebruik in specifieke situaties zoals buitenschoolse activiteiten. Het is dan ook belangrijk dat de school de verschillende situaties en plaatsen afbakt die binnen de schoolcontext vallen - bijvoorbeeld aan de schoolpoort en tijdens de middagpauze - en bepaalt welke regels daar gelden. Maar regelgeving op zich kan niet voorkomen dat leerlingen grensoverschrijdend gedrag stellen. De school tekent ook procedures uit met een taakverdeling rond wie reageert en hoe er gereageerd wordt bij (vermoeden van) regelovertreding. Idealiter bepaalt de school ook de communicatie met externe partners: wanneer

en hoe worden de ouders betrokken, wat is de plaats van politie en justitie, enz. Formalisering van deze procedures in een beleidsdocument geeft meer slagkracht.

### Educatie en structurele maatregelen

Met deze pijler komt de school tegemoet aan de nood om leerlingen aan te zetten tot bewust, weloverwogen en verantwoordelijk gedrag met betrekking tot middelengebruik. Op basis van evidence-based onderzoek kunnen we stellen dat effectieve drugeducatie voldoet aan volgende kwaliteitscriteria (Burkhart, 2002; Cuijpers, 2002).

Ten eerste is drugeducatie die intensief is en over een langere periode loopt, het meest effectief. Een eenmalige activiteit heeft weinig impact op het gedrag van een persoon. Continuïteit en herhaling zijn dan ook aangewezen, met andere woorden: het aanreiken van drugeducatie naar alle leerlingen over alle leerjaren heen.

Wat de educatieve inhoud betreft vormt het corrigeren van verkeerde beeldvorming over het alcohol- en ander druggebruik door leeftijdsgenoten een essentieel onderdeel. 'Iedereen gebruikt' is een gangbare uitspraak van jongeren, die echter niet strookt met de realiteit. Jongeren overschatten systematisch het middelengebruik bij leeftijdsgenoten. En zij baseren zich voor hun idee over wat acceptabel of normaal gedrag is gedeeltelijk op hun perceptie van het middelengebruik door leeftijdsgenoten. Het bijsturen van deze perceptie is dan ook een noodzakelijk onderdeel van drugpreventie. Dit kan onder meer door het aanreiken van objectieve en actuele informatie over alle legale en illegale drugs en over de gevolgen van gebruik. Ook het werken aan persoonlijke en sociale vaardigheden vormt een blijvend aandachtspunt. Jongeren komen vaak in situaties waar het niet zozeer gaat om een stellingname voor of tegen drugs, maar om een veel gecompliceerdere keuze: bijvoorbeeld zich manifesteren in een bepaalde situatie of respect krijgen van vrienden. Omgaan met druk van leeftijdsgenoten, zelfredzaamheid en assertiviteit zijn belangrijke vaardigheden waar jongeren in getraind moeten worden en ondersteuning bij nodig hebben.

Een conditio sine qua non bij dit alles is dat er interactief gewerkt wordt, de leefwereld van de doelgroep centraal staat en de inhoud aansluit bij hun kennis- en ervaringsniveau. De cijfers rond middelengebruik bij de Vlaamse leerlingen (zie supra) bieden hiervoor een goede houvast. Zij leren ons onder andere dat, hoewel het uitstellen van het eerste alcoholgebruik en het ondersteunen van het 'niet-drinken' in de eerste graad een belangrijke doelstelling is, er zeker ook aandacht nodig is voor het verstandig leren omgaan met alcohol. In de tweede graad dringt het werken rond de cannabisthematiek zich op: 15-16 jaar is een scharnierleeftijd voor cannabisgebruik. Het lesplan 'Maat in de shit' (VAD, 2007) biedt een originele en effectieve invalshoek om met leerlingen 14-16 jaar rond dit thema aan de slag te gaan. In de derde graad kan, bijvoorbeeld in het kader van het thema 'veilig uitgaan', verder gewerkt worden rond andere illegale drugs en alcohol.



Het vormt zonder twijfel een meerwaarde wanneer de school dit educatief aanbod ondersteunt met structurele maatregelen zoals het opstarten en ondersteunen van de leerlingenraad, het zorgen voor een aangename infrastructuur en het bevorderen van positieve contacten tussen leerkracht en leerling. Dergelijke maatregelen hebben ook een directe invloed op het middelengebruik. Uit de VAD-leerlingenbevraging blijkt duidelijk een verband tussen schoolklimaat en middelengebruik: leerlingen die een goede school sfeer en een goede relatie met leerkrachten rapporteren, gebruiken minder legale en illegale drugs.

De leerlingenbevraging biedt niet alleen zicht op het middelengebruik van de Vlaamse leerling, maar is tevens een instrument op individueel schoolniveau. De bevraging is opgesteld volgens de pijlers van een drugbeleid en geeft de deelnemende school over elk van deze onderdelen feedback over haar leerlingen. De bevraging verhoogt de participatie van de leerlingen aan het drugbeleid doordat het de behoeftes en meningen van de leerlingen zichtbaar maakt en het aanleiding geeft tot dialoog.

### Begeleiding

In deze pijler tekent de school de stappen uit die ondernomen worden wanneer de school bezorgd is over een leerling die minder goed functioneert ten gevolge van drugproblemen. Er wordt stilgestaan bij wie welke taak en rol opneemt bij het opvolgen en het signaleren van verminderd functioneren, het begeleiden en eventueel doorverwijzen van leerlingen met drugproblemen. 'Minder functioneren ten gevolge van drugproblemen' gebruiken we in zeer brede betekenis. Drugbezit of onder invloed zijn op school, is slechts één manier waardoor een drugprobleem zich kan manifesteren. Het feit dat een leerling een drugprobleem heeft, kan zich op verschillende manieren uiten: leergedrag (bijvoorbeeld spijbelen), sociaal gedrag (bijvoorbeeld agressie), organisatie, uiterlijk (bijvoorbeeld vlekken op kledij), emotie en expressie (bijvoorbeeld nerveus zijn) enz. Om deze wijzigingen in het globale gedrag en voorkomen van de leerling te kunnen omvatten spreken we over 'verminderd functioneren'. Door het functioneren van de leerling op te volgen, komen problemen met drugs en druggebruik sneller in het vizier van de school.

### Afsluitende kanttekening

Omdat het onderwijs jongeren bereikt in een goed omkaderde context en schoolgaan een belangrijk deel uitmaakt van het leven van de jongere, is de school een belangrijke setting met een democratische grondslag voor het werken naar deze doelgroep. Met een beleidsmatige aanpak in de secundaire én lagere school wordt optimaal gewerkt aan het zo vroeg mogelijk voorkomen van alcohol- en andere drugproblemen. Defensief optreden staat in het secundair onderwijs - gezien de risico's van genotsmiddelen voor de gezondheid, het welzijn en de veiligheid van de leerling én de schoolomgeving - complementair naast het sensibiliseren, informeren, sociaal vaardig maken en begeleiden van leerlingen. Uiteraard ondersteund door

structurele maatregelen op het gebied van leerlingenparticipatie en schoolinfrastructuur.

Maar middelengebruik is een erg complexe thematiek. Willen we de doelstelling van drugpreventie realiseren en de problemen die kunnen ontstaan door middelengebruik voorkomen, dan moeten we ons niet enkel focussen op de persoon maar ook op de omgevingsfactoren en de middelen zelf. Integraliteit is voor drugpreventie op school een noodzakelijke dimensie maar overstijgt ook de schoolcontext. Scholen kunnen onmogelijk een invloed hebben op al deze factoren. Evenmin kunnen we via onderwijs alle jongeren bereiken. Maatschappelijk kwetsbare jongeren, bijvoorbeeld anderstalige nieuwkomers en jonge schoolverlaters, worden moeilijk bereikt door traditionele preventiekanalen en -methoden. Een intersectorale aanpak met betrokkenheid van jeugdwerk, uitgaansleven, welzijnswerk en justitie waarbij de algemene beleidsmatige aanpak aangevuld wordt met initiatieven op maat van specifieke doelgroepen blijft dan ook een noodzaak.

**Ilse BERNAERT**

Vereniging voor Alcohol- en andere  
Drugproblemen  
Vanderlindenstraat 15,1030 Brussel  
T 02 423 03 37/ [ilse.bernaert@vad.be](mailto:ilse.bernaert@vad.be)

### NOTEN

<sup>1</sup> We spreken over 'regelmatig' als we de leerlingen willen aanduiden die tijdens het jaar voor de bevraging dat bepaald gedrag minstens eenmaal per week tot dagelijks gesteld hebben. 'Occasioneel' is de term die we gebruiken als we het over de leerlingen hebben die tijdens het jaar voor de bevraging een bepaald gedrag hebben gesteld, maar minder dan eenmaal per week.

### REFERENTIES

- Baumeister, S.E. & Tossman, P., Association between early onset of cigarette, alcohol and cannabis use and later drug use patterns: an analysis of a survey in european metropolises. *European Addiction Research*, 2005, 11; 92-98.
- Burkhart, G., Drugpreventie op scholen in de EU. Nieuwsbrief: drugs in beeld, Europees Waarnemingscentrum voor drugs en drugverslaving (EMCDDA), september-oktober 2002. [www.emcdda.eu.int](http://www.emcdda.eu.int)
- Cuijpers, P., Effective ingredients of school-based drug prevention programs. A systematic review. *Addictive Behaviors*, 2002, 27.
- De Donder, E., Alcohol, illegale drugs, medicatie en gokken. Recente ontwikkelingen in Vlaanderen 2005-2006. Brussel, VAD, 2007.
- Kinable, H., Bevraging van Vlaamse leerlingen in het kader van een Drugbeleid Op School. Syntheserapport schooljaar 2005-2006. Brussel, VAD, 2006. U kan het Syntheserapport inkijken en downloaden op [www.vad.be/docs/syntheserapport\\_2005\\_2006.pdf](http://www.vad.be/docs/syntheserapport_2005_2006.pdf)
- Moon, D.G., Jackson, K.M., Hecht, M.L., Family risk and resilience factors, substance use, and the drug resistance process in adolescence. *Journal of Drug Education*, 2000, 30(4); 373-398.
- Pitkänen, T., Lyyra A. & Pulkkinen, L., Age of onset of drinking and the use of alcohol in adulthood: a follow-up study from age 8-42 for females and males. *Addiction*, 2005, 100 (5); 652-661.
- VLOR, Op uw gezondheid! Strategisch plan over gezondheidsbevordering in het basis- en secundair onderwijs, 2006.



# SAMENWERKINGSPROTOCOLLEN TUSSEN SCHOLEN, POLITIE EN PARKET

## Gescreend vanuit preventieoogpunt

Op 7 juli 2006 vaardigde minister van Binnenlandse Zaken Patrick Dewael de omzendbrief PLP 41 uit, tot versterking en/of bijsturing van het lokaal veiligheidsbeleid en de specifieke aanpak van de jeugdcriminaliteit, met in het bijzonder een aanspreekpunt voor de scholen <sup>1</sup>.

Deze omzendbrief is één van de maatregelen die genomen werd in de nasleep van de moord op Joe Van Holsbeek. Naar aanleiding van deze zaak, zaten de Vlaamse, Waalse en federale Ministers een aantal keren samen om na te denken over maatregelen om de greep op de jeugdcriminaliteit te verstevigen.

Het doel van deze omzendbrief is het verbeteren van de samenwerking tussen scholen en politie in de aanpak van jeugdcriminaliteit en aanverwante fenomenen zoals spijbelen. Scholen en politie moeten samen werken aan een veilige schoolomgeving, en daartoe vraagt men de politie om één vast aanspreekpunt voor de scholen te voorzien en een overeenkomst af te sluiten met de scholen van haar grondgebied waarin de gemaakte afspraken worden vastgelegd.

Aanvankelijk werd er, zowel vanuit de scholen als vanuit de politie, niet unaniem positief gereageerd op deze omzendbrief. Vanuit politiehoek stelde men zich de vraag of dit wel tot hun takenpakket behoort? De scholen vreesden aan de kant te worden geschoven in hun rol als opvoeder.

Voor een stuk waren deze reacties te wijten aan onduidelijkheid op het terrein over de eigenlijke bedoeling van de omzendbrief. Er werd ook wat voorbijgegaan aan de samenwerkingen die op het terrein al bestonden tussen scholen en lokale politiediensten, en die goed liepen.

Ondertussen is de omzendbrief bijna twee jaar van kracht. Tijd dus voor een evaluatie van de huidige situatie. In de meeste Vlaamse politiezones is er een aanspreekpunt aangeduid. Heel vaak is dit de persoon, die voordien ook al de contacten met de scholen verzorgde. Het zijn dikwijls wijkagenten of leden van de sociale en/of jeugdpolitiedienst die deze taak op zich hebben genomen. In heel wat zones heeft men tevens samenwerkingsprotocollen afgesloten. De signalen die we hierover opvangen vanuit het terrein zijn wat divers. In sommige plaatsen is het afsluiten van het protocol voorafgegaan door een uitgebreide overlegronde met de verschillende partners. Op andere plaatsen was er sprake van een meer eenzijdige aanpak. In een aantal regio's koos men ervoor om geen protocollen af te sluiten, omdat er reeds een goede samenwerking bestond tussen scholen en politie en men het niet nodig achtte om dit vast te leggen in regeltjes.

We bekeken een aantal van de opgestelde overeenkomsten. Uit de dikwijls nogal overlappende inhoudelijke formuleringen kunnen we vermoeden dat ze model kunnen staan voor het geheel. Anderzijds is het niet altijd gemakkelijk om de protocollen te pakken te krijgen, en de oorzaak daarvan is vaak dat ze ook nog in ontwikkeling zijn.

We noteerden onze bemerkingen en we toetsten ze ook aan het kader van wenselijke preventie <sup>2</sup>. De bedoeling van deze oefening is geenszins om kritiek te leveren. We willen enkel onze vaststellingen delen en hopen op deze manier een bijdrage te leveren tot een goede invulling van de samenwerking tussen scholen en politiediensten, die erg belangrijk is en die effectief een rol kan vervullen in de preventie van jeugdcriminaliteit en aanverwant gedrag op school.

### Een paar vaststellingen

#### De ondertekenaars

De samenwerkingsprotocollen zijn niet overal door dezelfde partijen afgesloten.

In bepaalde gevallen gaat het alleen tussen politie en scholen. Elders (meestal) is ook het parket betrokken en in sommige documenten zijn de burgemeesters expliciet betrokken partij.

De redenen van deze verschillen worden in de documenten zelf niet toegelicht - we kunnen veronderstellen dat er ofwel delegatie is (van burgemeesters naar politie), ofwel dat men zich minder aangesproken voelt.

#### De domeinen waarop het protocol betrekking heeft

Het lijkt er sterk op dat de protocollen meestal steunen op een soort basisdocument waaruit via knip-en-plakwerk een lokaal passende samenstelling werd gedistilleerd. Dat leidt niet altijd tot goed afgebakende omschrijvingen van de problematieken waarop het protocol een antwoord wil (helpen) bieden. Mogelijk komt dat omdat men het nog niet zo goed weet en/of omdat er al lokale "gebruiken" zijn die men nu in het protocol opneemt zonder dat men de behoefte voelt aan verdere precisering. Het is zeker niet uit te sluiten dat dit gebrek aan eenduidigheid tot misverstanden kan leiden.

Over het algemeen wordt gerefereerd naar omgaan met strafbare feiten of met vermoedens van strafbare feiten (MOF: als misdrijf omschreven feiten). In



een aantal gevallen gaat het ook om POS (problematiese opvoedingssituaties). Soms worden deze feiten heel algemeen gedefinieerd, maar in sommige protocollen worden ze verengd en gaat het bijvoorbeeld enkel om ("ernstige" vermoedens van) druggebruik" - al dan niet met de school gerelateerd.

Een algemene doelstelling is om het gevoel van "strafeloosheid" te bestrijden, zowel bij de slachtoffers als bij de daders.

Men wil de onderlinge communicatie verbeteren en tegelijk een kader scheppen waardoor de aanmelders / slachtoffers in hun anonimiteit en tegen represailles beschermd worden.

Er worden ook afspraken gemaakt over de modaliteiten van politionele of gerechtelijke acties op de school. Die afspraken hebben dan te maken met de veiligheid en de bescherming van personeel en leerlingen, maar ook met de discretie waarmee ze gepaard (moeten) gaan. Op die manier wil men de reputatie van de school vrijwaren. We komen echter niet te weten wat die bedreiging van de veiligheid en de bescherming van het personeel precies voorstelt. De reputatie van de school vrijwaren komt meestal hierop neer dat men op een eerder discrete manier zal optreden: als het kan niet in uniform, met een anoniem voertuig, geen mededelingen aan de media zonder overleg vooraf tussen de partners,...

### De modaliteiten van de overeenkomst

Het valt op dat er verschillende benaderingen zijn, die duiden op een sterk verschillende positionering van de ondertekenaars. Een beetje verduidelijking hierbij:

- sommige protocollen zijn gewoon opsommingen van een aantal min of meer vage basisprincipes met daaronder de handtekening van lokale politie, de school, het parket en eventueel de burgemeester;
- in andere documenten is sprake van een stuurgroep of zijn er eventueel "externe partners" die blijkbaar tot taak hebben om de overeenkomst concreet vorm te geven, om de werking op te volgen en geregeld te evalueren;
- in bepaalde gevallen krijgen we sterk de indruk dat het protocol vrij eenzijdig is ingevuld. De school wou zekerheid over wat in bepaalde omstandigheden (vaststellen of vermoeden van een MOF) kan gebeuren en de lokale politie geeft garanties over een goede afhandeling. In dit geval gaat het protocol over de verantwoordelijkheden van de school en tot waar die reiken en worden er (min of meer vage) afspraken gemaakt over de feedback die de school zal krijgen van de politie;
- in sommige gevallen is er sprake van een ruime invalshoek, in andere geeft het protocol enkel antwoord op een specifieke situatie: (vermoeden van) bezit, gebruik of dealen van drugs. Hierbij is het duidelijk dat de enige doelstelling van het protocol was om een duidelijk stappenplan te ontwikkelen voor deze ene situatie.

### Onduidelijkheden in overeenkomsten

- Soms is het niet echt duidelijk wat de meerwaarde is van een overeenkomst. In een bepaald geval le-

zen we bijvoorbeeld de doelstelling dat de politie en het parket een "accuraat antwoord" zullen geven op een melding van een strafbaar feit. Het is vreemd dat men voor deze toch voor de hand liggende bepaling een protocol nodig heeft.

- Sommige begrippen en bepalingen zijn erg vaag gedefinieerd. Enkele voorbeelden:
  - De scholen verbinden zich ertoe om strafbare feiten te melden aan de politie als zij dit noodzakelijk achten. Het is onduidelijk wat de politie hiervan verwacht en hoe de school die "noodzakelijkheid" moet inschatten.
  - De politie zal ten aanzien van jongeren met aanhoudend spijbelgedrag of die een strafbaar feit gepleegd hebben steeds een "passende reactie" geven. Noch de feiten, noch de "passende reactie" worden toegelicht. Gaat het over jongeren met problematische afwezigheden (30 halve dagen zonder wettiging volgens het ministerie van onderwijs), gaat het over jongeren die te snel rijden met de brommer,... Wat moeten we ons bij die passende reactie voorstellen en wat als de school en de politie daarin van visie verschillen?
  - Een ander protocol verwijst naar de verbintenis van scholen om de politie op de hoogte te brengen van ernstige strafbare feiten, alleen of in groep begaan. Ook vermoedens van zulke feiten zullen gemeld worden. Op basis van welke criteria de ernst bepaald wordt en hoe de vermoedens tot stand komen is onduidelijk.
  - Een protocol verwijst naar andere overeenkomsten, specifiek in verband met de opvolging van drugsgerelateerde problematieken. Het komt erop neer dat een bepaalde instantie de centrale opvolging toegewezen krijgt van alle feiten en vermoedens rond drugs in schoolverband. Dat dit in een bijkomend protocol nog eens bevestigd wordt, beperkt de vrije keuze van consult en eventuele behandeling voor de ouders en voor de jongere. Het is de vraag wat een eventuele weigering tot samenwerking met die instantie voor gevolgen kan hebben.
  - Om onnaspeurbare redenen zijn uit sommige overeenkomsten bepaalde passages weggelaten uit wat blijkbaar een soort van "model" moet geweest zijn. Zo zien we dat in bepaalde protocollen gesteld wordt dat de lokale politie steeds de toestemming krijgt om op school preventieve of gerichte acties te voeren. In andere protocollen vinden we dezelfde bepaling, maar wordt daarbij vermeld dat dit enkel kan na voorafgaand onderling overleg - toch een groot verschil.
  - Waar houdt de bevoegdheid van de school op? In een overeenkomst vinden we een meldingsformulier waarop de school verondersteld wordt om alerhande identiteitsgegevens van (vermoedelijke) dader(s) en slachtoffer(s) te geven, samen met een beknopt verslag van de feiten, en gegevens over getuigen. De noodzaak aan eenduidigheid wordt hier wellicht voorbijgeschoten en mondt uit in een bijna-proces-verbaal. In een protocol lezen we in het stappenplan dat, in geval van druggebruik op school, een aangifte (door de school) gebeurt en dat de politie dan de ouders uitnodigt. Daarbij wordt gesteld: "een per-



soneelslid van de school gaat mee naar het politicommissariaat ter ondersteuning van de leerling en de opvang van de ouders". Het is onduidelijk a) of dit de taak van de school is, b) waar de rol van het CLB zit en c) of de ouders dit (steeds) echt als een steun gaan ervaren - het valt nog maar te bezien of dit personeelslid ook echt die ondersteunende rol zal opnemen...

- In verschillende protocollen wordt verwezen naar een "integrale aanpak". Wat daarmee bedoeld wordt is niet altijd duidelijk. Wellicht gaat men ervan uit dat dit impliciet zo is omdat er verschillende partijen betrokken zijn. Toch kan men zich hierbij een aantal vragen stellen, zeker als we zien dat een aantal overeenkomsten beperkt blijven tot een of een paar erg specifieke domeinen (drugs, spijbelen) en dat ze tegelijk vaag blijven in de verwachtingen ten aanzien van de verschillende actoren.

## Overwegingen vanuit het oogpunt van preventie

De protocollen zijn duidelijk opgezet vanuit een doelstelling die in de preventieve sfeer ligt.

Men wil systematisch werken aan - om het in de meest algemene zin te formuleren - een veilige schoolomgeving voor alle betrokkenen. Tegelijk wil men voorkomen dat bepaalde problemen escaleren.

De belangrijkste instrumenten die men wil hanteren zijn: een goede communicatiestructuur, een integrale aanpak en een algemene vertrouwensrelatie tussen de verschillende partners.

Vanuit preventief oogpunt zijn er ook een aantal vragen en bedenkingen.

### Gebrek aan een duidelijk tijdspad

Verschillende protocollen geven de indruk dat men vooral een halt wil toeroepen aan (de escalatie van) een aantal situaties waar de pedagogische aanpak vanuit de scholen niet meer toereikend is.

Wat voordien kan gebeuren wordt niet gezegd: in een aantal protocollen is sprake van "preventieve en gerichte acties die tot doel hebben de veiligheid van personeel en leerlingen te garanderen", echter zonder dat verduidelijkt wordt wat men hieronder verstaat en of dit (enkel) na de vaststelling van bepaalde feiten kan of ook voordien.

### Educatieve, niet-repressieve oplossingen

In een aantal protocollen wordt duidelijk vermeld dat de ondertekenaars in de eerste plaats op zoek zullen gaan naar "educatieve, niet-repressieve oplossingen" waarbij men ervoor probeert te zorgen dat het normbesef en de wettelijkheid hersteld worden vooraleer er repressief wordt opgetreden. Daarbij wordt verwezen naar de primaire, pedagogische opdracht van de school.

Het is merkwaardig dat deze passages in zo weinig overeenkomsten opgenomen zijn.

Voor bepaalde regio's worden expliciet niet-repressieve doelstellingen geformuleerd. Er wordt dan bijvoorbeeld verwezen naar "het voorzien van vormen van opvang en begeleiding, liever dan in bestraffende maatregelen". Uitzonderlijk wordt gesteld dat "in overleg met alle betrokkenen, alle stappen zullen gezet worden om een definitieve uitsluiting uit de school te vermijden".

Ook al komt dit pas na de feiten, toch is de invalshoek hier eerder ruim gelegd.

### De domeinen

We hadden het hierboven al over de wel erg beperkte domeinen waarop bepaalde protocollen van toepassing zijn. Tegelijk zijn er regio's waar men het heeft over "andere zorgwekkende situaties", en daarbij worden schoolverzuim en aanhoudend pestgedrag genoemd. Hier kadert men het protocol dus in een ruimer geheel en wordt niet enkel gekeken naar de meest in het oog springende gebieden.

### Waar is het CLB?

De protocollen spreken vrijwel allemaal over een integrale aanpak. Het CLB is de draaischijf tussen school en welzijn. Dat is decretaal zo bepaald, daar zit een visie achter, namelijk dat eerst de minst ingrijpende vorm van preventie en hulpverlening in actie komt vooraleer men verdere stappen zet. Men zou ook minstens kunnen veronderstellen dat dit CLB ook al eerder en binnen de school zijn rol heeft gespeeld in de preventie en in de opvolging van de problemen die zich voordoen. Als het over afwezigheden gaat bijvoorbeeld, heeft het CLB een decretaal vastgelegde taak. Toch slagen vrijwel alle protocollen erin om over het CLB met geen woord te reppen. Men zou kunnen argumenteren dat dit nu eenmaal overeenkomsten zijn tussen scholen aan de ene kant en politie en parket aan de andere kant. Maar deze redenering gaat totaal voorbij aan de opdrachten en de betrokkenheid van de CLB's. Het is ronduit onbegrijpelijk dat deze link werd verwaarloosd.

Sowieso kan het CLB niet ingeschakeld worden om de melding te doen bij de politie, omwille van het beroepsgeheim. Maar we zouden toch mogen verwachten dat de scholen, vooraleer ze een melding doen aan de politie, minstens het CLB betrokken hebben in hun begeleiding van de jongere en dat ze dit meegeven in hun melding aan de politie. En dan was het ook beter geweest om hierover iets op te nemen in de protocollen. Dit ook om de politie wat te beschermen, want het is niet de bedoeling dat scholen te snel bij de politie gaan aankloppen.

### Participatief?

De protocollen hebben rechtstreeks betrekking op de situatie en de verantwoordelijkheden van jongeren en hun ouders. Het valt daarom des te meer op dat nauwelijks gesproken wordt over de betrokkenheid van deze beide groepen bij de overeenkomst terwijl zij toch de eersten zijn om de gevolgen van een protocol concreet te ervaren..



Dat verwondert omdat ouders en leerlingen (en "de lokale gemeenschap") in de regelgeving een plaats toebedeeld krijgen in de wettelijk verplichte schoolraden. Die schoolraad moet verplicht geïnformeerd en geconsulteerd worden als officieel participatieorgaan van de school en heeft informatie- en communicatieplicht. Men zou er dus kunnen van uitgaan dat ouders en leerlingen op basis van dezelfde bekommernissen ook bij het tot stand komen van protocollen betrokken worden.

Mogelijk legt de directie dit eerst voor aan de schoolraad vooraleer zij ondertekent? Zo zouden de ouders toch minimaal betrokken zijn - maar dat staat in geen enkel door ons bekeken protocol vermeld. Er zijn ook nauwelijks protocollen waarin vermeld wordt dat de ouders zullen geïnformeerd worden over het bestaan en de gevolgen ervan. Misschien wordt dit op een of andere manier vanuit de school aan de ouders meegedeeld? Maar hoe, in welke context?

### Evaluatie

De meeste protocollen die we konden bekijken vermelden duidelijk wanneer ze zullen geëvalueerd worden - meestal is dat 1 keer per (school)jaar.

Het is echter niet duidelijk wat zal geëvalueerd worden. Het protocol in zijn geheel? De effecten ervan voor de scholen, de politie, de jongeren zelf en hun omgeving? De betrokkenheid van de verschillende actoren? Het nakomen van de genomen engagementen?

We horen evenmin wie bij de evaluatie zal betrokken worden. Enkel de ondertekenaars? Ook anderen, ouders, jongeren zelf, organisaties die bij de verdere opvolging van probleemsituaties betrokken werden,...?

### Voorlopige conclusies?

Uit het overzicht dat voorafgaat blijkt dat er nogal wat vragen te stellen zijn bij een aantal protocollen en bij de manier waarop ze tot stand kwamen.

De doelstellingen zijn duidelijk: rust op het terrein, zekerheid voor scholen en politie over een aantal modaliteiten van samenwerking en beheersing van de problemen.

Een aantal stappen die daarin gezet worden zijn zonder meer positief. Zorgen voor een goede communicatiestructuur, een taakverdeling, het aanduiden van vaste aanspreekpunten en vooral het ontstaan van het overleg tussen de betrokken partijen zijn winstpunten.

Tegelijk zijn er toch een aantal aandachtspunten:

- Een (goed) protocol moet meer zijn dan een verzameling van (institutionele en persoonlijke) engagementen. Het streeft liefst een ruimere betrokkenheid na. Het moet met andere woorden meer zijn dan een overeenkomst tussen een politiemann, een procureur en een schooldirectie. Wanneer het protocol ruim gedragen en goed ingebed is, zijn de kansen op concrete resultaten aanzienlijk groter.
- Het participatief karakter van de protocollen is nog heel erg beperkt. Het is belangrijk om zoveel mogelijk partijen samen te brengen en een overeen-

komst op te stellen waarin zoveel mogelijk betrokkenen een meerwaarde zien

- De protocollen zijn soms te beperkt in hun doelstellingen en werkingsgebied en soms net te vaag en te ruim. Een betere lokale afstemming op basis van reëel aanwezige en door velen ervaren noden zou tot meer concrete en doelgerichte afspraken kunnen leiden.
- De afstemming van de protocollen op andere, reeds lopende preventie-initiatieven wordt weinig vermeld. Het zou nuttig zijn om de inhoud van een protocol te situeren binnen het geheel van de lokale (preventie)context en zo te zoeken naar de meerwaarde die men kan bieden.
- Er wordt weinig of niet gefocust op een tijdspad. Een aantal protocollen verwijst wel naar preventieve en eerder repressieve acties, maar die lijken eerder los van mekaar te staan. Een duidelijke visie op de relatie tussen preventie en eerder repressieve acties ontbreekt.
- Een aantal protocollen wil alles en tegelijk niets concreet aanpakken. Een duidelijke fasering in de aanpak zou kunnen helpen om tot resultaten te komen die door een ruimere achterban kunnen gewaardeerd worden.
- Samenvattend zouden we kunnen stellen dat de protocollen op dit moment de indruk geven dat ze zijn opgesteld vanuit de bekommernis om garanties te bieden dat a) de scholen niet alleen staan en dat met hun zorgen en problemen rekening wordt gehouden, b) het initiatief tot acties van de politie niet eenzijdig door de politie zelf zal bepaald worden en c) dat de taken van alle betrokkenen (dus ook derde instanties waarmee een samenwerking opgezet wordt) min of meer vastgelegd worden.

Momenteel ontbreekt nog een visie op het geheel. Tekenend hiervoor is de beperkte rol die aan het CLB wordt toebedeeld (als die rol al expliciet vermeld wordt), terwijl op het vlak van spijbelen bv. toch decretaal een opvolging vanuit het CLB bepaald wordt. We missen duidelijkheid in de concrete lokale situatie, in de plaats die elke speler daar inneemt en (vooral) in de doelstellingen en de strategieën zoals men die samen vooropstelt. Hierdoor is niet duidelijk waar de prioriteiten liggen, welke impliciete en expliciete verwachtingen men onderling heeft t.a.v. de "reguliere" werking van elke partner afzonderlijk, noch over het moment waarop die eigen reguliere werking kan/moet versterkt worden door het samenwerkingsverband dat men aangaat.

**Gil THYS**

Bijlokevest, 29  
9000 Gent

### NOTEN

<sup>1</sup> Zie o.m. De Vry, M. (2007). *Lokaal Flankerend Onderwijsbeleid*, VVSG/Politeia.

<sup>2</sup> Zie voor een duidelijk en systematisch kader hiervoor: Goris, P., Burssens, D., Melis, B. & Vettenburg, N. (Eds.) (2007). *Wenselijke preventie stap voor stap*, Antwerpen: Garant.





## Arbeid en tewerkstelling

**Salariswijzer** - Als je onderhandelt over je loon, moet je je marktwaarde kennen. Hoeveel verdient iemand met jouw opleiding en ervaring? De *salarischecker* helpt je op weg. <http://vdab.be/werkinzicht/loon.shtml>

**Over de nieuwe beroepscompetentieprofielen (BCP's) en de beroepsstandaarden** - Sinds 2007 worden de beroepscompetentieprofielen opgemaakt volgens een nieuw format. [www.serv.be/dispatcher.aspx?page\\_ID=06-00-00-00-003](http://www.serv.be/dispatcher.aspx?page_ID=06-00-00-00-003) Waar is de tijd dat het diploma, gebaseerd op schoolse kennis doorslaggevend was om de juiste man op de juiste plaats te krijgen. In het bedrijfsleven gaat het nu om competenties. Kennis, vaardigheden en attitudes zijn daarvan de bouwstenen. [www.serv.be/dispatcher.aspx?page\\_ID=06-00-00-00-002](http://www.serv.be/dispatcher.aspx?page_ID=06-00-00-00-002)

**Gedaan met aan te schuiven in het VDAB-kantoor.** - Je kan je inschrijven, herinschrijven en uitschrijven zonder de tussenkomst van een consulent. Ben je pas afgestudeerd of wil je een werkloosheidsuitkering ontvangen? Schrijf je in via de site. Print je inschrijvingsbewijs en ga ermee naar je uitbetalingsinstelling om je uitkering aan te vragen. <http://vdab.be/dossiermanager/inschrijving.shtml>

**Een stage of leerwerkplek in het buitenland** - Waar kan je terecht om in het buitenland een stage of vrijwilligerswerk te doen? Welke organisaties geven ondersteuning en beurzen voor internationale stages? [www.stageforum.be/page/475.aspx](http://www.stageforum.be/page/475.aspx)

**Een stageplek zoeken in de sociale economie** - De sociale economie staat voor het realiseren van maatschappelijke meerwaarden. Het belang van deze sector neemt steeds toe, hoewel sociale economie nog lang niet bij iedereen gekend is, laat staan dat men weet wat het precies inhoudt. Dus een uitdaging [www.stagepunt.be/about](http://www.stagepunt.be/about)

**De vernieuwde jobsite van Kif Kif** - De vernieuwde jobsite laat toe om zowel te zoeken in de diversiteitsvacatures van de VDAB als in het jobaanbod van Kif Kif, tevens kan je ook op zoek naar vacatures bij START PEOPLE. De sollicitatietips vind je er natuurlijk ook nog terug, net zoals de getuigenissen van jongeren over hun zoektocht naar werk en hun ervaringen op de werkvloer. <http://site.kif-kif.be/kifkifjobs.php>

## Gelijke kansen, diversiteit en inburgering

**De vreemdelingenwet** onderging recent een aantal wijzigingen. Sinds 1 juni 2008 zijn nieuwe regels van kracht voor burgers van de Europese Unie en hun familieleden. [www.newintown.be](http://www.newintown.be)

**Jaarverslag 2007 'Discriminatie/Diversiteit'** - Dit is de titel van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (Centrum). Dit jaarverslag behandelt de thematiek van raciale en niet-raciale discriminatie. De hoofdlijnen en de volledige tekst vind je op: [www.diversiteit.be/?action=publicatie\\_detail&id=32&thema=2](http://www.diversiteit.be/?action=publicatie_detail&id=32&thema=2)

**De hoofddoek een kwestie van misverstand of een queeste naar multicultureel samenleven** - Naar aanleiding van de problemen in de gemeenteraden van Antwerpen en Gent schreef het 'Steun-

punt allochtone meisjes en vrouwen' een opiniestuk. [www.samv.be/index.cfm?id=4](http://www.samv.be/index.cfm?id=4)

## Juridisch: jongerenrechten en plichten, jeugdhulp

**School- en studietoelagen 2008-2009** - Het invoeren van een 'gezinsdossier' voor gezinnen met een bescheiden inkomen die schoolgaande kinderen hebben, brengt een radicale hervorming van de school- en studietoelagen teweeg. De betrokken gezinnen worden tijdens de hele onderwijsloopbaan van hun kinderen gesteund met schooltoelagen (van in het kleuteronderwijs tot het einde van het secundair onderwijs) en studietoelagen (in het hoger onderwijs). Nieuw is ook dat voor alle onderwijsniveaus dezelfde voorwaarden gelden om een school- of studietoelage te krijgen. Zo weten ouders van bij de start in het eerste kleuterklasje dat hun kind een toelage kan krijgen tot in het hoger onderwijs. <http://publicaties.vlaanderen.be/docfolder/10884/FOLDERstudietoelagen2008-2009.pdf>

**Terugbetaling van schulden** - In ons land kunnen lonen en bepaalde uitkeringen niet onbeperkt in beslag worden genomen. Dit kan alleen wanneer er bepaalde grensoverdragen worden overschreden. Deze regeling geldt voor de bedragen die per kalendermaand worden uitgekeerd. **Vanaf 1 januari 2008 (KB 11/12/2007, BS 14/12/2007) gelden nieuwe grensoverdragen. (art. 1409 G. W.)** [www.zelfhulpgroepschuldoverlastsjb.centerall.com/custom2.php](http://www.zelfhulpgroepschuldoverlastsjb.centerall.com/custom2.php)

**ENOC Standpunt inzake de EU-richtlijn over de gemeenschappelijke normen en procedures voor de terugkeer van illegaal in de lidstaten verblijvende onderdanen van derde landen.** - Het Europees netwerk van Kinderombudsmannen, ENOC, stelde eerder al een aanbeveling op inzake deze materie en herhaalt in dit standpunt zijn bezorgdheid over de risico's op rechtsschendingen bij de uitvoering van deze richtlijn. [www.kinderrechten.be/IUSR/documents/volwassenen/standpunten/ENOC\\_EU-richtlijn\\_08.08.2008.pdf](http://www.kinderrechten.be/IUSR/documents/volwassenen/standpunten/ENOC_EU-richtlijn_08.08.2008.pdf)

**Oprechte deelneming** - Het Kinderrechtencommissariaat en het reeds opgedoekte Steunpunt Leerlingenparticipatie maakten samen de werkmop 'Oprechte deelneming'. Deze werkmop bundelt inspirerende ervaringen van basisscholen rond leerlingenparticipatie. Ze geeft aanknopingspunten, tips en suggesties om in je klas of school aan de slag te gaan. [www.kinderrechtencommissariaat.be/Content.aspx?pageAction=Detail&pagId=50583](http://www.kinderrechtencommissariaat.be/Content.aspx?pageAction=Detail&pagId=50583)

**Informatie over regelgeving in het jeugdwerk.** Wil je weten of je kicken op kamp kunt houden of hoe een vzw in elkaar zit? Steunpuntjeugd.be helpt je zoeken naar een antwoord. De regelgeving staat alfabetisch gerangschikt en volgens thema. Vind je niet direct wat je zoekt, dan kun je ook gebruik maken van het zoekvenster. Ze geven je niet alleen de regel maar geven ook uitleg bij het rechtsjargon. [www.steunpuntjeugd.be/informatie/regelgeving/](http://www.steunpuntjeugd.be/informatie/regelgeving/)

## Onderwijs, vorming en opleiding

**Vlaamse Kwalificatiestructuur** - Alle kwalificaties (diploma's, certificaten, ervaringsbewijzen, enz.) worden in één en dezelfde structuur geordend, ongeacht waar iemand ze verwerft. Daar heeft de Vlaamse Regering groen licht voor gegeven. De Vlaamse kwalifi-



catiestructuur maakt kwalificaties en opleidingen transparanter en vereenvoudigt de communicatie tussen leerlingen, opleiders, werknemers en werkgevers. [www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2008p/0718-kwaliteit-onderwijs.htm](http://www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2008p/0718-kwaliteit-onderwijs.htm)

**Samenwerkingsprotocol voor sluitende controle leerplicht Brussel** - De Vlaamse en de Franse gemeenschap zullen samen de leerplicht in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest controleren. [www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2008p/0704-Brussel.htm](http://www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2008p/0704-Brussel.htm)

**Deeltijds leren = deeltijds werken, bijgesteld** - Wie deeltijds leert, zal voortaan dus ook deeltijds werken. Enerzijds doordat iedereen goede werkervaringmogelijkheden en trajecten op maat aangeboden krijgt, anderzijds door kordaat optreden tegen jongeren die er de kantjes van aflopen. <http://ond.vlaanderen.be/nieuws/2008p/0708-deeltijds.htm>

**Onderwijsdecreet 18 zet 2008-2009 in het teken van gelijke kansen** - Blikvangers zijn dit jaar de maatregelen die gericht zijn op meer gelijke kansen, nl. de verdeling van 21 miljoen extra middelen voor zorg, de versterking van het pakket GOK-uren en het optrekken van de schooltoelagen. [www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2008p/0625-decreet18.htm](http://www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2008p/0625-decreet18.htm)

## Onderzoek

**Atlas van achtergestelde buurten in Vlaanderen en Brussel** - Deze atlas kwam tot stand in opdracht van de Vlaamse interprovinciale werkgroep sociale planning als actualisering van en uitbreiding op de atlas van achtergestelde buurten in Vlaanderen en Brussel van 1996. De vorige atlas was vooral gericht op stedelijke achterstelling. In deze atlas wordt een eerste poging ondernomen om plattelandsachterstelling in Vlaanderen in kaart te brengen. De atlas van 1991 telde 23 variabelen. Op basis van hun onderling verband werden hieruit zeven indicatoren geselecteerd waarvoor drempelwaarden werden bepaald. Buurten die minstens op vier indicatoren deze waarden overschreden werden als achtergesteld beschouwd. [http://geo.kuleuven.be/geography/projects/atlasdeprivednbh/images/Atlas\\_lay-out.pdf](http://geo.kuleuven.be/geography/projects/atlasdeprivednbh/images/Atlas_lay-out.pdf)

**Studie naar de haalbaarheid van een doelmatig gebruik van een screeningsinstrument voor geletterdheid** - Het CTO heeft meegeerkt aan een onderzoek naar de mogelijke functies, vormgeving, praktische bruikbaarheid en toepassing van een gestandaardiseerd screeningsinstrument voor geletterdheid. De resultaten tonen aan dat het bepalen van een drempelwaarde voor geletterdheid context- en persoonsgebonden moet gebeuren. De studie is te downloaden [www.cteno.be/nav=6,3,10](http://www.cteno.be/nav=6,3,10)

## Organisaties

**IBE Strategy 2008-2013** - *Het International Bureau of Education van de UNESCO heeft onlangs haar vijfjarenplan kenbaar gemaakt in het raam van Education for All.* <http://www.ibe.unesco.org/en.html>

**Vlor-adviezen** - Advies over ontwikkelingsdoelen in het buitengewoon onderwijs. [www.vlor.be/bestanden/documenten/rbo-adv002-0708.pdf](http://www.vlor.be/bestanden/documenten/rbo-adv002-0708.pdf) Advies over onderwijs aan kinderen en jongeren met ernstige meervoudige beperkingen. [www.vlor.be/bestanden/documenten/ar-adv014-0708.pdf](http://www.vlor.be/bestanden/documenten/ar-adv014-0708.pdf)

**Armoede - discussieforum** - Als portaal wil Armoede.be ook een plek zijn waar het armoededebat gevoerd wordt. Een forum lijkt daarbij een goed medium. [www.armoede.be](http://www.armoede.be)

**Leesweb** - Leesweb organiseert talrijke activiteiten: begeleiding van leesgroepen, workshops en vormingscursussen, poëzie-ateliers, vernieuwende leesbevorderingsprojecten. Leesweb biedt ook publicaties aan: lesmappen, werkmappen over auteurs, keuzelijsten met een selectie van goede boeken rond een bepaald thema,... [www.leesweb.be](http://www.leesweb.be)

**Sam O-12** - Dit staat voor Sleutelen Aan Moeilijk gedrag (voor kinderen tussen 0 en 12 jaar). Wil je meer weten over deze organisatie download dan de paper 'THE CONCEPTION OF SAM O-12,

Shaping a programme for oppositional behaviour in Brussels'. [www.sam0-12.be/files/paper.pdf](http://www.sam0-12.be/files/paper.pdf)

## Overheid EU

**Full text of the 2008 report: "Progress towards the Lisbon Objectives in Education and Training. Indicators and Benchmarks"** - De belangrijkste bevinding is wel dat Europa erop vooruitgegaan is op de vijf terreinen - met uitzondering van het bevorderen van de geletterdheid. Toch zal er overal een tandje moeten bijgestoken worden om de gestelde doelen tegen 2010 te halen. De publicatie is naar keuze te downloaden in het Duits, Engels of Frans. [http://ec.europa.eu/education/news/news503\\_en.htm](http://ec.europa.eu/education/news/news503_en.htm)

**Leer eurocommissarissen kennen via hun blog** - De blogs, waarop lezers kunnen reageren, zijn maar een van de vele manieren waarop de EU contact met de burger onderhoudt. Op een nieuwe website is het mogelijk met eurocommissarissen te chatten. De EU organiseert ook formele openbare raadplegingen, meestal voordat beleid wordt veranderd. [http://ec.europa.eu/news/eu\\_explained/080807\\_1\\_nl.htm](http://ec.europa.eu/news/eu_explained/080807_1_nl.htm)

## Overheid Federaal

**Het federaal plan, armoedebestrijding** - Op 4 juli heeft de ministerraad het *Federale Plan Armoedebestrijding* goedgekeurd. Reacties zijn welkom op: [sec.delizee@minsoc.fed.be](mailto:sec.delizee@minsoc.fed.be) (kabinet staatssecretaris Jean-Marc Delizée) [www.armoedebestrijding.be/publications/Fed\\_Plan\\_armoedebestrijding\\_040708.pdf](http://www.armoedebestrijding.be/publications/Fed_Plan_armoedebestrijding_040708.pdf) Een Vlaamse reactie hierop kan je vinden op: [www.vlaams-netwerk-armoede.be/nieuws/Folders\\_pdf/080702%20Brief%20van%20de%20dag.pdf](http://www.vlaams-netwerk-armoede.be/nieuws/Folders_pdf/080702%20Brief%20van%20de%20dag.pdf) De Franstaligen hebben eveneens gereageerd: [www.rwlp.be](http://www.rwlp.be) (nog even geduld of meteen op) [www.vlaams-netwerk-armoede.be/nieuws/Folders\\_pdf/080709\\_-\\_...pdf](http://www.vlaams-netwerk-armoede.be/nieuws/Folders_pdf/080709_-_...pdf)

## Overheid Vlaamse Gemeenschap

**Lokaal Sociaal Beleidsplannen 2008 - 2014** - Alle bij de Vlaamse Overheid ingediende plannen kan je inkijken op: [www.wvg.vlaanderen.be/lokaalsociaalbeleid](http://www.wvg.vlaanderen.be/lokaalsociaalbeleid)

**Inburgeringsbeleid van Vlaanderen** - In opdracht van de Vlaamse minister van Werk, Onderwijs en Vorming en van de Vlaamse minister van Binnenlands Bestuur, Stedenbeleid, Wonen en Inburgering werd door het HIVA een conceptnota 'inburgering' opgesteld in het kader van het VIONA-onderzoek 'Evaluatie van de inhoudelijke en financiële aspecten van het Vlaams inburgeringsdecreet'. <http://binnenland.vlaanderen.be/inburgering/onderzoek.htm>

**De nieuwe Vrind 2008 is er.** - Ook dit jaar bevat dit rapport een schat aan (cijfer)gegevens over verschillende bevoegdheidsdomeinen van de Vlaamse overheid. De tabellen, grafieken en kaarten worden voorzien van een korte commentaar. Zij werden verzameld door honderden ambtenaren in administratieve registers of via enquêtes. De informatie werd bewerkt tot indicatoren. De Studiedienst van de Vlaamse Regering coördineert dit project en voegt er een meerwaarde aan toe met contextanalyses en het zoeken naar synthetische elementen en dwarsverbanden. <http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/Pages/2008-06-30-vrind2008.aspx>

**Vlaams Parlement - Commissie voor Onderwijs, Vorming, Wetenschap en Innovatie - Zittingsjaar 2006-2007** - Je vindt een overzicht van de belangrijkste onderwijsdecreten die tijdens het zittingsjaar werden goedgekeurd: de lerarenopleidingen, de ICT-eindtermen, de studiefinanciering, het volwassenenonderwijs, de kosteloosheid van het basisonderwijs en tenslotte de functiebeschrijving en evaluatie in het onderwijs. [http://jvp.vlaamsparlement.be/docs/biblio/jaarverslag/2006\\_2007/jaarverslag20062007.pdf](http://jvp.vlaamsparlement.be/docs/biblio/jaarverslag/2006_2007/jaarverslag20062007.pdf)

**Gelijkekansenbeleid van Vlaanderen** - Sinds 2005 hanteert het Vlaamse gelijkheidsbeleid de *open coördinatiemethode (OCM)* als werkwijze om een gelijkheidskansenperspectief (op het vlak van gender, seksuele identiteit en fysieke toegankelijkheid) in alle Vlaam-



se bevoegdheidsdomeinen te integreren. Je vindt hier wat de verschillende beleidsdomeinen ter zake hebben ondernomen in het voorbije jaar 2006-2007 en wat ze voornemens zijn te doen in het volgende jaar 2008-2009.

[www.gelijkekansen.be/ambtenaren-en-overheidsinstellingen/ICGK-nieuws.html](http://www.gelijkekansen.be/ambtenaren-en-overheidsinstellingen/ICGK-nieuws.html)

**Jaarverslag Jongerenwelzijn** - 2007 was voor Jongerenwelzijn een heel boeiend en intensief jaar. Zo werd er gezorgd voor de broodnodige uitbreiding van het residentiële en ambulante aanbod, werd er geïnvesteerd in de pleegzorg en startten er diverse innovatieve projecten op zowel binnen onze eigen gemeenschapsinstellingen als bij de private partners. Al deze initiatieven kunnen gekaderd worden in de verdere uitvoering van het Globaal Plan Jeugdzorg, het ambitieuze plan voor de integrale aanpak van de jeugdzorg. [www.wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/Actueel/Jaarverslag.pdf](http://www.wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/Actueel/Jaarverslag.pdf)

**Digitaal Vlaanderen** - De kogel is door de kerk: de beleidsnota werd in het Vlaams Parlement goedgekeurd. [www.vsnng.be/images/digitaal%20vlaanderen.pdf](http://www.vsnng.be/images/digitaal%20vlaanderen.pdf)

## Regelgeving

Te raadplegen op <http://212.123.19.141> en voor onderwijsitems op [www.ond.vlaanderen.be/edulex/](http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/)

**Edulex vernieuwt** - Vanaf nu zoek je omzendbrieven, wetgeving en bijlagen via Google Custom Search. Zoeken via trefwoorden en in de bijlagen kan niet meer. Ook de startpagina ziet er helemaal anders uit en voldoet nu aan het AnySurferlabel. [www.ond.vlaanderen.be/edulex/](http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/)

## Studie- en beroepskeuze

- 07/07/2008 - MB tot bepaling van de standaard voor de **titel van onderhoudstechnicus liften** (BS: 22/07/2008)
- 07/07/2008 - MB tot bepaling van de standaard voor de **titel van fitnessbegeleider** (BS: 22/07/2008)
- 07/07/2008 - MB tot bepaling van de standaard voor de **titel van personal trainer** (BS: 22/07/2008)
- 07/07/2008 - MB tot bepaling van de standaard voor de **titel van stoomstrijkster** (BS: 22/07/2008)
- 07/07/2008 - MB tot bepaling van de standaard voor de **titel van mecanicien** (BS: 22/07/2008)
- 07/07/2008 - MB tot bepaling van de standaard voor de **titel van installateur liften** (BS: 22/07/2008)
- 07/07/2008 - MB tot bepaling van de standaard voor de **titel van pijpfitter** (BS: 22/07/2008)

## Onderwijs en Vorming

- 06/06/2008 - Decreet houdende het instellen van een **rookverbod in onderwijsinstellingen** en centra voor leerlingenbegeleiding (BS: 18/07/2008)
- 10/07/2008 - Besluit van de Vlaamse regering betreffende de modulaire structuur van het **secundair volwassenenonderwijs** voor het studiegebied "personenzorg" (BS:13/08/2008)
- 22/09/2008 - Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de subsidiëring van **ouderkoepelverenigingen** (BS: 15/07/2008) datum van aanpassing: 15/07/2008)

Voor het schooljaar 2008-2009 zijn er 61 aanpassingen aan omzendbrieven. Deze aanpassingen zijn te raadplegen op [www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/laatstewijzigingen.asp](http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/laatstewijzigingen.asp)

## Welzijn

- 10/07/2008 - Decreet houdende wijziging van het decreet van 24 juli 1996 houdende regeling tot erkenning van de **instellingen voor schuldbemiddeling** in de Vlaamse Gemeenschap (BS: 13/08/2008)

- 18/07/2008 - Decreet tot wijziging van het decreet van 21 maart 2003 betreffende de **armoedebestrijding** (BS: 29/08/2008)
- 27/06/2008 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 13 juli 1994 inzake de erkenningsvoorwaarden en de subsidiënormen voor de voorzieningen van de **bijzondere jeugdbijstand** (BS: 25/07/2008)
- 04/07/2008 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 19 juli 2007 tot vaststelling van de bepalingen en voorwaarden van erkenning en subsidiëring van **organisaties inzake vrijetijdszorg** voor personen met een handicap (BS: 21/08/2008)
- 18/07/2008 - Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de uitvoering van het decreet van 18 januari 2008 houdende flankerende en stimulerende maatregelen ter bevordering van de **participatie in cultuur, jeugdwerk en sport** (BS: 19/08/2008)
- 23/07/2008 - MB tot wijziging van het MB van 12 juni 2001 houdende de vaststelling van de procedure tot het verlenen, het verlengen, het weigeren of het intrekken van een principiële akkoord, een erkenning en subsidiëring van initiatieven voor **buitenschoolse opvang** (BS: 28/08/2008)
- 23/07/2008 - MB tot wijziging van het MB van 9 juli 2001 houdende de voorwaarden voor het organiseren van en de bepalingen over de toestemming voor en de subsidiëring van **buitenschoolse opvang in aparte lokalen in kinderdagverblijven** (BS: 28/08/2008)
- Omzendbrief BB2008/2 - Richtlijnen opmaak meerjarenplanning vanaf 2009 - **integratiesector**. [www.binnenland.vlaanderen.be/minderheden/regelgeving.htm](http://www.binnenland.vlaanderen.be/minderheden/regelgeving.htm)
- Omzendbrief BB2008/3 - Richtlijnen pleisterplaatsen voor **woonwagengebruikers**. [www.binnenland.vlaanderen.be/minderheden/\\_documentatie/OBpleisterplaatsen2008.pdf](http://www.binnenland.vlaanderen.be/minderheden/_documentatie/OBpleisterplaatsen2008.pdf)

## Welzijn en Sociaal-cultureel werk

**Nieuwe armoede** - Belgische gezinnen hebben voor 1.373.797.435 euro uistaande schulden bij niet-banken. Dit is een stijging van 13% ten opzichte van 2006. Het gaat hier vooral om schulden bij grote winkelketens die kredietkaarten uitgeven. Het Platform Dag Zonder Krediet, waarvan het Vlaams Centrum voor Schuldbemiddeling deel uit maakt, geeft een aantal aanbevelingen voor dit groeiende probleem. [www.centrumschuldbemiddeling.be/schuldenwinkelkaart/schulden%20door%20winkelkaart.html](http://www.centrumschuldbemiddeling.be/schuldenwinkelkaart/schulden%20door%20winkelkaart.html)

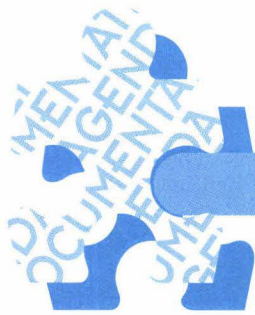
**Samenlevingsopbouw-omgevingsanalyse** - De sector Samenlevingsopbouw zet gezamenlijke stappen in het proces van de meerjarenplanning 2009-2015. Je kan deze RISO-planning downloaden (klik: algemene omgevingsanalyse) en ook de verslagen nalezen over de zoektocht naar raakpunten met aan het samenlevingsopbouw belendende sectoren: Vlaams Netwerk, Socius, Steunpunt Cultuur Lokaal, Vlaams Minderhedencentrum, VOB en Arktos (klik: specifieke omgevingsanalyse) [www.samenlevingsopbouw.be/site/portal.php?page=portal\\_publicaties](http://www.samenlevingsopbouw.be/site/portal.php?page=portal_publicaties)

**Vademecum Ongeplande Zwangerschap** - In 2007 bevielen 1365 tieners tussen 10 en 19 jaar in Vlaanderen van één of meerdere kinderen. Dit zijn 152 bevallingen meer dan in 2006. Het is te vroeg om alarmerende conclusies te trekken uit de stijging van 2007. Wel roept deze evolutie vragen op bij het feit dat er momenteel in Vlaanderen amper voorzieningen en procedures bestaan aangepast aan tienermoeders. Het vademecum gaat in op deze thematiek. [www.crz.be/downloads/vademecum%20versie%2020%2008%202008%20\(laatste\).pdf](http://www.crz.be/downloads/vademecum%20versie%2020%2008%202008%20(laatste).pdf)

**Vernieuwd RISO-Projectenbestand online** - Het bestand geeft een overzicht van de opbouwwerk- en buurtwerkprojecten die uitgevoerd worden in het kader van de meerjarenplannen van de Regionale Instituten voor Samenlevingsopbouw. [www.samenlevingsopbouw.be/site/portal.php?page=nieuws&idnieuws=131](http://www.samenlevingsopbouw.be/site/portal.php?page=nieuws&idnieuws=131)

Jan TALLON  
[jan.tallon@telenet.be](mailto:jan.tallon@telenet.be)





### School- en studietoelagen 2008-2009: Grote vernieuwingen!

In 2008-2009 zijn er opnieuw een aantal belangrijke wijzigingen voor wie een school- of studietoelage wil aanvragen. Vanaf dit schooljaar komen er nog meer mensen in aanmerking.

- Kleuters en leerlingen uit het lager onderwijs komen voor het eerst in aanmerking voor een schooltoelage.
- Er zijn ook toelagen voor de leerlingen in het deeltijds secundair onderwijs en in de leertijd bij Syntra.
- De bedragen in het voltijds secundair onderwijs zijn opgetrokken.
- De pedagogische voorwaarden in het hoger onderwijs zijn vereenvoudigd. Ook hier werden de toelagebedragen verhoogd in vergelijking met het voorbije academiejaar.

Men kan de school- en studietoelage aanvragen tot en met 30 juni 2009. De aanvraagprocedure is sterk vereenvoudigd. Bovendien kan de aanvraag online ingediend worden via de website [www.studietoelagen.be](http://www.studietoelagen.be). De formulieren kunt u downloaden van het internet en afdrukken, maar ze worden ook verspreid via universiteiten, hogescholen, schoolsecretariaten, CLB's, OCMW's, vakbonden, integratiecentra, enz. Ouders die problemen ondervinden bij het invullen van de aanvraag, kunnen bij die instanties terecht voor gratis hulp of bellen naar 1700, het gratis nummer van de Vlaamse overheid. Op dat nummer kunnen ze ook terecht met al hun vragen over de voorwaarden om in aanmerking te komen voor een toelage.

### Diversiteitsprijs 'Week van de Smaak'

Vlaams Minister Bert Anciaux belooft interculturele samenwerking tijdens de Week van de Smaak. Per provincie en in Brussel zal telkens één activiteit rond interculturele smaakbeleving een geldprijs ontvangen van 2.500 euro. De winnaars worden bekend gemaakt tijdens de Week van de Smaak. Hoe maak je kans op de prijs? Organiseer een evenement of activiteit tijdens de Week van de Smaak waarbij interculturele smaakbeleving centraal staat en er een samenwerking is tussen groepen of verenigingen van minstens twee verschillende culturen. Deelnemers moeten hun project aanmelden bij Week van de Smaak vóór 10 oktober via het speciale inschrijvingsformulier van de diversiteitsprijs of via [www.weekvandesmaak.be/inschrijven](http://www.weekvandesmaak.be/inschrijven).

De voorgestelde activiteit moet plaatsvinden tijdens de Week van de Smaak, van 13 tot 23 november 2008. Bovendien komen alle aangemelde activiteiten met een speciale vermelding op [www.weekvandesmaak.be](http://www.weekvandesmaak.be).

### Twinning

Sinds het schooljaar 2001-2002 gingen zo'n 25 Vlaamse scholen, verspreid over de verschillende provincies en uit de verschillende netten, de uitdaging aan om een twinning op te zetten met een school in Marokko. Zowel basis- als secundaire scholen komen in aanmerking voor deelname aan een twinning. Ook in Marokko nemen zeer uiteenlopende scholen deel: van kleine, lokale basisscholen tot stedelijke colleges.

De bedoeling van het project is te komen tot een uitwisseling van ervaringen tussen de Vlaamse en de Marokkaanse scholen, op basis van vakoverschrijdend werken, waarbij de ontwikkeling van de

identiteit en het creëren van verdraagzaam centraal staat. Verder moeten de twinnings bijdragen tot een verhoogd maatschappelijk bewustzijn bij leerlingen en leerkrachten. Respect, gelijkwaardigheid en diversiteit zijn sleutelwoorden in dit proces. Hoewel de twinnings oorspronkelijk voornamelijk gericht waren op Vlaamse scholen met veel leerlingen van Marokkaanse origine, staat het project open voor alle scholen, met om het even welk profiel of leerlingenpopulatie.

Alle info kan u terugvinden op [www.ond.vlaanderen.be/twinning](http://www.ond.vlaanderen.be/twinning). De subsidie vanuit het departement Onderwijs en Vorming bedraagt maximaal 7000 euro per jaar. U kan een aanvraag indienen vóór 13 oktober 2008.

### Open Voorzieningendag regio Leuven: 14 november 2008

Op 14 november 2008 organiseert de themagroep schooluitval (integrale jeugdhulpverlening) en het lokaal overlegplatform gelijke onderwijskansen voor de tweede maal een open voorzieningendag in de regio Leuven. Die dag stellen meerdere voorzieningen uit de sectoren Bijzondere Jeugdzorg, Vlaams agentschap voor personen met een handicap en Kinder- en jeugdpsychiatrie in de Leuvense regio hun werking voor. Al deze voorzieningen begeleiden schoolgaande jongeren. De dag richt zich tot CLB-medewerkers, leden van de cellen leerlingenbegeleiding, leerkrachten en directies van secundaire scholen uit de Leuvense regio, alsook Syntra en Het Treffen. Concreet kunnen deelnemers in kleine groepen tijdens een bezoekmoment in de voormiddag en in de namiddag een voorziening of dienst bezoeken. Daarnaast wordt er tijdens de middag in het provinciehuis een beurs georganiseerd waar diensten en organisaties uit de welzijnssector die nauw met het onderwijs samenwerken, voorgesteld.

Voor meer info kan u terecht op de volgende e-mailadressen: [ina.buvens@ond.vlaanderen.be](mailto:ina.buvens@ond.vlaanderen.be), [jan.boon@ond.vlaanderen.be](mailto:jan.boon@ond.vlaanderen.be) of [willy.vannieuwenhuysen@vlaamsbrabant.be](mailto:willy.vannieuwenhuysen@vlaamsbrabant.be)

### Bind-kracht

Hulpverleners ervaren in hun dagelijkse praktijk al te vaak dat de hulpverlening aan mensen in armoede stroef verloopt. Bind-Kracht zoekt naar een kwaliteitsverbetering voor de hulpverlening aan mensen in armoede. De kennis van mensen in armoede, academi, hulpverleners en vrijwilligers wordt samengebracht en gebundeld in een boekenreeks en uitgewerkt in vormingsprogramma's. Deze vormingen richten zich naar professionele hulpverleners die werken met mensen in armoede (maatschappelijk werkers, hulpverleners, opvoeders, sociaal verpleegkundigen).

Eigen aan deze vormingen is dat een groepje van mensen in armoede als coaches fungeren. Zij vormen een tandem met de trainer en brengen het perspectief van hulpvragers in armoede in de vorming. Ze brengen eigen ervaringen over thema's die in de vorming aan bod komen en participeren aan casusbesprekingen die hulpverleners inbrengen.

Bind-Kracht stelt u zijn nieuw vormingsaanbod voor. Een verdiepende 10-daagse vorming kan je volgen in Roeselare of op de Karel de Grote-Hogeschool in Antwerpen. Een 4-daags kennispakket kan je volgen bij Balans in Gent en op de Katholieke Hogeschool Kempen in Geel. Meer informatie kan je vinden op [www.bindkracht.be](http://www.bindkracht.be).



## Vormingsaanbod Informant

Vormingsdienst Informant biedt een brede waaier van vormingsinitiatieven aan die uitgaan van denkkaders en methodieken die binnen de bijzondere jeugdbijstand ontwikkeld zijn en/of er met succes worden toegepast. Via ervaringsgerichte vormingen die zowel aandacht schenken aan kennis, kunde en uitwisseling, bieden ze de geëngageerde professional, bruikbare en onmiddellijk toepasbare know-how. Ook dit najaar heeft Informant een aanbod klaar voor de professional binnen de social profit die zich direct of indirect inzetten voor het welzijn van kinderen en jongeren.

Op de website [www.informantvorming.be](http://www.informantvorming.be) kan u meer informatie vinden, ondermeer over de volgende cursussen:

- werken in allochtone context - Diversiteit als kracht in de multiculturele realiteit;
- doelgericht communiceren met jongeren & ouders - samen op zoek naar gedeelde & werkbare doelen;
- basisopleiding Begeleid Zelfstandig Wonen - de knepen van het vak;
- moderator in het Herstelgericht Groepsverleg - op school en in de hulpverlening.

## Vormingsaanbod 'Uit De Marge'

Uit de marge stelt online haar nieuw vormingsaanbod voor. Uit De Marge heeft een stevige traditie in vorming over het werken met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Het aanbod richt zich zowel naar jeugdwerkers die met deze doelgroep werken als naar mensen uit andere sectoren, al dan niet het jeugdwerk. De vormingsdienst organiseert introductiecurssussen voor startende jeugdwerkers en cursussen voor coördinatoren in het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren, naast thematische vormingsactiviteiten. Bovendien kan je bij Uit De Marge ook terecht voor vorming op maat, over meerdere thema's. Voor alle info en verdere vragen over het vormingsaanbod van Uit De Marge kan je terecht op de site [www.uitdemarge.be](http://www.uitdemarge.be).

## Vormingsaanbod Vereniging voor Contextueel Denken

De Vereniging voor Contextueel Denken organiseert dit najaar twee opleidingen, telkens met Chris Ketelbutter als trainer.

- **De kunst van het vorming geven:** een driedaagse cursus voor vormingswerkers die hun vormingsdeskundigheid willen verruimen en verdiepen. Waar haalt de vormingswerker zijn deskundigheid, zijn energie en zijn creativiteit? Staan vormingswerkers vaak zelf niet in de kou als het om de eigen permanente vorming gaat? Het gaat vooral om het beter leren hanteren van het groepsgebrek. De driedaagse cursus gaat in het najaar 2008 door op donderdagen: 13/11, 20/11 en 27/11/08 telkens van 9-16.30u te Gent. De cursus kost 290 euro.
- **De taal van het luisteren:** driedaagse cursus voor ervaren hulpverleners die hun luistervaardigheden willen verruimen en verdiepen. In een goed gesprek ziet en benoemt de hulpverlener meer dan de cliënt zelf kan verwoorden. Hoe kan je als helper de klachten, de agressie, het verdriet, de weerstand, het gedrag van de hulpvrager verstaan en begrijpen? Deze cursus is bedoeld voor hulpverleners die zowel intakes, eenmalige gesprekken als begeleidingen doen. De cursus gaat in het najaar 2008 door op dinsdagen: 07/10, 14/10 en 21/10/08 telkens van 9-16.30u te Gent. De cursus kost eveneens 290 euro.

Info over beide cursussen is verkrijgbaar via een mail naar [chrisdekettelbutter@hotmail.com](mailto:chrisdekettelbutter@hotmail.com).

## Triple P

Kind en Gezin, Integrale Jeugdhulp en het Triple P Agentschap hebben in samenwerking met de provincie Antwerpen de handen in elkaar geslagen om ouders te ondersteunen bij het opvoeden van hun kinderen. Of het nu om alledaagse problemen gaat of diepgaande problemen: Triple P wil ouders de helpende hand bieden. Een telefonische permanentie, een informatieve site en niet te vergeten 400 getrainde hulpverleners die dagelijks vragen kunnen beantwoorden of begeleiding geven. Het ganse aanbod een heel wat achtergrondinfo is terug te vinden op [www.triplep.be](http://www.triplep.be).

## BOEKEN

### Alcohol, illegale drugs, medicatie en gokken. Recente ontwikkelingen in Vlaanderen 2005-2006

DE DONDER, E. (Red.)  
VAD, 2007, 10 euro.

Is België nog steeds koploper wat betreft bierversuik? Slikken we zoveel slaap- en kalmeringsmiddelen en antidepressiva als wel eens wordt beweerd? Is cannabisgebruik voor jongeren tegenwoordig heel gewoon? Hoeveel wordt er uitgegeven aan gokspelen?

Dit naslagwerk van de Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw (VAD) bundelt de meest recente cijfers over alcohol, illegale drugs, medicatie en gokken. Het overzicht van de cijfers geeft een beter inzicht in de alcoholconsumptie, in het gebruik van psychoactieve medicatie, in het gebruik van illegale drugs en in het gokgedrag van de bevolking.

Niet enkel middelengebruik maar ook de gevolgen van middelengebruik komen aan bod. Hoeveel ongevallen gebeuren onder invloed van alcohol? Hoe vaak komt HIV-besmetting voor als gevolg van druggebruik? Wie zoekt hulp voor middelengebruik? Hoeveel personen werden veroordeeld voor drugsmisdrijven?

Deze publicatie bevat cijfers over de omvang en spreiding van middelengebruik en gokken, de gevolgen van middelengebruik en gokken en de preventie.

Bestellen kan via [www.vad.be](http://www.vad.be).

### Mens, maatschappij en ruimte

MEERT, H.  
Berchem, EPO, 2008, 368 p., 35 euro.

'Ruimte heeft als maatschappelijk product een structureel karakter en is in staat over lange perioden bepaalde sociale praktijken in stand te houden. Door deze vaststelling rijst de vraag naar de maakbaarheid van de samenleving op basis van weloverwogen ruimtelijke ingrepen. Die maakbaarheid kan gedefinieerd worden als het bewust scheppen van voorwaarden om nieuwe dingen mogelijk te maken die voorheen zelfs niet tot de verbeelding behoorden. Met deze drijfveer heeft **Henk Meert** onderzoek verricht naar de geografische dimensie van rurale en stedelijke ontwikkeling, van armoede en uitsluiting, van dak- en thuisloosheid. Henk Meert was o.a. hoofddocent aan het Instituut voor Sociale en Economische Geografie van de KULeuven en voorzitter van Opbouwwerk Pajottenland. Op 20 oktober 2006 overleed hij geheel onverwacht op 43-jarige leeftijd. 'Dit postuum uitgegeven werk bundelt Henks meest relevante bijdragen en vormt een rijk, verhelderend en inspirerend instrument in de strijd voor sociale rechtvaardigheid.' Uit een grote hoeveelheid teksten maakten Chris Kesteloot, Karen Stuyck, Etienne Van Hecke en Pascal De Decker een bloemlezing.

### Een brug tussen Justitie en drughulpverlening. Een evaluatie van het proefzorgproject.

DE RUYVER, B., COLMAN, C., e.a.  
Antwerpen, Maklu, 2008, 199 p., 29,50 euro.

In 2005 ging binnen het gerechtelijk arrondissement Gent het pilotproject 'Proefzorg' van start. Via dit project, uitgewerkt door het Gentse parket in overleg met de hulpverleningssector, kunnen daders van slachtofferloze feiten die te kampen hebben met een verslavingsproblematiek naar de hulpverlening gekanaliseerd worden. De doelstelling van Proefzorg bestaat erin het parket, reeds op het echelon van opsporing en vervolging, voldoende armslag te geven om de delinquent, die bekent feiten te hebben gepleegd en bij wie een verslavingsverschijnsel of ziekte aan de grondslag van de feiten ligt, vlot, efficiënt en adequaat naar de hulpverlening te kunnen sluisen. In België bestaan er op alle echelons van de strafrechtsbedeling verschillende modaliteiten waarbij middelengebruikers naar de hulpverlening kunnen doorverwezen worden. Niettemin bestaat er op het niveau van de opsporing en de vervolging een leemte om middelengebruikers door te verwijzen. Proefzorg tracht deze lacune in te vullen.

Samen met de start van Proefzorg werd een wetenschappelijke evaluatie opgezet en uitgevoerd in een samenwerkingsverband tussen de Dienst voor het Strafrechtelijk beleid en het 'Institute for international Research on Criminal Policy' (IRCP) van de Universiteit Gent.



## MAJONG

De v.z.w. MAJONG stelt zich tot doel de positie van maatschappelijk kwetsbare jongeren te verbeteren. Sommige jongeren krijgen in hun contacten met de maatschappelijke instellingen (zoals: school, arbeidsmarkt, V.D.A.B., mutualiteit,...) steeds weer te maken met de negatieve effecten en genieten minder van het aanbod. Dit bleek uit meerdere onderzoeken, uitgevoerd binnen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie K.U. Leuven.

Om aan deze situatie daadwerkelijk iets te doen werd in mei 1989 de v.z.w. MAJONG opgericht. De leden van de vereniging zijn belangstellenden, afkomstig uit verschillende organisaties, nl. universiteiten (K.U. Leuven, UGent), schoolbegeleidingsdiensten (P.M.S. uit de verschillende netten), lerarenopleiding en welzijnsorganisaties.

MAJONG wil haar doelstelling in eerste instantie realiseren door **de samenwerking tussen onderwijs en welzijnswerk** te bevorderen. Hiertoe werden volgende activiteiten opgezet:

1. Het uitgeven van het **tijdschrift WELWIJS** (verschijnt 4× per jaar)
2. Het geven van **vorming en begeleiding**
3. Het verrichten van **onderzoek**

MAJONG v.z.w. - Hooverplein 10 - 3000 Leuven.

---

## PUBLICATIES MAJONG/WELWIJS

De redactie Welwijs organiseerde reeds vier studiedagen waarvan de verslagboeken kunnen worden besteld.

**DE DRIE WERELDEN VAN JOHNNY EN MARINA. Spanningen tussen school, gezin en leeftijdsgroep (1990), 75 p. (6,20 €)**

Jongeren typeren elkaar en stemmen hun eigen handelen hier op af. De bijdragen in dit verslagboek proberen inzicht te geven in dit fenomeen en zoeken naar manieren om er mee om te gaan. Met bijdragen van : M. Bouverne-De Bie ; J. Heene ; P. Allegaert en L. Vanmarcke ; P. Van Den Bossche en J. Tallon ; J. Hazekamp.

**LEERLINGENBEGELEIDING : een antwoord op veranderende leerlingssituaties (1993), 139 p. (8,68 €)**

Hoe wordt vanuit de verschillende socialisatiemilieus ingegrepen op de -veranderende - situaties waarin jongeren opgroeien? In dit boek wordt op deze vraag ingegaan: eerst wordt de probleemstelling zo concreet mogelijk gemaakt, vervolgens worden een aantal gebieden van begeleiding verder uitgewerkt. Met bijdragen van : W. Wielemans ; L. Thys ; N. Vettenburg ; B. Vandewiele ; A. De Wilde ; E. Bruneel en M. Nelissen ; J. Heene ; M. Bouverne-De Bie.

**WELZIJSWERK EN EINDTERMEN, praktijkvoorbeelden en vragen (1996), 138 p. (8,68 €)**

De groeiende verbondenheid tussen welzijnswerk en onderwijs is met de introductie van de "eindtermen" versterkt. De studiedag ging in op de betekenis van deze evolutie voor kinderen en jongeren en de verwachtingen die zij meebrengt voor het welzijnswerk, het onderwijs en het jeugdwerk. Daarna volgden een groot aantal praktijkvoorbeelden. Met bijdragen van : R. Caels ; M. Bouverne-De Bie ; N. Vettenburg ; J. Van Gils ; e.a.

**OPVOEDEN IN BILLIJKHEID: hoe streng moet onze aanpak zijn? (1999), 123 p. (9,92 €)**

Naar aanleiding van 10 jaar Welwijs werd gereflecteerd op de uitgangspunten van het tijdschrift en dit vanuit de actuele maatschappelijke evolutie waar de roep naar meer controle en gestrengheid in de opvoeding sterker wordt. Centraal in deze reflectie staat de vraag: is de optie 'opvoeden in billijkheid' verenigbaar met de uitgangspunten van het tijdschrift Welwijs? Met bijdragen van: M. Bouverne-De Bie; M. Elchardus; K. Van Heule; N. Vettenburg.

De verzendingskosten zijn begrepen in de vermelde prijzen. Wie de vier verslagboeken samen bestelt, betaalt 27,27 €

**JUBILEUMNUMMER "15 jaar Welwijs" (2005), 152 p. (12 €)**

Naar aanleiding van 15 jaar Welwijs werd een speciaal nummer uitgegeven met een selectie van vroegere bijdragen, een index met de artikels van de afgelopen 15 jaren en een bundeling van alle verschenen cartoons van Jan De Graeve. Voor een overzicht van de bijdragen zie: [www.welwijs.be](http://www.welwijs.be)

*Alle bestellingen kunnen worden doorgegeven per post, mail of elektronisch via de website ([www.welwijs.be](http://www.welwijs.be)). Een factuur wordt bij de verzending toegevoegd.*



# INHOUD

|  |       |
|--|-------|
| Klaar voor een klaar preventiebegrip?<br><i>P. Goris</i>   | p. 3  |
| Mission Accomplished. Resultaat boeken met preventie<br><i>D. Bursens</i>  | p. 6  |
| Preventie is kiezen. Vijf dimensies voor een ethisch verantwoorde preventie<br><i>N. Vettenburg</i>  | p. 10 |
| Projectmatig werken: een stappenplan voor preventie<br><i>B. Melis</i>   | p. 13 |
| Het project 3-klap als algemeen wenselijk preventieproject<br><i>L. Maesmans</i>   | p. 17 |
| Katern<br>"Leren thuis leren", een proeftuin die werkt aan preventie in kwadraat<br><i>R. Hermans, A. Dumoulin, R. Rector, K. Cohen, A. Loyens</i> | p. 21 |
| De rol van de huisarts bij spijsbelpreventie: visie van een arts. De Brugse Poort<br><i>T. Dusauchoit</i>  | p. 25 |
| De preventieve reflex, hoe doe je dat?<br><i>L. Hendrickx</i>  | p. 30 |
| Drugpreventie: een drugbeleid op school<br><i>I. Bernaert</i>  | p. 34 |
| Samenwerkingsprotocollen tussen scholen, politie en parket. Gescreend vanuit preventieoogpunt<br><i>G. Thys</i>                                    | p. 38 |
| Webwijs<br>Thema's<br><i>J. Tallon</i>   | p. 42 |
| Agenda en documentatie<br><i>E. Verduyckt</i>  | p. 45 |